

ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
Τμήμα Οικιακής Οικονομίας και Οικολογίας
Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
«Βιώσιμη Ανάπτυξη»
Κατεύθυνση: Διαχείριση Περιβάλλοντος

**Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ**

Φοιτήτρια: ΣΕΦΕΡΛΗ ΓΕΩΡΓΙΑ

A.M. 24212

Μέλη Επιτροπής:

Επιβλ. Καθηγήτρια: Μητούλα Ρ., Επίκ. Καθηγήτρια

Θεοδωροπούλου Ελ., Επίκ. Καθηγήτρια

Αμπελιώτης Κ., Επίκ. Καθηγητής

Αθήνα, 2007

*Το μεγαλείο του ανθρώπου είναι
ότι έχει τα πόδια στη γη και το κεφάλι
στ' άστρα*

ΚΟΜΦΟΥΚΙΟΣ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι τελευταίες δεκαετίες χαρακτηρίζονται από μία αλματώδη ανάπτυξη του τουρισμού κυρίως λόγω των πρωτοβουλιών στο μάρκετινγκ και της ενέργειας που κρύβεται πίσω από τις ευνοϊκές συνθήκες της αγοράς. Στο πλαίσιο αυτό έχει αποκτήσει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ο τρόπος που αναπτύσσεται ο τουρισμός, η συμβολή του στην χωρική ανάπτυξη και οι επιπτώσεις του στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον, στην κοινωνία, την οικονομία και τον πολιτισμό. Η διερεύνηση των ζητημάτων αυτών άλλωστε αποτελεί θέμα πρώτης προτεραιότητας παγκοσμίως για τον τουρισμό, στην προοπτική μίας στρατηγικής για βιώσιμη ανάπτυξη.

Δεδομένου των προβλημάτων που προκαλεί η υπέρμετρη ανάπτυξη του τουρισμού, η παρούσα εργασία επιχειρεί μεταξύ άλλων, να τα εντοπίσει και να τα αξιολογήσει με ποσοτικούς όρους σε έναν από τους μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδος, την Κρήτη. Με κριτήριο, από την μία τις βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης και από την άλλη τις προϋποθέσεις τουριστικής ανάπτυξης, επιλέχθηκαν συγκεκριμένοι οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί δείκτες, ώστε να εξερευνηθεί κατά πόσο η βιώσιμη και η τουριστική ανάπτυξη συνυπάρχουν ή αποτελούν προϋπόθεση, ανάγκη εφαρμογής και υποχρέωση για την ομαλή, συνεχή και ποιοτική ανάπτυξη του τουρισμού, σε μία περιφέρεια της Ελλάδας που βρίσκεται στις πρώτες προτιμήσεις των τουριστών.

Η εργασία αυτή επιδιώκει να αποτελέσει ένα εφαλτήριο γνώσης για την άσκηση πολιτικών βιώσιμης ανάπτυξης και βελτίωση της ποιότητας του τουρισμού, σε μία εποχή που το περιβάλλον έχει τεθεί σε δεύτερη προτεραιότητα για χάρη της οικονομικής ανάπτυξης.

SUMMARY

The last decades have been marked by a rapid growth of tourism mainly due to marketing initiative and the energy behind the favourable conditions of the market. In this frame it is of particular interest the way of tourism development, its contribution to local development and its effect to natural and structured environment, to society economy and culture. Moreover investigating these issues is a matter of the highest priority globally for tourism, in the prospect of a strategy for viable development.

Given the problems caused by the excessive growth of tourism, this project attempts among other things, to pinpoint and access them in quantitative terms for one of the biggest tourist destinations of Greece, Crete. Using as criteria on one hand the basic principles of viable development and on the other the requirements of tourist development, specific economic, social and environmental indices were chosen so as to investigate to which extend viable and tourist development coexist or if they constitute requirement, need of implementation and obligation for the normal, continuous and qualitative growth of tourism, in a region of Greece that's among the first preferences of tourists.

This project aims to be a springboard of knowledge for the exercise of viable development policies and the improvement of the quality of tourism, at a time when environment comes second to economic development.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	12
---------------	----

Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

1.1 Βιώσιμη ανάπτυξη: Φάσεις διαμορφώσεως γενικώς αποδεκτού ορισμού.....	17
1.2 Οι διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης.....	19
1.2.1 Η οικονομική διάσταση.....	20
1.2.2 Η κοινωνική και πολιτιστική διάσταση.....	22
1.2.3 Η περιβαλλοντική διάσταση.....	22
1.2.4 Η αλληλο- συσχέτιση οικονομικού, κοινωνικού, πολιτιστικού και περιβαλλοντικού άξονα.....	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΣΥΝΤΟΜΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

2.1 Ιστορική εξέλιξη του τρόπου προσέγγισης και εφαρμογής της βιωσιμότητας.....	25
2.2 Διεθνής και Ευρωπαϊκή πολιτική.....	26
2.2.1 Διεθνής πολιτική.....	26
2.2.2 Ευρωπαϊκή πολιτική.....	30
2.3 Η θεσμική ενσωμάτωση της έννοιας της βιωσιμότητας.....	33
2.3.1 Διεθνές δίκαιο.....	34
2.3.2 Κοινοτικό δίκαιο.....	34
2.3.3 Εθνικό δίκαιο.....	36
2.4 Βασικά νομοθετικά προβλήματα που σχετίζονται με την βιωσιμότητα και προτάσεις για την υπέρβασή τους.....	38
2.4.1 Ο διασταλτικός-αντιφατικός χαρακτήρας της βιώσιμης ανάπτυξης.....	38
2.4.2 Η θέσπιση εξαιρέσεων.....	39
2.4.3 Υποκειμενισμός και επιστημονική αβεβαιότητα.....	40

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

3.1 Εννοιολογικές Οριοθετήσεις της Τουριστικής ανάπτυξης.....	42
3.2 Παράμετροι διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης.....	44
3.3 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του τουρισμού.....	45
3.4 Παράγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό.....	46
3.5 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον.....	49
3.5.1 Οικονομική ανάπτυξη και τουρισμός.....	49
3.5.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού.....	52
3.5.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και τον πολιτισμό.....	57
3.6 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ

4.1 Η δυναμική του παγκόσμιου και Ευρωπαϊκού τουρισμού.....	60
4.2 Η εξέλιξη του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο.....	62
4.2.1 Ο τουρισμός στην Ελλάδα.....	62
4.2.2 Προέλευση τουριστών, τρόποι μεταφοράς και μορφές τουρισμού.....	63

Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

5.1 Γεωγραφική παρουσίαση της Κρήτης.....	66
5.2 Τουριστικές υποδομές της Κρήτης.....	66
5.3 Η εξέλιξη του τουρισμού στην Κρήτη.....	68

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

6.1 Μεθοδολογία.....	71
6.2 Δείκτες τουριστικής ανάπτυξης.....	73
6.2.1 Συνολικές διανυκτερεύσεις κατά Νομό.....	73
6.2.2 Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια.....	75
6.3 Δείκτες οικονομικής ανάπτυξης.....	77
6.3.1 Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν.....	77
6.3.2 Κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο.....	79
6.3.3 Μέση διανυόμενη απόσταση ανά άτομο.....	81
6.4 Δείκτες στον περιβαλλοντικό τομέα.....	82
6.4.1 Γεωργική γη ανά άτομο.....	82
6.4.2 Κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις ανά κάτοικο.....	83
6.5 Δείκτες στον κοινωνικό τομέα.....	84
6.5.1 Αστικός και ημιαστικός πληθυσμός ως ποσοστό του συνολικού.....	84
6.5.2 Ποσοστό ανεργίας.....	85
6.6 Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000 – 2006.....	86
6.6.1 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.....	88
6.6.2 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα.....	89
6.6.3 Επιλεγμένοι Βασικοί Δείκτες	90
6.6.4 Πρόοδος Υλοποίησης του Προγράμματος.....	91

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

7.1 Μεθοδολογία.....	92
7.2 Αποτελέσματα και ανάλυση απαντήσεων.....	93
7.2.1 Ηλικία ερωτηθέντων.....	94
7.2.2 Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων.....	95
7.2.3 Χώρα προέλευσης τουριστών.....	96
7.2.4 Ετήσιο εισόδημα ερωτηθέντων.....	97

7.2.5 Ημέρες παραμονής ερωτηθέντων.....	98
7.2.6 Μέσο μεταφοράς τουριστών.....	100
7.2.7 Προβλεπόμενες δαπάνες διακοπών.....	101
7.2.8 Τρόπος ενημέρωσης των τουριστών για τον συγκεκριμένο προορισμό.....	102
7.2.9 Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικού προορισμού.....	103
7.2.10 Προτιμήσεις τουριστών σε τουριστικές δραστηριότητες.....	104
7.2.11 Προτιμήσεις στα είδη εναλλακτικού τουρισμού.....	107
7.2.3 Συσχετίσεις ερωτήσεων.....	110
7.2.4 Υπόδειγμα λογιστικής παλινδρόμησης.....	117
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	133
Βιβλιογραφία.....	140
Παραρτήματα	147

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1: Η αύξηση του Παγκόσμιου τουρισμού και εσόδων (1950- 2000).....	60
Πίνακας 2: Ανάπτυξη αερομεταφορών.....	61
Πίνακας 3: Τρόποι μεταφοράς τουριστών στην Ελλάδα.....	63
Πίνακας 4: Ποσοστιαία αναλογία τουριστών ανά χώρα προέλευσης.....	69
Πίνακας 5: Ποσοστά αύξησης των συνολικών διανυκτερεύσεων και των αριθμών των κλινών.....	76
Πίνακας 6: Ποσοστιαία συμβολή τουρισμού του 2001.....	84
Πίνακας 7: Κατανομή πληθυσμού στην Κρήτη.....	85
Πίνακας 8: Ηλικίες ερωτηθέντων.....	94
Πίνακας 9: Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων.....	95
Πίνακας 10: Χώρα προέλευσης ερωτηθέντων.....	96
Πίνακας 11: Οικονομική κατάσταση ερωτηθέντων.....	98
Πίνακας 12: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες ημέρες διακοπών.....	99
Πίνακας 13: Μεταφορικό μέσο ταξιδιού.....	100
Πίνακας 14: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες δαπάνες.....	101
Πίνακας 15: Τρόπος ενημέρωσης τουριστών για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό.....	102
Πίνακας 16: Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό.....	103
Πίνακας 17: Προτιμήσεις σε τουριστικές δραστηριότητες.....	105
Πίνακας 18: Συγκεντρωτικός πίνακας προτιμήσεων των τουριστών σε τουριστικές Δραστηριότητες.....	106
Πίνακας 19: Προτιμήσεις τουριστών σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού ανά χώρα Προέλευσης.....	109

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

Σχήμα 1: Αντικειμενικοί σκοποί της βιώσιμης ανάπτυξης.....	20
Σχήμα 2: Αντικειμενικοί σκοποί της βιώσιμης ανάπτυξης για τον οικονομολόγο.....	21
Σχήμα 3: Σχηματική αναπαράσταση με τη μορφή ομόκεντρων κύκλων.....	23
Σχήμα 4: Σχηματική αναπαράσταση με την μορφή τεμνόμενων κύκλων (overlapping circles).....	24

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Συνολικές διανυκτερεύσεις κατά νομό (Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού).....	73
Διάγραμμα 2: Διανυκτερεύσεις ανά κάτοικο	74
Διάγραμμα 3: Υποδομές φιλοξενίας.....	75
Διάγραμμα 4: Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν (σε ευρώ σε σταθερές τιμές 2000)	79
Διάγραμμα 5: Κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο ανά ημέρα σε Kwh.....	80
Διάγραμμα 6: Μέση απόσταση που διανύεται ανά άτομο ανά έτος.....	81
Διάγραμμα 7: Γεωργική γη ανά κάτοικο.....	82
Διάγραμμα 8: Κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις ανά κάτοικο σε lt (ανά ημέρα).....	83
Διάγραμμα 9: Ποσοστά ανεργίας στην Κρήτη.....	86
Διάγραμμα 10: Ηλικίες ερωτηθέντων.....	94
Διάγραμμα 11: Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων.....	95
Διάγραμμα 12: Κατανομή τουριστών ανά χώρα προέλευσης.....	97
Διάγραμμα 13: Οικονομική κατάσταση ερωτηθέντων.....	98
Διάγραμμα 14: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες ημέρες διακοπών.....	99
Διάγραμμα 15: Μεταφορικό μέσο ταξιδιού.....	100
Διάγραμμα 16: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες δαπάνες.....	101
Διάγραμμα 17: Τρόπος ενημέρωσης τουριστών για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό.....	102
Διάγραμμα 18: Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό.....	104

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν	ΑΠΠ
Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού	ΕΟΤ
Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας	ΕΣΥΕ
Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων	ΜΠΕ
Προεδρικό Διάταγμα	ΠΔ
Υπουργική Απόφαση	ΥΑ
Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης	ΥΠΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Είναι κοινά παραδεκτό ότι στις μέρες μας ο τουρισμός έχει μετατραπεί σε μια σημαντική οικονομική δύναμη σε πολλές χώρες και περιοχές σε όλο τον κόσμο, σε τέτοιο βαθμό που αλλάζουν τα σχέδια εργασίας, το βιοτικό επίπεδο, και οι εισοδηματικές διανομές. Ο τουρισμός είναι επίσης μια σημαντική ανθρώπινη δραστηριότητα, και βιομηχανία υπηρεσιών με όχι μόνο την ιδιαίτερη οικονομική, αλλά και κοινωνική, πολιτική, πολιτιστική, εκπαιδευτική και περιβαλλοντική σημασία και στα εσωτερικά και διεθνή επίπεδα.

Η παρούσα εργασία εκπονήθηκε προκειμένου να παρουσιάσει ένα μικρό δείγμα από το επιστημονικό μωσαϊκό της θεματολογίας που αφορά την βιώσιμη ανάπτυξη. Ο καταλύτης του ενδιαφέροντος για να μελετηθεί η συμβολή του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη της Κρήτης είναι το γεγονός ότι η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μια συνεχώς ανερχόμενη πολιτική σε διεθνή κλίμακα, που επικεντρώνει όλο και περισσότερο το ενδιαφέρον των οικονομικών, κοινωνικών, και περιβαλλοντικών επιστημών. Τα διογκωμένα περιβαλλοντικά προβλήματα που προκαλεί η ανεξέλεγκτη οικονομική μεγέθυνση και η όξυνση των οικονομικών αντιθέσεων σε παγκόσμιο επίπεδο, επιβάλλουν τη στροφή σε μια νέα αντίληψη οικονομικής ανάπτυξης.

Από την άλλη ο τουρισμός είναι μια δραστηριότητα που επεκτείνει συνεχώς χωρικά και αριθμητικά την επιρροή του, προκαλώντας προβλήματα οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής, περιβαλλοντικής και τεχνικής φύσεως για τα οποία ο χώρος αποτελεί σε μεγάλο βαθμό το πεδίο όπου εμφανίζονται και τη βασική αιτία.

Στόχος της εργασίας είναι να παρουσιαστεί ένας δομημένος τρόπος σκέψης γύρω από τις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομική, κοινωνική- πολιτιστική και περιβαλλοντική, τη θεωρητική μελέτη επίδρασης του τουρισμού σε αυτές, τη στατιστική εμβάθυνση μέσα από μία σειρά δεικτών τουριστικής ανάπτυξης (οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί) και τέλος την αποτύπωση της εικόνας και των εμπειριών που αποκόμισαν οι τουρίστες από την επίσκεψη τους στον χώρο μελέτης.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο συγκεκριμένος στόχος πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική έρευνα, προσωπική (επιτόπια), εμπειρική καθώς και έρευνα μέσω του διαδικτύου. Η βιβλιογραφική έρευνα στηρίχθηκε σε αναλύσεις, αναφορές και συμπεράσματα Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Ελληνικών εργασιών. Στη συνέχεια πραγματοποιήθηκε επιτόπια έρευνα μέσω ερωτηματολογίου, προκειμένου να διεξαχθούν πρωτογενή συμπεράσματα και στη συνέχεια να αναλυθούν.

Η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε με σκοπό την διεξαγωγή συμπερασμάτων, στηρίχθηκε σε στατιστικά δεδομένα και στα αποτελέσματα ερωτηματολογίου που αφορούσε ένα μεγάλο δείγμα τουριστών. Η επιλογή των ερωτηθέντων έγινε σύμφωνα με το φύλο, την υπηκοότητα και την ηλικία. Ο σκοπός των ερωτήσεων που δόθηκαν ήταν για την απόκτηση μιας εικόνας των διαφορετικών ιδεών και ενδιαφερόντων των τουριστών καθώς και για τον καθορισμό των αναγκών, των προτιμήσεων αλλά και των επιθυμιών τους. Οι προσωπικές συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν με τους επιλεγμένους τουρίστες σε διαφορετικές τοποθεσίες. Το μέγεθος του δείγματος περιορίστηκε στους διακόσιους ερωτηθέντες. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε κατά την διάρκεια της θερινής περιόδου στις δύο μεγάλες πόλεις της Κρήτης, τα Χανιά και το Ηράκλειο και ήταν τυπωμένο στην Αγγλική και την Γερμανική γλώσσα. Τα χαρακτηριστικά για τη συγκεκριμένη έρευνα ήταν ότι οι ερωτηθέντες έπρεπε να είναι εξίσου διαιρεμένοι σε άνδρες και γυναίκες ανάλογα με τις αφίξεις, διότι περιελάμβαναν ίσο αριθμό ανδρών και γυναικών. Επίσης οι συμμετέχοντες έπρεπε να είναι τουλάχιστον 18 ετών ενώ παράλληλα η διανομή, από την άποψη των υπηκοοτήτων, έγινε σύμφωνα με την αναλογία αφίξεων στην Κρήτη. Οι προαναφερθέντες παράγοντες (φύλο, ηλικία και υπηκοότητα) ήταν υπό συνεχή έλεγχο κατά τη διάρκεια της διανομής του ερωτηματολογίου.

Για την ανάλυση των πρωτογενών δεδομένων ακολουθήθηκαν δύο στάδια ανάλυσης: α)παρουσίαση των στοιχείων που προέκυψαν από την έρευνα, τα οποία περιγράφουν τα χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, β)διερεύνηση των προτιμήσεών τους σχετικά με τις παροχές που επιθυμούν να τους προσφέρονται κατά την διάρκεια των διακοπών τους, τη διαμόρφωση μιας εικόνας για το είδος των διακοπών που επιθυμούν, καθώς και εάν τα αποτελέσματα συμβάλουν στη βιώσιμη ανάπτυξη. Για την εμπειρική διερεύνηση των πρωτογενών δεδομένων, χρησιμοποιήθηκε υπόδειγμα συσχετίσεων και λογιστικής παλινδρόμησης.

Η έννοια της βιωσιμότητας και η χρήση διάφορων επιστημονικών εργαλείων σε μια προσπάθεια αποτίμησης, αξιολόγησης και ποσοτικοποίησης ενός ποιοτικού αγαθού όπως είναι το περιβάλλον είναι βέβαιο ότι ενέχει πολλούς κινδύνους. Γι' αυτό είναι απαραίτητη η κριτική εξέταση της ίδιας της ουσίας της βιώσιμης ανάπτυξης και των πολιτικών που εκπορεύονται από αυτή.

Η εργασία χωρίζεται σε δύο μέρη. Το πρώτο αφορά την θεωρητική προσέγγιση της συμβολής του τουρισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη. Το πρώτο κεφάλαιο παραθέτει τους ορισμούς καθώς και τις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ το δεύτερο αναφέρεται στον τρόπο προσέγγισης και διαχείρισης σε διεθνή, ευρωπαϊκή και εθνική κλίμακα. Τα επόμενα δύο κεφάλαια ασχολούνται με τον τουριστικό τομέα. Συγκεκριμένα, το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με τις επιπτώσεις του τουρισμού στις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, ενώ το τέταρτο αναφέρεται στην πορεία εξέλιξης του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

Το δεύτερο μέρος αποτελεί την εμπειρική προσέγγιση του θέματος μέσα από την μελέτη μίας περιφέρειας της Ελλάδος: της Κρήτης. Ο λόγος που επιλέχθηκε να παρουσιαστεί η συγκεκριμένη περιφέρεια είναι διότι αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους και μεγαλύτερους τουριστικούς προορισμούς της Ελλάδας, ο οποίος φέρει ευοίωνα σημάδια μελλοντικής αύξησης του αριθμού τουριστών, βάση του τουριστικού προϊόντος του και της διαχείρισής του. Το πέμπτο κεφάλαιο ασχολείται με την στατιστική ανάλυση της τουριστικής ανάπτυξης του νησιού μέσω της χρήσης δεικτών που απευθύνονται στις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης: οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί δείκτες. Τέλος το έκτο κεφάλαιο ασχολείται με τις εντυπώσεις και τις απόψεις των τουριστών ως προς την εμπειρία που αποκόμισαν από την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό, τις προσφερόμενες υπηρεσίες, τις δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού κ.α.

Συμπερασματικά παρατηρήθηκε από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση αλλά και από τα ερευνητικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν ότι ο διεθνής και ο εσωτερικός τουρισμός σημείωσε σημαντική άνοδο τα τελευταία χρόνια ενώ παρουσιάζουν εξαιρετικές προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης στη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα. Μεγάλο μέρος αυτής της ανάπτυξης επιτεύχθηκε σε βάρος του περιβάλλοντος των δημοφιλών προορισμών κάτι που στις μέρες μας υπονομεύει την ποιότητα ζωής των κατοίκων τους.

Τα παραπάνω φαινόμενα ισχύουν και στην περιφέρεια της Κρήτης με τις θετικές και αρνητικές επιπτώσεις που συνεπάγεται αυτού του είδους η ανάπτυξη.

Αναντίρρητα, τα σημαντικότερα οφέλη που αποκομίζονται από την αύξηση του μεγέθους της τουριστικής βιομηχανίας είναι η οικονομική ανάπτυξη. Πολλές φορές η συγκεκριμένη μεγέθυνση είναι μεγαλύτερη από την αντίστοιχη ζήτηση, από μέρους του τουρισμού, όπως στο νομό Ηρακλείου.

Επισημάνθηκε η ανοδική τάση του Ακαθόριστου Περιφερειακού Προϊόντος ενώ παράλληλα παρατηρήθηκε ότι δεν αντιστοιχεί σε οικονομική ανάπτυξη του συνόλου των κατοίκων της τοπικής κοινωνίας. Η αύξηση των θέσεων απασχόλησης στον τουριστικό τομέα της Κρήτης συμβαδίζει με μείωση των θέσεων εργασίας άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων (κυρίως με το πρωτογενή και αλλά και το δευτερογενή τομέα παραγωγής), ενώ παράλληλα οι περισσότεροι ενασχολούμενοι με το τριτογενή τομέα εργάζονται συνήθως σε θέσεις εργασίας εποχιακές και ανειδίκευτες.

Διαπιστώθηκε σημαντική μεταβολή στις χρήσεις γης υπέρ της τουριστικής βιομηχανίας και σε βάρος του πρωτογενή τομέα παραγωγής (γεωργία-κτηνοτροφία), όπου μέχρι πρότινος ήταν οι βασικοί οικονομικοί τομείς του νησιού. Επίσης διαπιστώθηκε μεγάλη κατανάλωση μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων, κάτι που συνεπάγεται και μόλυνση του περιβάλλοντος, εκτός από την εξάντλησή τους. Ενώ και η Κρήτη είναι ένα από τα νησιά της Ελλάδας που διαθέτει μεγάλο (ανεκμετάλλευτο) δυναμικό ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και σημαντικά περιθώρια ορθολογικής χρήσης και εξοικονόμησης ενέργειας.

Κρίνεται επίσης σημαντική, η επισήμανση των αλλαγών στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας μέσω του τουρισμού. Ενώ σημαντική είναι η παρατήρηση των βασικών ελλείψεων σε έργα υποδομής καθώς και μεγαλύτερης προβολής και προώθησης του τοπικού προϊόντος από την μεριά των ενασχολούμενων με τον τουριστικό τομέα τοπικά και εθνικά.

**Α' ΜΕΡΟΣ: ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ
ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ
ΑΝΑΠΤΥΞΗ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

Στο κεφάλαιο αυτό κρίνεται σκόπιμο να γίνει μια ιστορική αναδρομή της πορείας διαμόρφωσης του ορισμού της βιώσιμης ανάπτυξης, που έλαβε χώρα, προκειμένου να υπάρξει ένας γενικά αποδεκτός ορισμός, ενώ παράλληλα μέσα από τη συγκεκριμένη διαδικασία εξετάζεται τι συμπεριλαμβάνει και που στοχεύει η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Στη συνέχεια μελετώνται οι διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης, δηλαδή η οικονομική, κοινωνική και περιβαλλοντική καθώς και η αλληλοσυσχέτισή τους.

1.1 Βιώσιμη ανάπτυξη: Φάσεις διαμορφώσεως γενικώς αποδεκτού ορισμού

Ο όρος βιώσιμη ανάπτυξη εμφανίστηκε πρώτη φορά το 1987, στη δημοσιευμένη αναφορά της παγκόσμιας επιτροπής περιβάλλοντος και ανάπτυξης (World Commission on Environment and Development- the Brundtland Commission). Η βιωσιμότητα ως έννοια περιγράφει τη δυνατότητα μίας διαρκούς ανάπτυξης κατά τρόπο που να ικανοποιεί τις παρούσες ανθρώπινες ανάγκες χωρίς να καταστρέφεται το φυσικό περιβάλλον, ενώ παράλληλα να δίνεται η δυνατότητα στις επόμενες γενιές να ικανοποιήσουν τις ανάγκες τους σε ένα εξίσου βιώσιμο περιβάλλον.

Ετυμολογικά, η βιωσιμότητα αναφέρεται σε μία κατάσταση η οποία μπορεί να διατηρηθεί απεριόριστα και περιλαμβάνει μια σειρά κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, τεχνολογικών, εκπαιδευτικών και επιστημονικών τακτικών και αξιών που πρέπει να εφαρμοστούν στις ανθρώπινες κοινωνίες έτσι ώστε αυτές να είναι λειτουργικά υγιείς στο μέλλον.

Εκτός από τον ορισμό της επιτροπής Brundtland έχουν δοθεί και άλλοι ορισμοί με στόχο να αποσαφηνίσουν περισσότερο την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης. Ένας τέτοιος ορισμός προήλθε από την συνεργασία μίας ομάδας διεθνών οργανισμών (The world Conservation Union, United Nations Environment Programme, World Wide Fund For Nature). Μέσα από τη συγκεκριμένη συνεργασία η βιώσιμη ανάπτυξη ορίστηκε ως η μορφή της ανάπτυξης που

στοχεύει στην βελτίωση της ποιότητας της ανθρώπινης ζωής μέσα σε ένα οικοσύστημα ικανό να στηρίζει υγιείς οργανισμούς, διατηρώντας παράλληλα την παραγωγικότητά του, την προσαρμοστικότητά του και την ικανότητα για ανανέωση.

Το IDMC (International Development Management Center) ορίζει την βιώσιμη ανάπτυξη ως την εξακολουθητική δυναμική διαδικασία των συνεχών επιτυχών αποτελεσμάτων των αναπτυξιακών δραστηριοτήτων.

Μερικές βασικές έννοιες που σχετίζονται με την αειφορία παρατίθενται παρακάτω (Γκέκας, 2000):

- ο Ως **βιώσιμη χρήση** ορίζεται η χρήση ενός οικοσυστήματος οργανισμού ή άλλης ανανεώσιμης πηγής στο μέτρο της δυνατότητας της για ανανέωση. Η βιώσιμη χρήση κατά συνέπεια είναι εφαρμόσιμη μόνο σε ανανεώσιμες πηγές και μάλιστα στο μέτρο των δυνατοτήτων τους για ανανέωση
- ο Η **βιώσιμη οικονομία** αναφέρεται στο προϊόν της βιώσιμης ανάπτυξης. Το προϊόν αυτό διατηρεί τη βάση της φυσικής του προέλευσης και είναι δυνατόν να συνεχίσει να αναπτύσσεται προσαρμοστικά και μέσω των βελτιώσεων της γνώσης, της οργάνωσης, της τεχνολογικής επάρκειας και της φρόνησης
- ο Η **βιώσιμη κατανάλωση** είναι ο τύπος της ανθρώπινης κατανάλωσης που ανταποκρίνεται στην βιώσιμη ανάπτυξη. Είναι το μέγεθος και το είδος εκείνο της κατανάλωσης που δεν ξεπερνάει τις δυνατότητες του «περιβαλλοντικού χώρου» ο οποίος στη γη είναι περιορισμένος και ξεπερασμένος.
- ο Ως **βιώσιμη κοινωνία** ορίζεται η κοινωνία που εφαρμόζει τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.
- ο Ως **περιβαλλοντικός χώρος** ορίζεται το μέγιστο μέρος του περιβάλλοντος που μπορεί να αναλώνει η ανθρώπινη παραγωγική δραστηριότητα, χωρίς να εμποδίζεται η αναπαραγωγή του και χωρίς να ρυπαίνεται η φύση.
- ο Η **συντήρηση** αναφέρεται στη διαχείριση οργανισμών και οικοσυστημάτων από τον άνθρωπο κατά τρόπο που να διασφαλίζεται η βιωσιμότητα της χρήσης τους. Πέρα από την βιώσιμη χρήση, η συντήρηση περιλαμβάνει και την προστασία, τη διατήρηση, την επανόρθωση, την αποκατάσταση και την προαγωγή πληθυσμών και οικοσυστημάτων.

- Ο Ως **βιώσιμος τουρισμός** ορίζεται η επίτευξη ενός συγκεκριμένου συνδυασμού αριθμού και ειδών επισκεπτών, η σωρευτική επίπτωση των οποίων σε έναν προορισμό, μαζί με τις ενέργειες των τουριστικών επιχειρήσεων, μπορούν να συνεχιστούν στο ορατό μέλλον χωρίς να βλάπτουν την ποιότητα του περιβάλλοντος πάνω στο οποίο βασίζονται οι τουριστικές δραστηριότητες (Middleton, 2004).

Επομένως, γίνεται κατανοητό ότι η βιωσιμότητα στον τουρισμό προϋποθέτει ότι ο συνολικός όγκος της τουριστικής χρήσης ενός προορισμού και οι σχετικές δραστηριότητες και ο αντίκτυπος των τουριστικών επιχειρήσεων θα πρέπει να διατηρούνται κάτω από το σημείο όπου οι πόροι ανανέωσης που διατίθενται σε τοπικό επίπεδο δεν είναι πλέον σε θέση να προστατεύσουν το περιβάλλον. Ενώ οι πόροι ανανέωσης είναι φυσικοί και εν μέρει αποτελούν αντικείμενο διαχείρισης από τον άνθρωπο (Lozato, 2004).

1.2 Οι διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης

Τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει προσπάθειες να τεθούν οι βάσεις και οι προϋποθέσεις της βιώσιμης ανάπτυξης. Οι προϋποθέσεις αυτές σχετίζονται με τη σύνθεση απόψεων επί τριών παραγόντων ή αξόνων (Γκέκας, 2000):

- Ο Των **οικονομικών**, στόχος των οποίων είναι η βελτιστοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας και η οικονομική ευημερία
- Ο Των **κοινωνικών**, οι οποίοι εστιάζουν την προσοχή τους στον ανθρώπινο παράγοντα
- Ο Των **περιβαλλοντικών** παραγόντων που δίνουν έμφαση στην διατήρηση του περιβάλλοντος και της ακεραιότητας των επιμέρους οικολογικών υποσυστημάτων, αναγκαίων για τη σταθερότητα του οικοσυστήματος στο σύνολό του.

Σχήμα 1: Αντικειμενικοί σκοποί της βιώσιμης ανάπτυξης

Πηγή: Γκέκας, 2000

1.2.1 Η οικονομική διάσταση

Ιστορικά οι οικονομολόγοι σπανίως ασχολήθηκαν με την διατήρηση του φυσικού κεφαλαίου, διότι το ενδιαφέρον τους είχε επικεντρωθεί στη διατήρηση και αύξηση του οικονομικού κεφαλαίου. Σήμερα, στα παραδοσιακά οικονομικά κριτήρια αποτελεσματικότητας προστίθεται και το κριτήριο της συνετής διαχείρισης των φυσικών πόρων, οι οποίοι δεν αντιμετωπίζονται πλέον ως αγαθό που η φύση θα παρέχει για πάντα (αντίληψη που επικρατούσε έως τα τέλη της δεκαετίας του '80).

Στην εφαρμογή του τελευταίου κριτηρίου παρουσιάζεται το πρόβλημα του τρόπου αποτίμησης του φυσικού κεφαλαίου (Goodland, 2000). Ο οικονομολόγος σκέφτεται και λειτουργεί με νομισματικούς όρους. Οι καθαρά οικονομικοί δείκτες και οι πληροφορίες των εθνικών λογαριασμών μπορεί να δίνουν τα απαραίτητα στοιχεία για την επισκόπηση της οικονομίας, ωστόσο έχουν πολύ μικρή συμβολή στη μέτρηση του βιώσιμου εισοδήματος.

Η άσκηση της διεθνούς πολιτικής, έχει ως βασικό σκοπό τη μεγιστοποίηση του καθαρού αποτελέσματος των οικονομικών δραστηριοτήτων, ταυτόχρονα με την διατήρηση των φυσικών αποθεμάτων και την εξασφάλιση της κοινωνικής συνοχής. Η οικονομική του περιβάλλοντος αποτελεί έναν κλάδο της οικονομικής επιστήμης που συμβάλλει στην προσπάθεια αυτή για ενσωμάτωση περιβαλλοντικών και κοινωνικών παραμέτρων σε αποφάσεις οικονομικού χαρακτήρα. Όμως παρά το γεγονός ότι ο οικονομολόγος αποδέχεται πλέον την σημασία της διατήρησης του περιβάλλοντος και της κοινωνικής ισορροπίας, ωστόσο ερμηνεύει τις έννοιες αυτές με γνώμονα την οικονομική επιστήμη (Goodland, 2000).

Τα κοινωνικά ενδιαφέροντα τείνουν να περιορίζονται σε προβληματισμούς ως προς τον περιορισμό της ανισότητας και την μείωση της φτώχειας και τα περιβαλλοντικά ενδιαφέροντα σε προβληματισμούς μόνο ως προς τη διαχείριση των φυσικών πόρων. Όμως, το σύνολο των σκοπών της αειφορίας, όπως τους αντιλαμβάνεται ο οικονομολόγος, διαφέρει σημαντικά από το σύνολο των αντικειμενικών σκοπών της βιώσιμης ανάπτυξης. Ερωτήματα που αναφέρονται στην κοινωνική συνοχή, την πολιτισμική ταυτότητα και την περιβαλλοντική ισορροπία, απουσιάζουν τελείως από τη σκέψη του οικονομολόγου (Γκέκας, 2000).

Σχήμα 2: Αντικειμενικοί σκοποί της βιώσιμης ανάπτυξης για τον οικονομολόγο

Πηγή: Γκέκας, 2000

1.2.2 Η κοινωνική και πολιτιστική διάσταση

Η κοινωνική διάσταση της αειφορίας αναφέρεται στην ανάπτυξη προγραμμάτων και διαδικασιών που προωθούν την κοινωνική συνοχή, την άνοδο του μορφωτικού και πολιτισμικού επιπέδου, την προστασία ευαίσθητων κοινωνικών ομάδων, την συμμετοχική συνεργασία στη λήψη αποφάσεων, τη δικαιότερη κατανομή του πλούτου και γενικότερα την κοινωνική δικαιοσύνη.

Συνοπτικά, τα βασικά χαρακτηριστικά που διέπουν την κοινωνική διάσταση της αειφορίας είναι:

- Ισότητα στην πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες (υγεία, εκπαίδευση, μεταφορές, στέγαση κτλ.)
- Διαγενεακή ισότητα
- Διευρυμένη πολιτική συμμετοχικής συνεργασίας των πολιτών
- Σύστημα μετάδοσης της εγρήγορσης για την κοινωνική αειφορία στις επόμενες γενεές
- Μηχανισμοί συλλογικού προσδιορισμού των κοινωνικών αναγκών και δυνατοτήτων

Στα πλαίσια της γενικότερης στοχοθεσίας, εκείνο που προέχει να τεθεί ως στόχος για την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η υιοθέτηση ανθρωποκεντρικών τεχνικών, η φύση των οποίων θα πρέπει να κυμαίνεται από την απλή ενημέρωση του κοινού μέχρι τη συμμετοχική συνεργασία και διαχείριση, από τη διατήρηση των παραδοσιακών τεχνικών μέχρι την υιοθέτηση νέων ιδεών και πρακτικών, από την εξατομικευμένη οικονομικά παρακινούμενη συμπεριφορά στην ενδυνάμωση και προώθηση κοινωνικών αξιών.

1.2.3 Η περιβαλλοντική διάσταση

Από τη σκοπιά του περιβάλλοντος, η αειφορία θέτει ως στόχο την ευημερία του ανθρώπου μέσω της διατήρησης του φυσικού κεφαλαίου. Ως φυσικό κεφάλαιο ορίζεται η ολότητα της φύσης (φυσικοί πόροι, φυτά, είδη και οικοσυστήματα) που παρέχουν στον άνθρωπο υλικές και άυλες ροές υπηρεσιών (Κουτίβας, 2001).

Τα τελευταία χρόνια η παραδοσιακή αντίληψη σχετικά με τη λειτουργία του περιβάλλοντος έχει αλλάξει ως προς τον τρόπο που οι άνθρωποι επηρεάζουν τη χρήση και τη διατήρηση του περιβάλλοντος βάση των ακόλουθων οικολογικών επισημάνσεων:

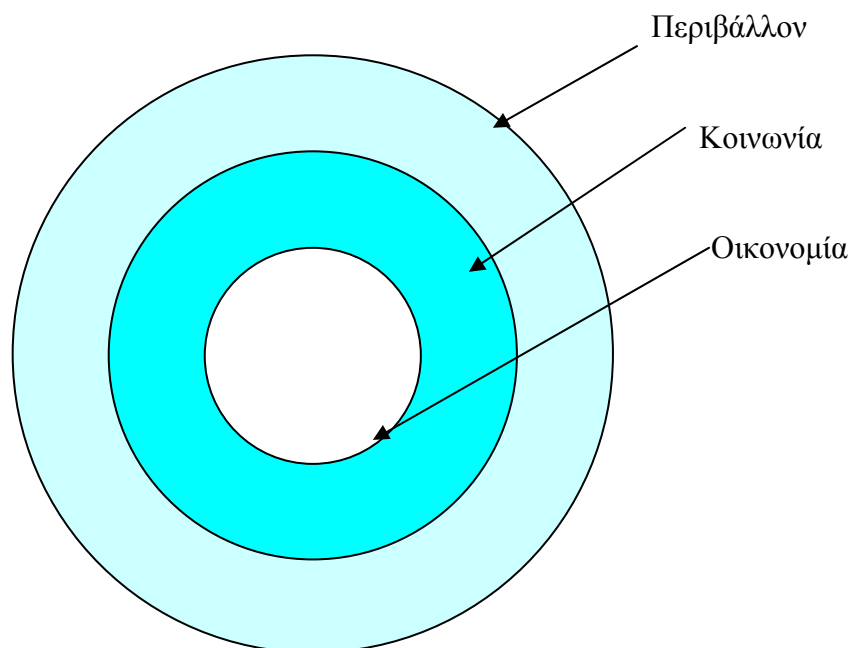
- Η οικονομική δραστηριότητα του ανθρώπου θα πρέπει να λειτουργεί στα πλαίσια ενός ευρύτερου οικοσυστήματος του οποίου η αποδιοργάνωση περιορίζει την οικολογική αειφορία
- Η αύξηση της χρήσης των φυσικών πόρων και η υπερεκμετάλλευσή τους λόγω της οικονομικής δραστηριότητας σε συνδυασμό με την πληθυσμιακή αύξηση ξεπερνούν τα όρια δυναμικότητας του οικοσυστήματος.
- Σε πολλές περιπτώσεις, οι επιδράσεις της ανάπτυξης προκαλούν μη αναστρέψιμες και σοβαρές περιβαλλοντικές μεταβολές.

Η αξιολόγηση του περιβάλλοντος δεν αφορά μόνο στην αποτίμηση του οφέλους από την προστασία του και του άμεσου κόστους από την καταστροφή του, αλλά και την πρόβλεψη κατά την διαδικασία λήψης αποφάσεων, του μελλοντικού κόστους. Η αποτίμηση αναφέρεται και στην αξιολόγηση των έμμεσων ωφελειών, καθώς και σε φυσικά γνωρίσματα όπως η βιοποικιλότητα, τα οποία μελλοντικά έχουν άγνωστα αποτελέσματα.

1.2.4 Η αλληλο- συσχέτιση οικονομικού, κοινωνικού, πολιτιστικού και περιβαλλοντικού άξονα

Η σχέση μεταξύ των οικονομικών, κοινωνικών και περιβαλλοντικών παραμέτρων της αειφορίας μπορεί να προσεγγιστεί σχηματικά με τα παρακάτω μοντέλα:

Σχήμα 3: Σχηματική αναπαράσταση με τη μορφή ομόκεντρων κύκλων

Πηγή: Mc Kenzie, 2004

Το συγκεκριμένο μοντέλο δείχνει την βαθιά εξάρτηση του οικονομικού και κοινωνικού παράγοντα από την κατάσταση του περιβάλλοντος (McKenzie, 2004).

Ένας πιο πρόσφατος και αρκετά διαδεδομένος τρόπος σκέψης είναι οι τρεις σφαίρες επιρροής. Αυτές οι σφαίρες παρουσιάζονται ως ισότιμες.

Σχήμα 4: Σχηματική απεικόνιση με την μορφή τεμνόμενων κύκλων (overlapping circles)

Πηγή: Mc Kenzie, 2004

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ: ΣΥΝΤΟΜΗ ΚΡΙΤΙΚΗ ΣΤΙΣ ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΡΥΘΜΙΣΕΙΣ

Στο κεφάλαιο αυτό παρουσιάζονται οι παράγοντες που οδήγησαν στην προσέγγιση και εφαρμογή της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης μέσω θεσμικών και πολιτικών ρυθμίσεων. Πιο συγκεκριμένα παρουσιάζεται η διεθνής πολιτική για το περιβάλλον και τη βιώσιμη ανάπτυξη, μέσω των αποτελεσμάτων των τριών παγκόσμιων διασκέψεων για το περιβάλλον, στη συνέχεια γίνεται αναφορά στην Ευρωπαϊκή πολιτική μέσω των Ευρωπαϊκών συμβουλίων. Αναλύεται επίσης η σπουδαιότητα της θεσμικής ενσωμάτωσης της έννοιας της βιωσιμότητας, ενώ γίνεται σχολιασμός της ένταξής της, τόσο στο Διεθνές όσο και στο Κοινοτικό και Εθνικό Δίκαιο. Επειδή η βιώσιμη ανάπτυξη είναι από μόνη της μια αντιφατική έννοια, εξετάζονται επίσης τα βασικά νομοθετικά προβλήματα, όπως και η θέσπιση εξαιρέσεων.

2.1 Ιστορική εξέλιξη του τρόπου προσέγγισης και εφαρμογής της βιωσιμότητας

Η βιώσιμη ανάπτυξη αποτελεί μία θεωρητική έννοια που έχει τις ρίζες της στις αρχές τις δεκαετίας του 1970, όταν η διογκούμενη περιβαλλοντική κρίση άρχισε να θέτει σε αμφισβήτηση τις κλασικές αντιλήψεις που επικρατούσαν ως τότε, σύμφωνα με τις οποίες η φύση μπορούσε να παρέχει πρώτες ύλες σε ανεξάντλητες ποσότητες αλλά και να αφομοιώνει ταυτόχρονα τις όποιες επιβαρύνσεις που προκαλούσαν οι ανθρώπινες δραστηριότητες.

Η όξυνση των οικολογικών προβλημάτων λόγω της οικονομικής ανάπτυξης αλλά και της διαδικασίας διεθνοποίησης του κεφαλαίου (παγκοσμιοποίηση), είχαν διττό αποτέλεσμα. Από την μία έγινε αντιληπτό ότι, ούτε οι φυσικοί πόροι είναι ανεξάντλητοι, ούτε η φύση είναι σε θέση να εξισορροπεί κάθε φορά και για πάντα τις διαταραχές που προκαλεί η οικονομική ανάπτυξη. Από την άλλη η ευαισθητοποίηση μεγάλου μέρους του πληθυσμού σε σχέση με τα περιβαλλοντικά ζητήματα ήταν ραγδαία και το λεγόμενο οικολογικό κίνημα άρχισε να γίνεται όχι μόνο μαζικό αλλά και πολιτικά ισχυρό.

Έτσι λοιπόν, η παγκόσμια κοινότητα στην προσπάθειά της να απαντήσει στην κυρίαρχη πλέον αντίθεση ανθρώπου- φύσης αλλά και να διασφαλίσει τη συνέχιση της οικονομικής ανάπτυξης απάντησε εισάγοντας την έννοια και την πολιτική της βιώσιμη ανάπτυξης.

Η αρχή έγινε στην λέσχη της Ρώμης το 1970, όπου διατυπώθηκε για πρώτη φορά σε επίπεδο διακηρύξεων η αντίληψη περί εξαντλησιμότητας των πόρων, η οποία και μπορεί να αποτελέσει φραγμό στην οικονομική ανάπτυξη. Στη συνέχεια, η πρώτη διάσκεψη του ΟΗΕ το 1972 συσχέτισε τη περιβαλλοντική κρίση με τις τεράστιες οικονομικές αντιθέσεις στον πλανήτη.

Το 1982, ακολούθησε η δεύτερη διάσκεψη του ΟΗΕ στο Ναϊρόμπι, στην οποία επίσης γίνονται αναφορές στα όρια της ανάπτυξης. Το 1987 η Παγκόσμια Επιτροπή για το περιβάλλον και την ανάπτυξη αναφέρεται για πρώτη φορά στην έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης (αναφορά της επιτροπής Μπρούντλαντ). Σύμφωνα με την αναφορά αυτή, η αποφυγή της ανεπανόρθωτης περιβαλλοντικής καταστροφής θα μπορούσε να επιτευχθεί μόνο

με την λήψη συγκεκριμένων μέτρων όπως η φειδωλή χρήση των φυσικών πόρων, η χρήση εναλλακτικών πόρων ενέργειας κλπ. Ακόμη δόθηκε και ο ορισμός στην έννοια της αειφορίας ως «...η ανάπτυξη εκείνη που ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενεάς χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους». Η διατύπωση αυτή παραμένει μέχρι σήμερα ο διεθνώς αναγνωρισμένος ορισμός της αειφορίας (Κοκκώσης, 2001).

Στην πρώτη παγκόσμια διάσκεψη του ΟΗΕ για το περιβάλλον, η οποία διεξήχθη στο Ρίο το 1992, επιχειρήθηκε να συγκεκριμενοποιηθεί περισσότερο η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης και η διατύπωση του Μπρούντλαντ. Έτσι λοιπόν «...ως βιώσιμη ανάπτυξη συνεπάγεται η αρμονική συμβίωση ανάμεσα στις διαφορετικές ανθρώπινες ικανότητες μεταξύ τους και γενικότερα σε σχέση με το περιβάλλον και την φύση». Επίσης υπογράφηκε η γνωστή «Ατζέντα 21» που αποτέλεσε το πρώτο στρατηγικό πλάνο για την υιοθέτηση μίας παγκόσμιας περιβαλλοντικής πολιτικής στα πλαίσια της βιώσιμης ανάπτυξης.

2.2 Διεθνής και Ευρωπαϊκή πολιτική

2.2.1 Διεθνής πολιτική

Η διεθνής πολιτική για το περιβάλλον και την βιώσιμη ανάπτυξη αποτυπώνεται στα αποτελέσματα των τριών παγκόσμιων διασκέψεων για το περιβάλλον, οπότε θεωρείται σκόπιμη η πραγματοποίηση ανασκόπησης των συγκεκριμένων διασκέψεων: το 1972 στη Στοκχόλμη, το 1992 στο Ρίο και το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ. Ωστόσο, οι πολιτικές αυτές έχουν μόνο διακηρυκτικό χαρακτήρα και όχι δεσμευτικό.

α) Παγκόσμια διάσκεψη του ΟΗΕ για το Ανθρώπινο Περιβάλλον (Στοκχόλμη, 1972)

Η Συνδιάσκεψη στη Στοκχόλμη ήταν η απαρχή και βέβαια το κορυφαίο γεγονός, σε παγκόσμιο κυβερνητικό επίπεδο, για την προστασία του περιβάλλοντος. Στη Στοκχόλμη συγκεντρώθηκαν εθνικές αντιπροσωπείες από 113 Κράτη (ανεπτυγμένα και αναπτυσσόμενα) και οριοθέτησαν τα «δικαιώματα» των ανθρώπινων κοινωνιών και των πολιτών τους σ' ένα υγιές και παραγωγικό περιβάλλον. Τα αποτελέσματα της Συνδιάσκεψης στη Στοκχόλμη ήταν πολύ σημαντικά και υπήρξαν στη συνέχεια σημείο αναφοράς αλλά και αφετηρία περιβαλλοντικής δράσης σε περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο. Πρόκειται για την περίφημη Διακήρυξη, το

Σχέδιο Δράσης με 109 Συστάσεις και τη δρομολόγηση δημιουργίας της UNER η οποία συστήθηκε τον ίδιο χρόνο μετά από σχετική Απόφαση της Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ.

Αντιμετωπίζοντας κριτικά τη συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης επισημαίνεται η αδυναμία της να υιοθετήσει νομικά κείμενα υποχρεωτικού χαρακτήρα (hard law) και κυρίως η έλλειψη επαρκούς εμβάθυνσης στις ουσιαστικές αιτίες της παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης. Ειδικότερα για τη δεύτερη επισήμανση, είναι γεγονός ότι από το σύνολο των μη υποχρεωτικών κειμένων (soft law) της Συνδιάσκεψης προκύπτει η σύνδεση της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης με την εξασφάλιση ενός ευνοϊκού φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος. Επίσης προκύπτει ότι η κατάσταση της περιβαλλοντικής υποβάθμισης συνδέεται με την ανάπτυξη και περαιτέρω αδυναμία αντιμετώπισης περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Οι αδυναμίες και οι αναστολές που απέδειξε η διεθνής κοινότητα στη Στοκχόλμη φαίνεται να ξεπεράστηκαν –θεωρητικά τουλάχιστον- είκοσι χρόνια αργότερα στη Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (Ρίο ντε Τζανέϊρο, 1992). Έτσι ενώ στη δεκαετία του '70 η Συνδιάσκεψη της Στοκχόλμης ανέδειξε την κοινωνική σκοπιά ως κυρίαρχο στοιχείο του ενδιαφέροντος για το περιβάλλον, η επόμενη δεκαετία προχώρησε στην εμβάθυνση του προβλήματος της παγκόσμιας περιβαλλοντικής κρίσης προσεγγίζοντας την ουσία του ζητήματος, δηλαδή τις πολιτικές και οικονομικές παραμέτρους κυρίως όπως εκφράζονται στα πλαίσια της κρατούσας της κρατούσας αναπτυξιακής διαδικασίας. **Η Συνδιάσκεψη του Ρίο εκφράζει το αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής, όπου η διεθνής κοινότητα σε κυβερνητικό επίπεδο αναγνωρίζει πλέον την απόλυτη αλληλεξάρτηση περιβάλλοντος-ανάπτυξης**, τις κοινές αλλά διαφορετικές ευθύνες και υποχρεώσεις των Κρατών της διεθνούς κοινότητας.

Το σημαντικότερο γεγονός στην εικοσαετή διαδρομή **από τη Στοκχόλμη στο Ρίο**, δηλαδή από την επιφάνεια στην ουσία του περιβαλλοντικού προβλήματος, είναι η δημοσίευση της Έκθεσης «Το Κοινό μας Μέλλον» (Our Common Future) που συνέταξε η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED). Πρόκειται για την «**Έκθεση Brundtland**» όπως είναι ευρύτερα γνωστή από την Πρόεδρο της Επιτροπής Dr. G. Harlem Brundtland. Βέβαια ως ουσιαστικούς παράγοντες που οδήγησαν στις παραπάνω εξελίξεις μπορούμε να επισημάνουμε:

- την εκρηκτική έκβαση των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων (φαινόμενο θερμοκηπίου, μείωση στρατοσφαιρικού όζοντος, ερημοποίηση κλπ.)
- το διογκούμενο αίτημα για ανάληψη περιβαλλοντικής δράσης (κινητοποίηση πολιτών κλπ.)
- τη θέληση των παραγόντων της αναπτυξιακής διαδικασίας για επαναπροσδιορισμό κάποιων παραμέτρων της, που συνεπάγεται και ενδεχόμενα και άμεσα οικονομικά οφέλη.

β) Παγκόσμια διάσκεψη του ΟΗΕ για το Περιβάλλον (Ρίο, 1992)

Η παγκόσμια διάσκεψη του ΟΗΕ για το περιβάλλον επιχείρησε να καθορίσει το πλαίσιο της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας το οποίο πρέπει να διέπει το σύνολο της οικονομικής και πολιτικής δραστηριότητας σε παγκόσμιο επίπεδο. Το στρατηγικό σχέδιο για την αντιμετώπιση της κρίσης ονομάστηκε Ατζέντα 21. Τα βασικά του σημεία είναι (Κοκκώσης, 2001):

- Η κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη, η οποία πρέπει πλέον να συνεχιστεί με κριτήριο αφενός τον παράγοντα περιβάλλον και αφετέρου την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής σε παγκόσμιο επίπεδο
- Η ενίσχυση των σημαντικών κοινωνικών ομάδων (π.χ. μειονότητες, γυναίκες, παιδιά)
- Η διατήρηση και σωστή διαχείριση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της γης
- Ο τρόπος πραγματοποίησης των στόχων και τα απαραίτητα όργανα για την επίτευξή τους: Όλα τα κράτη καλούνται να αναλάβουν σχετικές δράσεις σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, για να συμβάλλουν στην βιώσιμη ανάπτυξη.

Παράλληλα με την Ατζέντα 21 υπογράφηκαν συμβάσεις για τη συνέχιση της ανάπτυξης, αλλά με τέτοιο τρόπο ώστε να μην αναιρείται η αρχή της προστασίας του περιβάλλοντος, για την προστασία και διαφύλαξη των ειδών, για την διατήρηση ενός σταθερού κλίματος στον κόσμο, για τη διατήρηση και το ζωτικό ρόλο των δασών.

**γ) Παγκόσμια σύνοδος κορυφής του ΟΗΕ για την βιώσιμη ανάπτυξη (Γιοχάνεσμπουργκ,
26 Αυγούστου- 4 Σεπτεμβρίου 2002)**

Κατά τη διάρκεια της συνόδου κορυφής εγκρίθηκε πολιτική δήλωση και σχέδιο εφαρμογής, καθώς και αρκετές πρωτοβουλίες συνεργασίας. Στο εν λόγω σχέδιο εφαρμογής συμπεριελήφθησαν οι ακόλουθοι στόχοι (Κοκκώσης, 2001):

- Μείωση κατά το ήμισυ, το αργότερο μέχρι το 2015, του αριθμού των προσώπων που δεν έχουν πρόσβαση στο πόσιμο ύδωρ και σε στοιχειώδεις συνθήκες υγιεινής
- Αποκατάσταση, το αργότερο μέχρι το 2015, των εξαντλημένων αλιευτικών αποθεμάτων και επαναφορά τους σε βιώσιμο επίπεδο
- Μείωση, το αργότερο ως το 2020, των αρνητικών επιπτώσεων των χημικών προϊόντων για την υγεία και το περιβάλλον
- Τερματισμός της απώλειας της βιοποικιλότητας πριν από το 2010 και αναστροφή της τάσης μείωσης των φυσικών πόρων
- Εφαρμογή, από το 2005, των εθνικών στρατηγικών βιώσιμης ανάπτυξης.

Κατά τη διάρκεια της συνόδου κορυφής επιτεύχθηκαν και άλλες συμφωνίες και υπογράφηκαν συμβάσεις οι οποίες έχουν σαν στόχο:

- Να αυξηθεί το συνολικό μερίδιο ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η πρόσβαση των φτωχότερων ατόμων στην ενέργεια
- Να καταρτιστεί ένα δεκαετές πλαίσιο προγραμμάτων για τη στήριξη μεθόδων βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης
- Να ενθαρρυνθεί η αναμόρφωση των επιδοτήσεων οι οποίες έχουν δυσμενείς επιπτώσεις για το περιβάλλον
- Να αντιμετωπιστούν οι αιτίες του κακού επιπέδου υγείας και να παρασχεθούν βασικές υγειονομικές υπηρεσίες οι οποίες να είναι αποτελεσματικές και προσβάσιμες από όλους.

Κατά τη διάρκεια της συνόδου, ανακοινώθηκαν συνεργασίες μεταξύ των κυβερνήσεων, επιχειρήσεων του ιδιωτικού τομέα και μη κυβερνητικών οργανισμών για την υλοποίηση των συμφωνιών αυτών και μηχανισμοί παρακολούθησης. Ωστόσο, στα αρνητικά της συνόδου συγκαταλέγεται η αδυναμία συμφωνίας σε ένα συγκεκριμένο σχέδιο προώθησης των

ανανεώσιμων πηγών ενέργειας καθώς και η αδυναμία θέσπισης συγκεκριμένων στόχων για την φτώχεια, γεγονός που οδήγησε σε ναυάγιο τις διαπραγματεύσεις ανάμεσα σε ΗΠΑ και Ε.Ε.

2.2.2 Ευρωπαϊκή πολιτική

Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσα από μια σειρά διασκέψεων και αποφάσεων έχει προχωρήσει στην οριοθέτηση της πολιτικής που θα ακολουθήσουν τα κράτη μέλη σε σχέση με το περιβάλλον. Οι κυριότεροι σταθμοί στην χάραξη της Ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον ήταν (Κοκκώσης, 2001):

➤ *Η συνθήκη του Άμστερνταμ (1997)*

Η συνθήκη του Άμστερνταμ ανέδειξε την βιώσιμη ανάπτυξη ως κεντρικό στόχο της Ευρωπαϊκής πολιτικής. Στη συνθήκη αυτή προβλέπεται η ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στις κοινοτικές πολιτικές και δράσεις, με απώτερο στόχο τη βιώσιμη ανάπτυξη.

➤ *Η διαδικασία του Κάρντιφ (1998)*

Κατά τη σύνοδο του Κάρντιφ τέθηκαν τα θεμέλια της ανάληψης συντονισμένης δράσης σε κοινοτική κλίμακα για την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών απαιτήσεων στις πολιτικές της Ε.Ε. Ιδιαίτερη βάση δόθηκε σε τρεις τομείς: τον ενεργειακό, τον γεωργικό και τον τομέα των μεταφορών.

➤ *Η διάσκεψη κορυφής στη Λισσαβόνα (1999)*

Στη Λισσαβόνα διατυπώθηκε ο στόχος ανάδειξης της Ε.Ε. ως της πιο δυναμικής, ανταγωνιστικής και βιώσιμης οικονομίας που θα στηρίζεται και θα αξιοποιεί την ανθρώπινη γνώση.

➤ *Ευρωπαϊκό συμβούλιο της Νίκαιας (2000)*

Στο Ευρωπαϊκό συμβούλιο της Νίκαιας παρουσιάστηκε έκθεση σχετικά με την ενσωμάτωση των περιβαλλοντικών ζητημάτων στις οικονομικές πολιτικές και υιοθετήθηκε η Κοινοτική Πολιτική Ατζέντα που προσδιόριζε μέτρα για τη δημιουργία περισσότερων και καλύτερων θέσεων εργασίας και για την αντιμετώπιση του κοινωνικού αποκλεισμού.

➤ *Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Γκέτεμποργκ (2001)*

Στο Γκέτεμποργκ οι κατευθύνσεις της Λισσαβόνας ολοκληρώνονται και καθορίζεται η Ευρωπαϊκή Στρατηγική για την βιώσιμη ανάπτυξη με την σαφή προσθήκη και εξειδίκευση της περιβαλλοντικής διάστασης. Επίσης, επιβεβαιώνεται η ανάγκη συστηματικής παρακολούθησης της προόδου των χωρών μελών για την επίτευξη των στόχων της.

➤ *Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Λάακεν (2001)*

Στο Λάακεν επιβεβαιώθηκε η ανάγκη μετάβασης από το στάδιο του σχεδιασμού στο στάδιο εφαρμογής της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής ενώ κλήθηκαν οι χώρες μέλη να διατυπώσουν την δική τους εθνική στρατηγική για την βιώσιμη ανάπτυξη.

➤ *Ευρωπαϊκό συμβούλιο της Βαρκελώνης (15 και 16 Μαρτίου 2002)*

Το Ευρωπαϊκό συμβούλιο της Βαρκελώνης υπογράμμισε ότι με τη στρατηγική της βιώσιμης ανάπτυξης πρέπει να εξασφαλιστεί η συνάφεια μεταξύ των διαφόρων πολιτικών και των μακροπρόθεσμων στόχων της Ε.Ε. Στις διαδικασίες επεξεργασίας των πολιτικών και στη λήψη των αποφάσεων πρέπει να δοθεί ανάλογη προσοχή σε οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές.

➤ *Ευρωπαϊκό συμβούλιο Βρυξελλών (20 και 21 Μαρτίου 2003)*

Στο συγκεκριμένο συμβούλιο προέκυψε το συμπέρασμα ότι έχουν επιτευχθεί σημαντικές πρόοδοι στο πλαίσιο της διαδικασίας της Λισσαβόνας. Η προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, με την εφαρμογή της παγκόσμιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη που εγκρίθηκε στο Γκέτεμποργκ, παραμένει μία από τις προτεραιότητες της Ε.Ε. Μεταξύ των στόχων που τονίστηκαν στο συμβούλιο περιλαμβάνεται και η προστασία του περιβάλλοντος προς όφελος της ανάπτυξης και της απασχόλησης.

Κατά την εν λόγω σύνοδο, το Ευρωπαϊκό συμβούλιο υπενθύμισε τη σημασία της ανάγκης αποσύνδεσης της οικονομικής ανάπτυξης από το δήθεν αναπόφευκτο των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον, καθώς και των βελτιώσεων της ενεργειακής αποδοτικότητας και της αύξησης της προσφυγής στις ανανεώσιμες ενεργειακές πηγές.

➤ *Η σημασία του Ευρωπαϊκού συμβουλίου του Γκέτεμποργκ (2001)*

Ο σημαντικότερος σταθμός της ευρωπαϊκής πολιτικής για το περιβάλλον, όπως προαναφέρθηκε είναι οι αποφάσεις που πάρθηκαν στο Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Γκέτεμποργκ που έλαβε χώρα τον Ιούνιο του 2001. Στο συγκεκριμένο συμβούλιο καθορίστηκε η στρατηγική της Ε.Ε. για τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το Ευρωπαϊκό συμβούλιο του Γκέτεμποργκ κάλεσε τα κράτη μέλη να σχεδιάσουν και να θεσπίσουν Εθνικές στρατηγικές για την βιώσιμη ανάπτυξη και δεσμεύτηκε να δίνει πολιτικές κατευθύνσεις σε κάθε Εαρινό συμβούλιο, για την παρακολούθηση της προόδου εφαρμογής της εν λόγω στρατηγικής και για τον συντονισμό των πολιτικών της Ένωσης. Για την επίτευξη των συνολικών στόχων, κάλεσε τα θεσμικά όργανα της Ένωσης να βελτιώσουν τον εσωτερικό τους πολιτικό συντονισμό και ανέθεσε το γενικό συντονισμό για την προώθηση της στρατηγικής στο συμβούλιο των γενικών υποθέσεων.

Το Ευρωπαϊκό συμβούλιο βασιζόμενο στην ανακοίνωση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη στρατηγική που αφορά την βιώσιμη ανάπτυξη, καθόρισε έναν ορισμένο αριθμό στόχων και μέτρων, ως γενικές κατευθύνσεις για τη μελλοντική χάραξη πολιτικής σε τέσσερις τομείς προτεραιότητας:

- Κλιματική αλλαγή
- Βιώσιμες μεταφορές
- Εξασφάλιση δημόσιας υγείας
- Προστασία φυσικών πόρων

Συγκεκριμένα, οι στόχοι που τέθηκαν:

- Η μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στην ατμόσφαιρα κατά μέσο όρο 1% ανά έτος ως προς τα επίπεδα του 1990 έως το 2020 και η προώθηση των αποφάσεων του Κιότο σε διεθνές επίπεδο για την κλιματική αλλαγή
- Σύμφωνα με τις συστάσεις του Σχεδίου Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου για τις μεταφορές, τέθηκε ως στόχος η αποσύνδεση της αύξησης των μεταφορών από την αύξηση του ΑΕΠ, η ενίσχυση των μέσων μαζικής μεταφοράς και η ενίσχυση μίας ισόρροπης περιφερειακής ανάπτυξης μέσω της μείωσης των ανισοτήτων στην οικονομική

δραστηριότητα και τη διατήρηση της βιωσιμότητας των αγροτικών και αστικών κοινοτήτων

- Η διασφάλιση της ασφάλειας και της ποιότητας των τροφών, η αντιμετώπιση ζητημάτων σχετικών με την εμφάνιση λοιμωδών νόσων και την αντίσταση στα αντιβιοτικά για τη δημόσια υγεία
- Η αποσύνδεση της οικονομικής αύξησης από τη χρήση πόρων και την παραγωγή αποβλήτων, η προστασία και αποκατάσταση ενδιαιτημάτων και φυσικών συστημάτων, η βελτίωση της διαχείρισης της αλιείας προκειμένου να αναστραφεί η ελάττωση των αλιευτικών αποθεμάτων και να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της απώλειας της βιοποικιλότητας
- Η ενσωμάτωση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης σε όλες τις επιμέρους πολιτικές της Ε.Ε.

Παρατηρείται, από τους παραπάνω στόχους και μέτρα που μελετήθηκαν, η τάση για σχεδιασμό πραγματικά βιώσιμης ανάπτυξης σε σχέση με τον άνθρωπο και γενικότερα περιβάλλον.

2.3 Η θεσμική ενσωμάτωση της έννοιας της βιωσιμότητας

Οι προαναφερθείσες πολιτικές κατευθύνσεις δεν έχουν κανέναν νομικά δεσμευτικό χαρακτήρα στο διεθνές και στο εθνικό δίκαιο των κρατών. Η σπουδαιότητα τους έγκειται στην οριοθέτηση του πλαισίου της πολιτικής το οποίο θεωρητικά στοχεύουν να ακολουθήσουν οι κυβερνήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Ωστόσο, η λεγόμενη πολιτική της βιώσιμης ανάπτυξης αποτελεί βασικό στόχο της διεθνούς κοινότητας, γεγονός που έχει οδηγήσει στην αποκρυστάλλωση κάποιων βασικών κατευθύνσεων τόσο στους νόμους όσο και στη νομολογία των εθνικών κρατών.

Οι διατάξεις προστασίας του περιβάλλοντος εντάσσονται κυρίως στο δημόσιο δίκαιο καθώς μέσω αυτού εξασφαλίζεται το δημόσιο συμφέρον, τμήμα του οποίου είναι και η προστασία του περιβάλλοντος.

2.3.1 Διεθνές δίκαιο

Στο διεθνές δίκαιο δεν υπάρχουν παρά κάποιες διεθνείς συμβάσεις που αν και μπορούν να αποτελέσουν νομικό εργαλείο, δεν έχουν νομική δεσμευτικότητα και άρα παραμένουν διακηρυκτικοί στόχοι. Χαρακτηριστικές περιπτώσεις είναι η διεθνής σύμβαση για την στοιβάδα του όζοντος που υπογράφηκε στην Βιέννη, το πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τους Χλωροφθοράνθρακες, η σύμβαση της Βασιλείας για τα επικίνδυνα απόβλητα (που προηγήθηκαν της διάσκεψης του Ρίο) και οι συμβάσεις για την βιοποικιλότητα και για την καταπολέμηση της ερημοποίησης που υπογράφηκαν μετά τη διάσκεψη του Ρίο. Σημαντικό σταθμό αποτέλεσε κι η υπογραφή του πρωτοκόλλου του Κιότο (1997) για την μείωση των εκπομπών των αερίων που προκαλούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η τελευταία συμφωνία υπήρξε σημαντική γιατί οδήγησε στην εφαρμογή, σε παγκόσμιο επίπεδο, ενός συστήματος αγοραπωλησίας δικαιωμάτων ρύπανσης ανάμεσα σε κράτη. Παρόλα αυτά, δεν έχει θεσπιστεί ακόμη το διεθνές νομοθετικό και εμπορικό πλαίσιο που θα έπρεπε να διέπει αυτόν το νέο τύπο εμπορικών συναλλαγών (Καραγεωργίου, 2004).

2.3.2 Κοινοτικό δίκαιο

Η προστασία του περιβάλλοντος θεσμοθετείται στην Ε.Ε. τόσο μέσα από το πρωτογενές, όσο και από το δευτερογενές δίκαιο. Ενδιαφέρον για το πρωτογενές δίκαιο άρχισε να εκδηλώνεται από το 1972 με την ψήφιση του πρώτου προγράμματος δράσης για το περιβάλλον στο Παρίσι, στην Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, αν και η πρώτη θέσπιση μέτρων με την μορφή υιοθέτησης συγκεκριμένων αρχών έγινε μέσω της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Πράξης (1986).

Στην Συνθήκη του Μάαστριχτ η προστασία του περιβάλλοντος διευρύνεται και εντάσσεται για πρώτη φορά στις αρχές και τους σκοπούς της κοινότητας. Επίσης η περιβαλλοντική πολιτική δεν θεωρείται πλέον μία «συνιστώσα» των άλλων πολιτικών της κοινότητας, αλλά πρέπει να διέπει το σύνολο της διαμόρφωσης των κοινοτικών πολιτικών. Τέλος, με τη συνθήκη του Άμστερνταμ η προστασία του περιβάλλοντος ανάγεται σε στόχο ανεξάρτητο από την οικονομική ανάπτυξη.

Οι βασικές αρχές που διέπουν το κοινοτικό δίκαιο και σχετίζονται με την υιοθέτηση της αρχής της αειφόρου ανάπτυξης είναι (Καραγεωργίου, 2004):

- *Η αρχή της πρόληψης*: Πρόκειται για τον πυρήνα της περιβαλλοντικής πολιτικής. Σύμφωνα με την αρχή της πρόληψης είναι προτιμότερο από οικολογική και οικονομική άποψη να προλαμβάνονται οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τις ανθρώπινες δραστηριότητες παρά να αντιμετωπίζονται αυτές εκ των υστέρων θεραπευτικά ή διορθωτικά. Με βάση την αρχή της πρόληψης θεσπίστηκαν οι Μελέτες Περιβαλλοντικών επιπτώσεων
- *Η αρχή της επανόρθωσης στην πηγή*: η οποία συνιστά επιμέρους διάσταση και δρα συμπληρωματικά στην αρχή της πρόληψης. Σύμφωνα με την εν λόγω αρχή, όταν τα προληπτικά μέτρα δεν έχουν τα προσδοκώμενα αποτελέσματα και επέρχεται οικολογική ζημιά, επιτάσσεται η αποκατάστασή της στην πηγή
- *Η αρχή της προφύλαξης*: η οποία απαιτεί τη λήψη προληπτικών μέτρων ακόμη και όταν δεν υπάρχουν επιστημονικές αποδείξεις ότι κάποια δραστηριότητα μπορεί να έχει επιβλαβείς συνέπειες στο περιβάλλον. Βάση της αρχής της προφύλαξης, αρκούν οι σοβαρές υπόνοιες ή απλά οι επιστημονικές ενδείξεις πρόκλησης βλαβών στο περιβάλλον για τη λήψη προληπτικών μέτρων
- *Η αρχή της φέρουσας ικανότητας*: Κάθε οικοσύστημα έχει κάποια όρια αντοχής πέρα από τα οποία η ισορροπία ανατρέπεται και η περιβαλλοντική βλάβη καθίσταται οριστική και μη επανορθώσιμη. Σύμφωνα με αυτή την παρατήρηση, η αρχή της φέρουσας ικανότητας αναφέρεται στην ικανότητα μίας περιοχής να δεχτεί μέχρι εκείνο τον αριθμό δραστηριοτήτων που δεν θα υποβαθμίσουν κατά τρόπο ανεπανόρθωτο το περιβάλλον
- *Η αρχή της ενσωμάτωσης*: επιχειρεί την λειτουργική ένταξη της προστασίας του περιβάλλοντος και της διατήρησης των φυσικών πόρων στην εφαρμογή των επιμέρους πολιτικών με σκοπό να επιτευχθεί μία ευνοϊκή προς το περιβάλλον μεταστροφή των οικονομικών διαδικασιών. Η αρχή της ενσωμάτωσης πηγάζει από το άρθρο 6 της Συνθήκης του Άμστερνταμ. Σύμφωνα με αυτήν, οι ανάγκες της προστασίας του περιβάλλοντος δεν

αποτελούν απλώς συνιστώσα των άλλων πολιτικών της κοινότητας, αλλά πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τη διαμόρφωση των κοινοτικών πολιτικών

- *Η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει»:* σύμφωνα με αυτήν την αρχή το κόστος της αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημιάς βαρύνει τον φορέα του έργου ή της δραστηριότητας που ευθύνεται γι' αυτήν

Οι παραπάνω αρχές εξειδικεύονται σε συγκεκριμένες οδηγίες, κανονισμούς και αποφάσεις που ενσωματώθηκαν ή ενσωματώνονται στη νομοθεσία των κρατών- μελών με στόχο τη δημιουργία ενός αποτελεσματικού θεσμικού πλαισίου προστασίας του περιβάλλοντος και προώθησης της πολιτικής της βιώσιμης ανάπτυξης.

Το κοινοτικό δίκαιο έχει δώσει ιδιαίτερη βαρύτητα, μέσω ενός σημαντικού πλέγματος οδηγιών, στην προώθηση της συμμετοχής του κοινού σε ζητήματα που αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος (με κύρια οδηγία την 90/313 σχετικά με την ελεύθερη πληροφόρηση για θέματα περιβάλλοντος).

Αξίζει να γίνει αναφορά και στην διαμόρφωση από την Ε.Ε. μίας ενιαίας πολιτικής για τη διατήρηση της φύσης, η οποία προήλθε ως αποτέλεσμα της επιτακτικής ανάγκης για ορθολογική χρήση του φυσικού περιβάλλοντος της Ευρώπης. Η συγκεκριμένη πολιτική βασίζεται σε δύο κείμενα νομοθετικού χαρακτήρα: την οδηγία 92/43 για τους φυσικούς βιότοπους και την οδηγία 79/409, γνωστή και ως οδηγία για τα πουλιά (Ρόκος, 2003).

2.3.3 Εθνικό δίκαιο

Η έννοια της βιωσιμότητας ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο της Ελλάδας μέσω των κοινοτικών οδηγιών και των αποφάσεων της Ε.Ε. σε μία σειρά νόμους και υπουργικές αποφάσεις, αλλά και μέσα από την πρόσφατη τροποποίηση του Συντάγματος (2001).

Σύμφωνα με το αναθεωρημένο Σύνταγμα της Ελλάδας (άρθρο 24 παρ. 1):

«Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα του καθενός. Για τη διαφύλαξή του, το κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας».

Εκτός όμως από το Σύνταγμα, η περιβαλλοντική νομοθεσία και νομολογία εμφανίζεται στην Ελλάδα συστηματικά από τις αρχές του 1980, σαν αποτέλεσμα της εναρμόνισης του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου στις Ευρωπαϊκές οδηγίες, αλλά και σαν προϊόν της απαίτησης των πολιτών και των περιβαλλοντικών οργανώσεων για καλύτερη ποιότητα ζωής, ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα της χώρας.

Η σημαντικότερη έκφραση της νομοθετικής προστασίας του περιβάλλοντος είναι σίγουρα ο Ν. 1650/1986, ο οποίος είναι προϊόν της ενσωμάτωσης της οδηγίας 85/337/ΣΟΚ για την εκτίμηση και την διαβάθμιση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων.

Στο Ν. 1650/86 ορίζεται για πρώτη φορά σαφώς και ολοκληρωμένα το περιβάλλον:

«...το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζει την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Οι λοιπές βασικές κατηγορίες του συγκεκριμένου νόμου είναι:

- Προστασία του περιβάλλοντος από έργα και δραστηριότητες

Ορίζεται το πλαίσιο της διαδικασίας εκτίμησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, οι βασικοί άξονες του οποίου είναι:

1. Τα κριτήρια της κατηγοριοποίησης των δραστηριοτήτων σε τρεις κατηγορίες ανάλογα με τον βαθμό στον οποίο επιβαρύνουν το περιβάλλον
2. Ο καθορισμός της διαδικασίας έγκρισης των περιβαλλοντικών όρων για τις αντίστοιχες κατηγορίες έργων και δραστηριοτήτων
3. Ο καθορισμός του περιεχομένου των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ)
4. Ο καθορισμός των αρμόδιων υπηρεσιών που επιβαρύνονται με τον έλεγχο της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων

- Προστασία του περιβάλλοντος από την ρύπανση

Θεσμοθετείται η καθιέρωση συγκεκριμένων μέτρων για την προστασία του περιβάλλοντος από την ρύπανση της ατμόσφαιρας, των υδάτινων πόρων και του εδάφους.

- Προστασία της φύσης και του τοπίου

Θεσμοθετείται η προστασία ευαίσθητων οικοσυστημάτων, της άγριας πανίδας και χλωρίδας καθώς και των βιοτόπων τους, της φύσης και του τοπίου κατά τρόπο σφαιρικό. Επιπρόσθετα, θεσμοθετούνται οι παρακάτω κατηγορίες προστατευόμενων περιοχών:

- ο Περιοχές απόλυτης προστασίας της φύσης στις οποίες απαγορεύεται κάθε δραστηριότητα
- ο Περιοχές προστασίας της φύσης: απαγόρευση κάθε δραστηριότητας που θα μπορούσε να αλλοιώσει την φυσιογνωμία τους
- ο Εθνικά Πάρκα
- ο Προστατευόμενοι φυσικοί σχηματισμοί, προστατευόμενα τοπία και στοιχεία τοπίου: πρόκειται για περιοχές ή τοπία τα οποία σε γενικές γραμμές παρουσιάζουν ιδιαίτερη αισθητική ή οικολογική ή επιστημονική αξία.
- ο Περιοχές οικοανάπτυξης: περιλαμβάνουν χωριά ή οικισμούς, τα οποία παρουσιάζουν ιδιαίτερη αξία και ενδιαφέρον λόγω της ποιότητας των φυσικών και πολιτιστικών τους χαρακτηριστικών.

Ο Ν. 1650/86 έχει τροποποιηθεί καθώς και συμπληρωθεί με νέες Υ.Α. και Π.Δ. προκειμένου να εναρμονιστεί με τις νέες περιβαλλοντικές οδηγίες της κοινότητας. Τέτοιο παράδειγμα είναι ο Ν. 3010/2002 για την «...εναρμόνιση του Ν. 1650/86 με τις οδηγίες 97/11 Ε.Ε. και 96/61 Ε.Ε., διαδικασία οριοθέτησης και ρυθμίσεις θεμάτων για τα υδατορέματα». Ωστόσο, ο Ν. 1650/86 παραμένει η βασική νομική έκφραση της περιβαλλοντικής προστασίας στην Ελλάδα.

2.4 Βασικά νομοθετικά προβλήματα που σχετίζονται με την βιωσιμότητα και προτάσεις για την υπέρβασή τους

2.4.1 Ο διασταλτικός-αντιφατικός χαρακτήρας της βιώσιμης ανάπτυξης

Βασικό πρόβλημα στην ενσωμάτωση της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης στο θεσμικό πλαίσιο ενός κράτους ή της κοινότητας, αποτελεί ο διασταλτικός και αντιφατικός χαρακτήρας, όπου θα παρουσιαστεί στο σημείο αυτό, της ίδιας της έννοιας αλλά και της πολιτικής για το περιβάλλον. Ο ορισμός της επιτροπής Μπρούτλαντ που έχει επικρατήσει διεθνώς, κάνει λόγο για την ανάπτυξη εκείνη η οποία ικανοποιεί τις ανάγκες της παρούσας γενεάς χωρίς να υπονομεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους. Ο συγκεκριμένος ορισμός γεννάει πολλά ερωτήματα τόσο στους επιστήμονες που καλούνται να

αναπτύξουν τα κατάλληλα εργαλεία για τη διαχείριση της περιβαλλοντικής κρίσης, όσο και στους νομοθέτες που καλούνται να κρίνουν με βάση τον παραπάνω ορισμό μια πλειάδα διαφορετικών περιπτώσεων.

Ο Ρόκος Ν. στο βιβλίο του «Από την Βιώσιμη ή Αειφόρο στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη» θέτει μια σειρά από ερωτήματα που σχετίζονται με το ζήτημα της ασάφειας που περικλείει ο όρος: «*Ποιος μπορεί να καθορίσει τις μελλοντικές ανάγκες των επόμενων γενεών; Και πως; Στην ικανοποίηση των συγκεκριμένων αναγκών πως συνεκτιμώνται και αντιμετωπίζονται τα θέματα παραγωγής, διανομής και κατανάλωσης, ενδογενεακής και διαγενεακής δικαιοσύνης για όλες τις κοινωνικές τάξεις, σεβασμού και προστασίας των ανθρώπινων ατομικών, πολιτικών, εργασιακών δικαιωμάτων και του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος, καταπολέμηση της αμάθειας και εξάλειψης της φτώχειας, της καταπίεσης, της ανεργίας κτλ;*» (Λουκάτος, 1998). Ο ίδιος απαντά πως αυτά τα ερωτήματα δεν μπορούν να απαντηθούν χωρίς να προηγηθεί μια σοβαρή σε πλανητικό επίπεδο προσπάθεια συστηματικής επιστημονικής συνεργασίας, διεξοδικής και ολοκληρωμένης διερεύνησης των σχετικών προβλημάτων.

Το παραπάνω πρόβλημα οδηγεί στην διεξαγωγή δικαστικών αποφάσεων που βασίζονται περισσότερο στην υποκειμενική κρίση των δικαστηρίων παρά σε αντικειμενικά και επιστημονικά κριτήρια. Έτσι η νομική διάσταση της βιώσιμης ανάπτυξης σχετίζεται περισσότερο με τη νομολογία παρά με την θέσπιση δικαικών κανόνων και συνεπώς έχει μέχρι σήμερα έναν ιδιαίτερα αντιφατικό χαρακτήρα λόγω των αντιφάσεων της ίδιας της νομολογίας.

Το ζήτημα αυτό δεν μπορεί να λυθεί όσο η βιώσιμη ανάπτυξη εξετάζεται αποκομμένη από την οικονομική της διάσταση. Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι από μόνη της μία αντιφατική έννοια: υπερασπίζει ταυτόχρονα την οικονομική ανάπτυξη αλλά και το περιβάλλον. Η ανάπτυξη όμως, σε συνθήκες καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, είναι έννοια ανταγωνιστική με την προστασία του περιβάλλοντος.

2.4.2 Η θέσπιση εξαιρέσεων

Η παραπάνω θεμελιώδης αντίφαση της έννοιας διαπερνά σε βάθος και όλες τις προσπάθειες νομικής ενσωμάτωσης του όρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι ότι παράλληλα με τους κανόνες προστασίας του περιβάλλοντος που διαμορφώνονται, θεσπίζονται και οι εξαιρέσεις

από τους νόμους κυρίως για «εθνικούς λόγους» ή για λόγους «δημόσιου συμφέροντος» ή για σοβαρούς λόγους «οικονομικής εκμετάλλευσης». Για παράδειγμα στο αναθεωρημένο Σύνταγμα της Ελλάδας στο άρθρο 24 παρ. 1 αναφέρεται:

«Απαγορεύεται η μεταβολή του προορισμού των δασών και των δασικών εκτάσεων, εκτός αν προέχει για την Εθνική Οικονομία η αγροτική εκμετάλλευση ή άλλη τους χρήση, που την επιβάλλει το δημόσιο συμφέρον».

Η επίκληση της «Εθνικής Οικονομίας» ή του «δημοσίου συμφέροντος» όμως ουσιαστικά αποτελούν και λόγο εξαίρεσης για όλες εκείνες τις δραστηριότητες μεγάλης κλίμακας που επιβαρύνουν το περιβάλλον. Χαρακτηριστικό παράδειγμα στον ελλαδικό χώρο αποτέλεσε το «εθνικό συμφέρον» της πραγματοποίησης της Ολυμπιάδας με βάση το οποίο καταστρατηγήθηκαν πολλές διατάξεις προστασίας του περιβάλλοντος που κινούνταν στη λογική της βιώσιμης ανάπτυξης. Ακόμα, λόγοι «εθνικού συμφέροντος» απαγορεύουν ουσιαστικά και την επιστημονική έρευνα για τις επιπτώσεις στρατιωτικών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων. Τέλος, μεγάλες οικονομικές επενδύσεις που θεωρούνται σημαντικές για την οικονομία ενός κράτους, μπορούν να αποτελέσουν λόγο εξαίρεσης ακόμα και αν αποδεδειγμένα είναι ιδιαίτερα καταστροφικές για το περιβάλλον (Λουκάτος, 1998).

Με τα παραπάνω γίνεται κατανοητό πως όσο αυστηρή μπορεί να είναι η νομοθεσία και η νομολογία για μικρής κλίμακας δραστηριότητες που επιβαρύνουν το περιβάλλον, άλλο τόσο ανεκτική γίνεται για δραστηριότητες μεγάλης κλίμακας με ανυπολόγιστες συνέπειες στον άνθρωπο και το περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά πρέπει να τονιστεί πως υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες παρά την επίκληση λόγων δημοσίου συμφέροντος, η νομολογία κινήθηκε σε μία κατεύθυνση ρητής προστασίας του περιβάλλοντος.

2.4.3 Υποκειμενισμός και επιστημονική αβεβαιότητα

Ένα ακόμη μείζον ζήτημα στην εφαρμογή της νομοθεσίας που στοχεύει στην προώθηση της πολιτικής της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η επιστημονική αβεβαιότητα αλλά και ο υποκειμενισμός που διέπει τις περισσότερες αποφάσεις για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Όσον αφορά στην πρόληψη, η θέσπιση των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ) με βάση την οδηγία 85/337/ΣΟΚ στο πλαίσιο της «αρχής της πρόληψης» δεν λειτουργεί αυτή

τη στιγμή με τρόπο αξιόπιστο και αντικειμενικό με ευθύνη και του ισχύοντος νομικού πλαισίου το οποίο επιτρέπει τον υποκειμενισμό του μελετητή στην κρίση των πιθανών επιπτώσεων παρά την επιστημονική τεκμηρίωση της θέσης του. Αυτός ο υποκειμενισμός εντείνεται από το γεγονός ότι ο μηχανικός ή μελετητής χρηματοδοτείται για την εκπόνηση της μελέτης από τον κύριο του έργου, γεγονός που μετατρέπει την μεροληψία των μελετών σε κανόνα παρά σε εξαίρεση.

Η ανεπαρκής στελέχωση των μηχανισμών αντικειμενικού ελέγχου και έγκρισης των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων και η έλλειψη ελέγχου και παρακολούθησης των επιπτώσεων του εκτελεσθέντος έργου στο περιβάλλον, που θα έδινε τη δυνατότητα επανεξέτασης των επιπτώσεων και συνακόλουθα ανάληψης διορθωτικής παρέμβασης, είναι ένα επιπλέον βασικό μειονέκτημα της ισχύουσας νομοθεσίας.

Σοβαρό μειονέκτημα είναι και η απουσία υποχρέωσης από τον κύριο του έργου, αναγραφής των εναλλακτικών σεναρίων ή της μηδενικής λύσης, έτσι ώστε ο αντικειμενικός κριτής να επιλέξει το βέλτιστο από αυτά (Λουκάτος, 1998).

Τέλος, η θεσμική δυνατότητα επιστημονικής και επαγγελματική ενασχόλησης με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, ακόμα και σε επιστήμονες χωρίς καμία περιβαλλοντική εκπαίδευση ή ειδίκευση, οδηγεί στην υποβάθμιση της ποιότητας των Περιβαλλοντικών Μελετών και συνεπώς στην υποβάθμιση της ίδιας της ποιότητας του περιβάλλοντος.

Ακόμη όμως και στις περιπτώσεις που η πολιτεία έρχεται να δράσει κατασταλτικά, η επιστημονική αβεβαιότητα ή ακόμα και η επιστημονική αδυναμία να απαντηθούν με βεβαιότητα τα νομικά ερωτήματα, οδηγεί είτε σε αποφάσεις σε βάρος του περιβάλλοντος είτε, στην καλύτερη περίπτωση, σε αποφάσεις που λαμβάνονται με βάση την αρχή της προφύλαξης. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι και η αρχή «ο ρυπαίνων πληρώνει», η οποία είναι ουσιαστικά ανεφάρμοστη σε περιπτώσεις όπου η συνολική ρύπανση προκαλείται από μια πλειάδα ρυπαντών και δεν είναι εφικτή η τεκμηρίωση του ποσοστού συμμετοχής του κάθε ρυπαντή στην τελική περιβαλλοντική επιβάρυνση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΝΑΛΥΣΗΣ, ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Θεωρήθηκε απαραίτητο να γίνει ανάλυση του όρου της “ανάπτυξης” του τουρισμού, ενώ παράλληλα να ληφθούν υπ’ όψιν οι παράμετροι διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης, καθώς και οι παράγοντες που την επηρεάζουν. Στη συνέχεια γίνεται εκτενέστερη μελέτη των επιπτώσεων της τουριστικής ανάπτυξης, στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό, και το περιβάλλον. Ενώ παράλληλα παρουσιάζονται οι σημαντικότεροι τύποι εναλλακτικού τουρισμού.

3.1 Εννοιολογικές Οριοθετήσεις της Τουριστικής ανάπτυξης

Ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς μοχλούς ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας και αποτελεί κοινό επιστημονικό πεδίο μελέτης για πολλούς μελετητές. Ο τουρισμός μπορεί να οριστεί ως η επιστήμη, η τέχνη και η επιχείρηση που προσελκύει και μεταφέρει επισκέπτες, τους παρέχει υπηρεσίες και φροντίζει για τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους. Μπορεί εν συντομία να περιγραφεί ως η κυκλοφορία των ατόμων εκτός της μόνιμης κατοικίας τους, μια δύναμη απαίτησης και όχι ενιαία βιομηχανία. Περιλαμβάνει τα πεδία της μεταφοράς, στέγασης, τις δραστηριότητες στον προορισμό που επισκέπτονται οι τουρίστες και μια σειρά υπηρεσιών που καθιστούν την επίσκεψη ευχάριστη και ωφέλιμη. Εναλλακτικά, κάποιος μπορεί να χρησιμοποιήσει τη λέξη «ταξίδι» που είναι μια καλύτερη λέξη για να περιγράψει την έννοια, δεδομένου ότι οι πιο κοινοί λόγοι για την διενέργεια ταξιδιών στο εξωτερικό ή στο εσωτερικό μιας χώρας είναι οι διακοπές, οι επιχειρηματικές δραστηριότητες κλπ. Ο τουρισμός είναι ουσιαστικά μια δραστηριότητα ευχαρίστησης που περιλαμβάνει την κυκλοφορία των ατόμων στους προορισμούς εκτός της καθημερινής τους κατοικίας για μια σύντομη παραμονή.

Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό αυτού του τομέα είναι ότι η λειτουργία του συνδέεται με την διεθνοποίηση μεγάλου αριθμού παραγωγικών κλάδων καθώς και κλάδων παροχής υπηρεσιών της οικονομίας. Έτσι λοιπόν ο τουρισμός μπορεί να επιφέρει οικονομική ανάπτυξη μέσω: δημιουργίας εισοδημάτων, θέσεων απασχόλησης, φορολογικών εσόδων. Επιπλέον διευρύνει

την παραγωγική βάση αυτών των περιοχών και επηρεάζει την ανάπτυξη άλλων κλάδων της τοπικής κοινωνίας.

Για το λόγο αυτό θεωρήθηκε σκόπιμο να μελετηθεί η τάση ανάπτυξης του τουρισμού και οι επιπτώσεις της πορείας του σε διάφορους τομείς.

Η δυναμική πορεία ανάπτυξης του τουρισμού σε παγκόσμιο επίπεδο, εκτιμάται ότι θα συνεχιστεί για τα επόμενα χρόνια. Η παραπάνω εκτίμηση προκύπτει από τα εξής στοιχεία (Λουκάτος, 1998):

- Τη σταθερή αύξηση των ρυθμών ανάπτυξης του τουρισμού, παρά τις σημαντικές ανακατατάξεις σε παγκόσμιο επίπεδο και την οικονομική κρίση
- Τις προβλέψεις της WTO ότι οι ίδιοι ρυθμοί θα συνεχιστούν ως το 2010 με αποτέλεσμα οι αφίξεις να φτάσουν τα 1.018 εκ. Το 2010 ενώ οι εισπράξεις τα 1.500 δις δολάρια το 2010.
- Την εκτίμηση ότι ο τουρισμός είναι η μεγαλύτερη παγκόσμια βιομηχανία, τόσο σε αριθμό απασχολούμενων όσο και σε δαπάνη, γεγονός που επισημαίνει τη σημασία του σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και διεθνές επίπεδο.
- Τον κυρίαρχο ρόλο που παίζει ο τουρισμός στην οικονομία πολλών αναπτυσσόμενων αλλά και αναπτυγμένων κρατών, γεγονός που υπογραμμίζει την ανάγκη προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
- Το γεγονός ότι εκτός από την αύξηση του διεθνούς τουρισμού, ανάλογη αύξηση παρατηρείται και στον εγχώριο τουρισμό.
- Τις αλλαγές στα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ανεπτυγμένων χωρών, που αναμένεται να ενισχύσουν περισσότερο την κατανάλωση τουριστικών προϊόντων.

Από την ανοδική πορεία του τουρισμού, ιδιαίτερα ευνοημένα παρουσιάζονται τα κράτη της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία αντιπροσωπεύουν το 60% του παγκόσμιου τουρισμού και το 75% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης.

Σε όλο τον κόσμο, οι αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες ενδιαφέρονται για τον τουρισμό, ως ένα βασικό παράγοντα οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης. Αν και η οικονομική σημαντικότητα του τουρισμού έχει αναγνωριστεί με το πέρασμα των ετών, στις σημερινή εποχή η προσοχή επικεντρώνεται και στην κοινωνική επιρροή που δέχεται η κάθε

περιοχή λόγω της τουριστικής ανάπτυξης. Αυτή η επιρροή μπορεί να είναι θετική ή αρνητική και εξαρτάται από το πώς γίνεται η οργάνωση και η διαχείριση του τουριστικού τομέα.

3.2 Παράμετροι διαμόρφωσης των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης

Η δυναμική πορεία του τουρισμού οδήγησε στη διαμόρφωση πολλών και διαφορετικών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης, ως αποτέλεσμα των παραμέτρων που διαμορφώνουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. Οι παράμετροι αυτοί είναι (Λουκάτος, 1998) :

- 1. Χαρακτηριστικά της τουριστικής ζήτησης.** Η τουριστική ζήτηση επηρεάζει άμεσα την πορεία της τουριστικής ανάπτυξης. Αυτή προκάλεσε την ανάπτυξη των πρώτων παραθαλάσσιων και ορεινών θερέτρων καθώς και λουτροπόλεων. Σ' αυτήν οφείλεται επίσης και η τάση της ανάπτυξης περιοχών με παραθεριστικές κατοικίες αλλά και η τάση κατάταξης σε ζώνες της παγκόσμιας προσφοράς με βάση τα χαρακτηριστικά ζήτησης. Σε σημαντικό παράγοντα, μετά το 1980 αναδεικνύεται η δυναμική τάση της εξειδίκευσης της τουριστικής ζήτησης, που οδηγεί σε παράλληλη τάση για αντίστοιχη εξειδίκευση των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσφέρουν περιοχές με τουριστική ανάπτυξη.
- 2. Τουριστικοί πόροι της χώρας ή της περιοχής.** Η ύπαρξη σημαντικών τουριστικών πόρων αποτελεί καθοριστικό παράγοντα και συγκριτικό πλεονέκτημα για τις χώρες ή τις περιοχές που επιδιώκουν να αναπτυχθούν τουριστικά. Στους τουριστικούς πόρους εκτός από τους φυσικούς και πολιτιστικούς περιλαμβάνονται και οι υποδομές και υπηρεσίες που άμεσα ή έμμεσα συμβάλουν στην τουριστική ανάπτυξη.
- 3. Επιρροή των υπαρκτών προτύπων τουριστικής ανάπτυξης στην προσφορά.** Οι φάσεις που έχει περάσει η τουριστική ανάπτυξη οδήγησαν στην διαμόρφωση και παγίωση συγκεκριμένων προτύπων τουρισμού που έχουν θεωρηθεί ως πετυχημένα, είτε εμπορικά είτε αναπτυξιακά. Τα πρότυπα αυτά επηρεάζουν σημαντικά όσους φορείς συμμετέχουν στην ανάπτυξη των υποδομών και υπηρεσιών που συγκροτούν την τουριστική προσφορά μίας χώρας.

- 4. Φορείς, οργανισμοί, κοινωνικές και επαγγελματικές ομάδες που εμπλέκονται στην διαδικασία της τουριστικής ανάπτυξης.** Δεδομένου ότι η ανάπτυξη του τουρισμού είναι διαρκής, και έχει σημαντικές επιπτώσεις στην κοινωνία, την οικονομία και το περιβάλλον, έχουν δημιουργηθεί πολλοί φορείς και οργανισμοί σε διεθνές, εθνικό και τοπικό επίπεδο, οι οποίοι ασχολούνται με την πολιτική, την έρευνα, τον προγραμματισμό και την διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης. Εξίσου σημαντική είναι και η εμπλοκή κοινωνικών- επαγγελματικών ομάδων που για διαφορετικούς λόγους συνδέονται με τον τουρισμό.
- 5. Τουριστικές επιχειρήσεις.** Τις τελευταίες δεκαετίες η διεθνοποίηση του τουρισμού και η συνεχής γεωγραφική του επέκταση στις αγορές των αναπτυσσόμενων χωρών τοποθέτησε σε προνομιακή θέση τις μεγάλες τουριστικές επιχειρήσεις (tour-operators). Το γεγονός μάλιστα ότι αυτές επηρεάζουν άμεσα και σε μεγάλο ποσοστό την τουριστική ζήτηση τους επιτρέπει να επηρεάζουν καθοριστικά και τη διαμόρφωση συγκεκριμένων προτύπων ανάπτυξης από την πλευρά της προσφοράς. Η συνεχής αύξηση του αριθμού των οργανωμένων ταξιδιών και η μετατροπή του ταξιδιού σε καθημερινό καταναλωτικό προϊόν ενισχύουν όλο και περισσότερο το ρόλο αυτών των επιχειρήσεων.
- 6. Τουριστική πολιτική.** Από το 1970 και μετά παρατηρείται μια εντυπωσιακή σε όγκο και εύρος αύξηση των πολιτικών προγραμματισμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης. Πολλές από αυτές τις πολιτικές προέρχονται από διεθνείς οργανισμούς, ενώ άλλες από ανεπτυγμένες τουριστικές χώρες, και αφορούν διαφορετικές πτυχές της τουριστικής ανάπτυξης.

3.3 Προϋποθέσεις ανάπτυξης του τουρισμού

Οι σύγχρονες έρευνες σχετικά με τον τουρισμό αναφέρουν ότι βασικά στοιχεία για την επιτυχία ενός τουριστικού προορισμού είναι τα ακόλουθα:

1. Η πρόσβαση: Για να είναι βιώσιμος καταναλωτικά ένας προορισμός για τους τουρίστες, πρέπει να υπάρξει κάποιος τρόπος να φτάσουν σε αυτόν. Η πρόσβαση κατά γενικό κανόνα συσχετίζεται με τη μεταφορά

2. Η πολυμορφία στις Ξενοδοχειακές εγκαταστάσεις: Είναι σημαντικό να προσφέρεται ποικίλη ποιότητα στέγασης σε ανάλογες ανταγωνιστικές τιμές. Μερικές φορές η στέγαση είναι ουσιαστικά ο κύριος παράγων στην επιλογή προορισμού
3. Η έλξη: Οι τουρίστες ταξιδεύουν σπάνια σε έναν προορισμό απλά χάριν του ή απλά για να μείνουν σε ένα ξενοδοχείο. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα που προσελκύουν ένα πρόσωπο σε έναν ιδιαίτερο προορισμό είναι γνωστά ως «έλξη». Η έλξη μπορεί να οφείλεται σε ειδικά γεγονότα, πολιτιστικές ή ιστορικές περιοχές, αθλητισμός, μουσική ή χορός, ασυνήθιστη ή μοναδική χλωρίδα και πανίδα, νυχτερινή ζωή, ή ακόμα και ακριβώς η πιθανότητα χαλάρωσης. Επομένως όσο ευρύτερη είναι η προσφερόμενη ποικιλία, τόσο μεγαλύτερες οι πιθανότητες του προορισμού να επιλεγεί από μεγάλο αριθμό τουριστών.
4. Υποδομή και οργάνωση: Περιλαμβάνει ως στοιχεία όλους τους παράγοντες που εξασφαλίζουν μία ασφαλή παραμονή, όπως είναι η ηλεκτρική ενέργεια, το ασφαλές πόσιμο νερό, οι υγειονομικές εγκαταστάσεις, οι δρόμους, η αστυνομία, οι υπηρεσίες έκτακτης ανάγκης, οι ταχυδρομικές εγκαταστάσεις και οι εγκαταστάσεις τηλεπικοινωνιών, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση.

Οπότε στην περίπτωση που ο τουριστικός προορισμός διαθέτει και καλύπτει τα παραπάνω στοιχεία, σε συνδυασμό με τη σωστή στρατηγική και διαχείριση, μπορεί να επιτευχθεί σημαντική τουριστική ανάπτυξη.

3.4 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΕΠΗΡΕΑΖΟΥΝ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Αναμφισβήτητα ο τουρισμός επηρεάζεται από ένα σύνολο παραγόντων, όπου μεταβάλλονται πολλές φορές ανάλογα με την περιοχή, ενώ παράλληλα επηρεάζουν και διαμορφώνουν το είδος και τον τύπο τουρισμού. Για το λόγο αυτό επεξηγούνται οι ακόλουθοι παράγοντες:

Το κλίμα: Ο καιρός είναι πάντα ένας από τους κύριους παράγοντες στην επιλογή του προορισμού των τουριστών. Είναι επίσης ένας σημαντικός λόγος για τον οποίο οι τουρίστες αποφασίζουν να αφήσουν την χώρα προέλευσής τους σε αναζήτηση άλλων προορισμών.

Υπάρχουν επίσης μερικές τοποθεσίες στον κόσμο όπου ο καιρός είναι ιδανικός για τον τουρισμό καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, όπως η Καραϊβική, το Μεξικό, και η Αίγυπτος. Το κλίμα είναι σημαντικό για δύο λόγους:

- 1) ο ήλιος και η θερμότητα το καλοκαίρι μπορούν να προσελκύσουν τους ανθρώπους για τις διακοπές τους,
- 2) το χιόνι προσελκύει επίσης τους επισκέπτες για τις διακοπές τους.

Τα ποσοστά οικονομικής ανάπτυξης: Ο ισχυρότερος περιοριστικός παράγοντας στην επιλογή τουριστικού προορισμού είναι, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα χρήματα. Υπάρχει σαφής ένδειξη ότι τα στοιχεία της μακροπρόθεσμης σχέσης μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της απαίτησης για τον τουρισμό, είναι αλληλένδετα.

Η πολιτική σταθερότητα: Αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εξωτερικούς παράγοντες που επηρεάζουν τον τουρισμό. Οι τουρίστες στις διακοπές τους αναζητούν την ευχαρίστηση και τη χαλάρωση. Οι κυβερνήσεις οφείλουν να βεβαιώνουν τους επισκέπτες τους για την ειρήνη και την ηρεμία των χωρών τους. Έχουν υπάρξει διάφορες σημαντικές κρίσεις τα τελευταία χρόνια, οι οποίες παρουσιάζουν ως αποτέλεσμα την αστάθεια στον τομέα του τουρισμού. Η πρώτη σημαντική κρίση αυτού του είδους εμφανίστηκε το 1986 μετά από τη σύγκρουση ΗΠΑ – Λιβύη με συνέπεια οι αφίξεις των αμερικανών πολιτών στην Ευρώπη και τη Μεσόγειο να μειωθούν κατά 20% το 1986 έναντι του 1985 (από 6,5 σε 5,12 εκατομμύρια επισκέπτες). Ο πόλεμος του Κόλπου στις αρχές του 1991 άσκησε πολύ ξαφνική και σοβαρή επίδραση στον παγκόσμιο τουρισμό αφού οι κράτησεις δωματίων στα ξενοδοχεία των κέντρων των πόλεων μειώθηκε κατά 50%. Επίσης, η τρομοκρατία σε μερικές χώρες, όπως την Αίγυπτο και την Τουρκία, είχε σοβαρή αρνητική επίδραση στον τομέα του τουρισμού.

Οι μεταφορές: Οι εξελίξεις στη τουριστική βιομηχανία είναι συχνά μια αντανάκλαση των εξελίξεων στον τομέα των μεταφορών, με κύρια τάση στα τελευταία χρόνια την αυξανόμενη χρήση των οδικών, θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών από τους τουρίστες. Το δίκτυο μεταφορών αποτελείται από τις διαδρομές εδάφους, ύδατος και αέρα, συμπεριλαμβανομένου των κύριων σταθμών λεωφορείων και τρένων, των λιμένων, και των αερολιμένων. Μια χώρα για να είναι ικανή να λαμβάνει έναν μεγάλο αριθμό τουριστών, χρειάζεται να έχει άριστο

σύστημα αερομεταφορών με μεγάλους και σύγχρονους αερολιμένες καθώς επίσης και ένα οδικό δίκτυο υψηλών προδιαγραφών.

Οι τουριστικές εγκαταστάσεις: είναι πολύ σημαντικές στην επιτυχία των διακοπών. Τα ξενοδοχεία μπορούν να διαιρεθούν κατά προσέγγιση σε μικρού μεγέθους 10 δωματίων ή και λιγότερο, μεσαίου μέγεθος με 11-50 δωμάτια, και μεγάλου μεγέθους με περισσότερα από 50 δωμάτια. Εάν ο προορισμός μπορεί να προσφέρει νεόδομητα ξενοδοχεία με ιδιαίτερα εξελιγμένες υπηρεσίες, εγκαταστάσεις, νέα τεχνολογία και επομένως με βελτιωμένη αποδοτικότητα λειτουργίας τους, και μια ομάδα **επαγγελματιών** να εποπτεύει την εργασία όλων των μελών του προσωπικού προκειμένου να λειτουργήσει το ξενοδοχείο ομαλά, είναι βέβαιο ότι θα υπάρξει μια αύξηση του τουρισμού σε αυτόν τον προορισμό. Οι παράγοντες που επηρεάζουν τη διαδικασία επιλογής της διαμονής είναι οι ακόλουθοι: η διαμονή πρέπει να παρέχεται όπου υπάρχει η απαίτηση. Πρέπει να είναι κοντά σε σημαντικές διαδρομές μεταφορών και κοντά στα σημαντικότερα κέντρα της δραστηριότητας των τουριστών.

Η τροφοδοσία: Δυο βασικές ανάγκες για τον τουρισμό είναι η παροχή τροφίμων και ποτών. Για πολλούς ταξιδιώτες η κατανάλωση τροφίμων και ποτών συνιστά ένα σημαντικό μέρος της εμπειρίας του ταξιδιού και δεν είναι ασυνήθιστη η αλλαγή των διατροφικών συνηθειών των ταξιδιωτών κατά τη διάρκεια των διακοπών τους. Τα υψηλά πρότυπα του γαλλικού μαγειρέματος, γνωστά σε όλο τον κόσμο, είναι ένας από τους λόγους για τους οποίους η Γαλλία είναι ένας δημοφιλής προορισμός τουριστών, μια κατάσταση που εμφανίζεται επίσης σε μερικές άλλες χώρες όπως τη Μεγάλη Βρετανία και την Ελλάδα.

Οι χώροι ενδιαίτησης: Τα εστιατόρια και οι καφετέριες, είναι επίσης σημαντικοί παράγοντες επιλογής της περιοχής υποδοχής για τους τουρίστες, επειδή τους παρέχουν εκτός των άλλων, και μια ευκαιρία να αναμιχθούν με το τοπικό πληθυσμό ενώ λαμβάνουν ένα γεύμα. Στους δημοφιλείς διεθνείς τουριστικούς προορισμούς οι επιλογές είναι συχνά τυπωμένες στη γλώσσα των κύριων ομάδων τουριστών. Οι ανάγκες των τουριστών ποικίλλουν: μερικοί επιθυμούν να δοκιμάσουν τα τοπικά πιάτα, άλλοι μπορεί να προτιμήσουν κάτι γνώριμο σε αυτούς και μερικοί άλλοι μπορεί να έχουν μια ειδική απαίτηση, όπως την χορτοφαγία.

Οι χώροι νυκτερινής διασκέδασης: Οι περισσότεροι τουρίστες στις διακοπές τους επιθυμούν συχνά να χαλαρώσουν με ένα ποτό και να ακούν μουσική. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για τους νέους. Επομένως ο προορισμός τους πρέπει να παρέχει χώρους νυκτερινής διασκέδασης.

Το φυσικό περιβάλλον: τα φυτά και τα ζώα αλλά και το προκαλούμενο από τον άνθρωπο περιβάλλον που περιλαμβάνει τα κτίρια και τις οδούς είναι καθοριστικά για την επιλογή του τουριστικού προορισμού. Οποιαδήποτε κωμόπολη ή πόλη που ελπίζει να προσελκύσει τους επισκέπτες θα πρέπει να λάβει μέτρα να βελτιώσει την εικόνα της.

Η τοπική κουλτούρα: είναι συχνά ένας σημαντικός παράγοντας στην έλξη των τουριστών. Πολλοί τουρίστες ενδιαφέρονται να γνωρίσουν έναν πολιτισμό που διαφέρει σημαντικά από τον δικό τους. Αυτό αφορά τις τέχνες, τους τοπικούς χώρους, τα χειροποίητα αντικείμενα, τα κοστούμια και άλλες δραστηριότητες κάθε ημέρας όπως τα φεστιβάλ κλπ.

Οπότε, παρατηρείται ότι η ύπαρξη και η ποιότητα των εκάστοτε παραγόντων, μετατρέπεται σε κριτήρια επιλογής τουριστικών προορισμών.

3.5 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στην οικονομία, την κοινωνία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον

3.5.1 Οικονομική ανάπτυξη και τουρισμός

Η βιομηχανία του τουρισμού έχει σημαντική συμβολή στην οικονομική μεγέθυνση του τόπου υποδοχής των τουριστών. Ειδικά στις αναπτυσσόμενες χώρες, ένα από τα αρχικά κίνητρα για να προαχθεί μία περιοχή ως τουριστικός προορισμός είναι η αναμενόμενη οικονομική βελτίωση. Η μελέτη των επιπτώσεων στην οικονομική δομή των τουριστικών περιοχών αποτελεί μια από τις κυρίαρχες παραμέτρους στην ανάλυση των χαρακτηριστικών της τουριστικής ανάπτυξης.

Οι κύριες θετικές οικονομικές επιδράσεις του τουρισμού αφορούν τις αποδοχές συναλλάγματος, τις συνεισφορές στα κυβερνητικά εισοδήματα και την ανάπτυξη επιχειρήσεων. Συγκεκριμένα:

- 1. Αποδοχές συναλλάγματος.** Οι δαπάνες των τουριστών και η εισαγωγή και εξαγωγή σχετικών προϊόντων και υπηρεσιών παράγουν εισοδήματα για την τοπική οικονομία και

μπορούν να συμβάλουν στις αναγκαίες επενδύσεις για την ανάπτυξη άλλων οικονομικών τομέων.

- 2. Η συμβολή στα κρατικά έσοδα.** Τα κρατικά έσοδα από τον τομέα του τουρισμού μπορούν να ταξινομηθούν ως άμεσες και έμμεσες συνεισφορές. Οι *άμεσες* συνεισφορές παράγονται από τους φόρους που επιβάλλονται στους απασχολούμενους στον τουριστικό τομέα και στις επιχειρήσεις τουρισμού, και από τις άμεσες επιβολές στους τουρίστες όπως οι φόροι αναχώρησης. Οι *έμμεσες* συνεισφορές είναι εκείνες που προέρχονται από τους φόρους και τους δασμούς που επιβάλλονται στα αγαθά και τις υπηρεσίες που παρέχονται στους τουρίστες.
- 3. Συμβολή στις επενδύσεις σε υποδομές.** Ο τουρισμός μπορεί να προτρέψει την τοπική κυβέρνηση να βελτιώσει στις υποδομές, π.χ. καλύτερα συστήματα επεξεργασίας λυμάτων, δρόμους, δίκτυα ηλεκτρικής ενέργειας, τηλεφώνων και δημόσιων συγκοινωνιών, οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής για τους κατοίκους καθώς επίσης και να διευκολύνουν τον τουρισμό.
- 4. Συμβολή στην τοπική οικονομία.** Ο τουρισμός μπορεί να είναι ένας σημαντικός, ακόμη και καθοριστικός παράγοντας της τοπικής οικονομίας. Δεδομένου ότι το περιβάλλον είναι ένα βασικό συστατικό της βιομηχανίας τουρισμού, τα εισοδήματα του τουρισμού χρησιμοποιούνται συχνά για να μετρήσουν την οικονομική αξία των προστατευόμενων ζωνών. Υπάρχουν άλλα τοπικά εισοδήματα που δεν ποσοτικοποιούνται εύκολα, δεδομένου ότι δεν καταχωρούνται τυπικά όλες οι δαπάνες τουριστών στις μακροοικονομικές στατιστικές.

Υπάρχουν όμως και αρκετές αρνητικές επιδράσεις του τουρισμού στην οικονομία:

- 1. Διαρροή.** Το άμεσο εισόδημα για μια περιοχή είναι το ποσό δαπανών των τουριστών που παραμένει στην τοπική οικονομία αφότου πληρωθούν οι φόροι, τα οφέλη και οι αμοιβές πέραν της περιοχής υποδοχής και τα έξοδα από τις εισαγωγές. Αυτά τα αφαιρεμένα ποσά καλούνται διαρροή. Στα πλήρη τουριστικά πακέτα, περίπου 80% των ταξιδιωτικών δαπανών πηγαίνουν στις αερογραμμές, τα ξενοδοχεία και άλλες διεθνείς επιχειρήσεις και όχι στις τοπικές επιχειρήσεις ή τους εργαζομένους. Υπάρχουν δύο τρόποι με τους οποίους εμφανίζεται η διαρροή.

Η διαρροή λόγω εισαγωγών, είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται συνήθως όταν οι τουρίστες απαιτούν πρότυπα του εξοπλισμού, των τροφίμων και άλλων προϊόντων που η χώρα υποδοχής δεν μπορεί να παρέχει. Ιδιαίτερα στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, τα τρόφιμα και τα ποτά πρέπει συχνά να εισαχθούν, δεδομένου ότι τα τοπικά προϊόντα δεν ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις των τουριστικών επιχειρήσεων και δεδομένου ότι η χώρα απλά δεν έχει βιομηχανίες παραγωγής των απαιτούμενων προϊόντων. Ένα μεγάλο μέρος του εισοδήματος που προέρχεται από τον τουρισμό δαπανάται για να πληρωθούν αυτές οι εισαγωγές. Η μέση διαρροή που οφείλεται στις εισαγωγές για τις περισσότερες αναπτυσσόμενες χώρες είναι σήμερα μεταξύ 40% και 50% των ακαθάριστων αποδοχών τουρισμού για τις μικρές οικονομίες και μεταξύ 10% και 20% για τις προηγμένες οικονομίες.

Η διαρροή εξαγωγής οφείλεται στο μεγάλο μερίδιο που έχουν πολυεθνικές εταιρίες και μεγάλες ξένες επιχειρήσεις στην ανάπτυξη του τουρισμού συχνά, ειδικά στους φτωχούς αναπτυσσόμενους προορισμούς. Οι συγκεκριμένες εταιρίες είναι οι μόνες που κατέχουν το απαραίτητο κεφάλαιο για να επενδύσουν στην κατασκευή της υποδομής και των εγκαταστάσεων τουρισμού. Η διαρροή εξαγωγής προκύπτει όταν οι ξένοι επενδυτές που χρηματοδοτούν τα θέρετρα και τα ξενοδοχεία μεταφέρουν τα κέρδη τους πίσω στην χώρα προέλευσής τους.

- 2. Κόστος υποδομής:** Η ανάπτυξη τουρισμού μπορεί να έχει μεγάλο χρηματικό κόστος στην τοπική κυβέρνηση και συνεπώς στους φορολογούμενους. Οι υπεύθυνοι για την ανάπτυξη του τουρισμού μπορούν να θελήσουν από την κυβέρνηση να βελτιώσει τους αερολιμένες, τους οδικούς άξονες και γενικά την υποδομή, και ενδεχομένως να παρέχει φορολογικές ελαφρύνσεις και άλλα οικονομικά πλεονεκτήματα, τα οποία αποτελούν δαπανηρές δραστηριότητες για την κυβέρνηση. Οι δημόσιοι πόροι που ξοδεύονται στον τουριστικό τομέα μπορούν να μειώσουν τις κυβερνητικές επενδύσεις σε άλλους κρίσιμους τομείς όπως η εκπαίδευση και η υγεία.
- 3. Πληθωρισμός και αύξηση στις τιμές της γης σε τοπικό επίπεδο:** Έχει παρατηρηθεί ότι ο τουρισμός συχνά δημιουργεί πληθωριστικές πιέσεις, με αποτέλεσμα να αυξάνεται το κόστος ζωής σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα στις περιοχές που η ανάπτυξη είναι μαζική και

οργανωμένη. Συχνά επίσης λόγω της ταχύτατης οικοπεδοποίησης, υπάρχει εντυπωσιακή αύξηση στις τιμές γης, γεγονός που σχετίζεται με τη γενική τάση για χωρική επέκταση των δραστηριοτήτων του, ιδιαίτερα στις περιοχές με μαζικό οργανωμένο τουρισμό όπου υπάρχει μεγαλύτερη ζήτηση.

- 4. Εξάρτηση της τοπικής οικονομίας από τον τουρισμό:** Όταν η οικονομική επιβίωση μιας χώρας ή μιας περιοχής εξαρτάται σε καθοριστικό βαθμό από έναν τομέα, τότε μπορεί να ασκηθεί σημαντική πίεση επάνω σε αυτόν καθώς επίσης και στους ανθρώπους που σχετίζονται με αυτόν. Πολλές χώρες, ειδικά οι αναπτυσσόμενες, με μικρή δυνατότητα εξεύρεσης άλλων πόρων, αντιμετωπίζουν τον τουρισμό ως τον μοναδικό τρόπο ανάπτυξης της οικονομίας.

3.5.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού

Τα πιο σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα στα οποία συμβάλει ο τουρισμός σχετίζονται άμεσα με τις μεταφορές¹³. Η ενέργεια που καταναλώνεται για τις μεταφορές τουριστών αποτελεί το 90% της ενέργειας που χρησιμοποιείται για τον τουρισμό. Στην ΕΕ τα τουριστικά ταξίδια συντελούν κατά 9% στο σύνολο των ταξιδιών (συμπεριλαμβανομένων και των επαγγελματικών ταξιδιών που αποτελούν το 25-30% της απόστασης που διανύει ένας επιβάτης το χρόνο), ενώ το 70% των εναέριων μεταφορών γίνεται για ταξίδια αναψυχής. Για όλη την ΕΕ, τα ταξίδια αναψυχής είναι υπεύθυνα για το 50% της ενέργειας που καταναλώνεται στις μεταφορές επιβατών και για το 11% της ενέργειας που καταναλώνεται από ολόκληρο το σύστημα των μεταφορών. Ενδεικτικά αναφέρουμε ότι στην Γαλλία το 5-7% των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου προκαλούνται από τις μεταφορές που πραγματοποιούνται στον εγχώριο τουρισμό.

Το αυτοκίνητο προσφέρει μεγάλο βαθμό ελευθερίας στις διακοπές, ενώ έχει γίνει κατά πολύ φθηνότερο μέσο σε σχέση με τις δημόσιες μεταφορές από ότι ήταν 20 χρόνια πριν, αποκτώντας έτσι μεγαλύτερη ελκυστικότητα σαν μέσο για ταξίδια αναψυχής. Τα διεθνή τουριστικά ταξίδια προς στις χώρες της νότιας Ευρώπης το 1997 έγιναν 61% οδικώς, 30% αεροπορικώς και 4% με τρένο, ασκώντας ιδιαίτερα υψηλή πίεση σε ορισμένες περιοχές. Περίπου 340 εκατομμύρια τουρίστες έφτασαν οδικώς στην νοτιοδυτική Ευρώπη και στις υπό ένταξη χώρες το 1999.

Οι αέριες μεταφορές παρουσιάζουν επίσης σημαντική αύξηση τα τελευταία χρόνια. Οι αφίξεις (μέσω αεροπλάνων) στις χώρες της νότιας Ευρώπης (χώρες ΕΕ και χώρες υπό ένταξη) ήταν 80 εκ., το 1999 παρουσιάζοντας αύξηση 60% σε σχέση με το 1990.

Έχει παρατηρηθεί επίσης ότι τα τουριστικά πρότυπα αλλάζουν: οι τουρίστες ταξιδεύουν συχνότερα, για λιγότερες μέρες και για πιο μακρινές αποστάσεις. Επίσης, η τουριστική κίνηση έχει την τάση σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους να συσσωρεύεται προκαλώντας έτσι εποχιακό κορεσμό στις υποδομές των μεταφορών.

Κατά μέσον όρο ένας άνθρωπος στην ΕΕ κάνει 0,8 ταξίδια το χρόνο ταξιδεύοντας 1800 Km. Οι δύο αυτές τιμές έχουν αυξητική τάση, και δύναται να επιφέρουν επιπρόσθετα προβλήματα στο περιβάλλον.

Συνοπτικά, τα προβλήματα που προκαλούνται μπορούν να ταξινομηθούν ως εξής:

- **Ρύπανση αέρα**

Οι αέριοι ρυπαντές έχουν πολλές διαφορετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις όπως η οξύνση και ευτροφισμός στο νερό και το έδαφος, επιπτώσεις στην ανθρώπινη υγεία, στην βλάστηση, διάβρωση κτιρίων) κ.α. Οι αέριες εκπομπές που προκαλούνται από τον τουρισμό εξαρτώνται κυρίως από την ποσότητα φυσικού καυσίμου που χρησιμοποιείται για την μεταφορά τουριστών. Όπως συμβαίνει και σε άλλες περιπτώσεις, το αντίκτυπο που προκαλείται από τον τουρισμό δεν μπορεί να διαχωριστεί ευθέως από επιρροές άλλων παραγόντων (συνολική δραστηριότητα μεταφορών και χρησιμοποιούμενη ενέργεια σε άλλους τομείς).

Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι οι μεταφορές που συνδέονται με τον τουρισμό εκτιμάται ότι καταναλώνουν το 3% της συνολικής καταναλισκόμενης ενέργειας στην Ευρώπη. Τα 2/3 των τουριστών στη Μεσόγειο χρησιμοποιούν το αυτοκίνητο για τις μετακινήσεις τους γεγονός που μεταφράζεται σε 110 εκ. επιβάτες και 36εκ. αυτοκίνητα κάθε χρόνο. Ας σημειωθεί ότι το 70% των συνολικών εκπομπών CO₂, που προκαλεί προβλήματα στην υγεία κυρίως στο αναπνευστικό και στην καρδιά προέρχονται από τις μεταφορές. Οι μεταφορές ευθύνονται επίσης και για το 50% των εκπομπών διοξειδίου του αζώτου, ρύπος που συμβάλει επίσης στην δημιουργία φωτοχημικού νέφους. Αν και είναι δύσκολος ο ακριβής υπολογισμός της

συμβολής της τουριστικής κίνησης στην πρόκληση ατμοσφαιρικής ρύπανσης, εντούτοις ειδικά για ορισμένες εποχές του έτους φαίνεται ότι δεν είναι καθόλου αμελητέα.

- **Κλιματικές αλλαγές**

Τα πιο σημαντικά από τα αποκαλούμενα αέρια του θερμοκηπίου είναι τα CO₂, CH₄, N₂O και CFCs. Κύριες πηγές αυτών των αερίων είναι π.χ. η καύση φυσικών καυσίμων για μεταφορές, θέρμανση και άλλους σκοπούς, κάποιες βιομηχανικές διεργασίες, και η χρήση συγκεκριμένου εξοπλισμού όπως ψυγείων και κλιματιστικών. Ο τουρισμός είναι υπεύθυνος για ένα μέρος αυτών των εκπομπών, ιδιαίτερα στην περίπτωση των μεταφορών. Γενικότερα η χρήση ενέργειας είναι αναγκαία για τις περισσότερες τουριστικές δραστηριότητες.

- **Απώλεια βιοποικιλότητας**

Η απώλεια της βιοποικιλότητας μεταφράζεται ως: απώλεια γενετικών πόρων, απώλεια ποικιλίας ειδών, απώλεια ποικιλίας βιοτόπων. Το τελευταίο στοιχείο, η ποικιλότητα των βιοτόπων, εκτιμάται ότι είναι αποφασιστικής σημασίας και για τον δυνατό βαθμό ποικιλότητας στα άλλα επίπεδα. Αυτό σημαίνει ότι η χρήση γης και οι αλλαγές στην κάλυψη της γης, είναι παράγοντες ιδιαίτερης σημασίας για αυτό το θέμα. Ο τουρισμός, μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα, ότι είναι υπεύθυνος για κάποια από τα προβλήματα που παρουσιάζονται στον περιβαλλοντικό τομέα. Η απώλεια φυσικών και ημι-φυσικών δασών και οι αλλαγές στις παραδοσιακές χρήσεις γης μπορούν να προκύψουν από π.χ. κατασκευή ξενοδοχείων, κατασκηνώσεων, χιονοδρομικών κέντρων, γηπέδων κ.α. Η αυξημένη κυκλοφοριακή κίνηση που προκαλείται από τον τουρισμό, αυξάνει τα επίπεδα ρύπανση του αέρα, ενώ μπορεί να προκαλέσει αλλοιώσεις σε φυσικά τοπία από κατασκευές οδικών αξόνων, σιδηροδρόμων και αεροδρομίων.

- **Θαλάσσιο περιβάλλον και παράκτια ζώνη**

Τα περιβαλλοντικά προβλήματα που συναντώνται σε αυτήν την κατηγορία είναι σχετικά και με άλλα θέματα όπως η απώλεια της βιοποικιλότητας, η διασπορά τοξικών συστατικών και η εξάντληση πόρων. Όπως και σε άλλους τομείς, οι κύριες πιέσεις που δημιουργούνται από τον τουρισμό αφορούν τη χρήση της γης και την χρήση των υδάτινων πόρων. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η αυξημένη απόθεση νερών από τους υπονόμους, που προκαλείται από τον τουρισμό και οι αλλαγές σε ευάλωτες παράκτιες περιοχές που προκαλούνται από κατασκευές

ξενοδοχείων, υδάτινων πάρκων και εστιατορίων σε παραλιακούς χώρους. Το μέγεθος των επιπτώσεων του τουρισμού ποικίλει ανάλογα με την περιοχή. Σε παράκτιες περιοχές με μεγάλη βιομηχανική δραστηριότητα και με μεγάλη αναλογία τουριστών σε σχέση με τους μόνιμους κατοίκους οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να γίνουν ουσιώδεις.

- **Επιδράσεις στο στρώμα του όζοντος**

Οι ρύποι που θεωρούνται ως οι κύριοι υπεύθυνοι για την καταστροφή του στρώματος του όζοντος είναι οι χλωροφθοράνθρακες (CFC's) και οι βρωμοφθοράνθρακες, από τους οποίους μερικοί τύποι θεωρούνται πιο ενεργοί από άλλους. Ακόμα τα οξείδια του αζώτου και άλλα αέρια που εκπέμπονται απευθείας στη στρατόσφαιρα από αεροπλάνα επηρεάζουν επίσης την καταστροφή του όζοντος. Όπως και στην περίπτωση των κλιματικών αλλαγών, οι επιπτώσεις του τουρισμού σε αυτό το φαινόμενο κυρίως σχετίζονται με τις μεταφορές. Τέλος, οι εκπομπές CFC's από καταψύκτες και κλιματιστικό εξοπλισμό μπορούν επίσης να επηρεάσουν το στρώμα του όζοντος

- **Αποβλήτα**

Ο αυξημένος αριθμός επισκεπτών σε μια περιοχή αυξάνει την ποσότητα αστικών αποβλήτων. Αυτό επηρεάζει το κόστος της διαχείρισης των αποβλήτων και την δυναμικότητα των μονάδων επεξεργασίας. Ακόμα και αν δεν υπάρχουν αλλαγές στη συνολική ποσότητα των αποβλήτων που παράγονται σε διεθνές επίπεδο, οι τοπικές επιπτώσεις του τουρισμού μπορεί να είναι σημαντικές. Η ανεξέλεγκτη απόρριψη των απορριμμάτων είναι ένα σύννηθες φαινόμενο σε πολυπληθείς τουριστικές περιοχές, γεγονός που πέρα από την οπτική ρύπανση δημιουργεί και εστίες μόλυνσης. Σε πολλές τουριστικές περιοχές, η διαχείριση των αποβλήτων είναι υποτυπώδης, με αποτέλεσμα να μη λαμβάνεται κανένα μέτρο για την πιθανότητα παραγωγής εκχυλισμάτων και στραγγισμάτων στους χώρους διάθεσης.

Επίσης, ως προς τους φυσικούς πόρους οι τουριστικές δραστηριότητες έχουν άμεσες και έμμεσες επιπτώσεις στο νερό και στο έδαφος. Σαν επιπλέον κατηγορία αναφέρεται ο τομέας της ενέργειας που αν και δεν αποτελεί φυσικό πόρο απαιτεί την κατανάλωση κάποιου μη ανανεώσιμου φυσικού καυσίμου όπως οι υδρογονάνθρακες.

- **Υδάτινοι πόροι**

Η χρήση νερού κατά μέσον όρο είναι 450 λίτρα ανά τουρίστα στα ξενοδοχεία πολυτελείας και περί τα 280 λίτρα στις υπόλοιπες κατηγορίες τουριστικών καταλυμάτων. Η ζήτηση για νερό περιλαμβάνει τόσο τις ποσότητες για καθαριότητα και για πόση, όσο και για συντήρηση κήπων και άλλες εξυπηρετήσεις που απαιτούν σημαντικές ποσότητες νερού. Για παράδειγμα το γκαζόν και άλλα είδη κηποτεχνίας έχουν αυξημένες απαιτήσεις για νερό ιδιαίτερα σε ξηροθερμικές περιοχές όπως είναι οι περισσότεροι τουριστικοί προορισμοί στη Μεσόγειο. Αυτού του είδους οι χρήσεις νερού έρχονται συχνά σε σύγκρουση με τις ανάγκες για άλλες χρήσεις (π.χ. γεωργία, κτηνοτροφία). Συχνά για την ικανοποίηση αυτών των αναγκών αναζητούνται υπόγειοι υδάτινοι πόροι μέσω των γεωτρήσεων. Αυτές οι παροχές μειώνουν το φορτίο του δικτύου ύδρευσης αλλά παράλληλα αποδυναμώνουν τον υδροφόρο ορίζοντα κάτι που τελικά επηρεάζει συνολικά την ανάπτυξη της περιοχής.

Οι υψηλές απαιτήσεις σε ποσότητες νερού κατά τους μήνες αιχμής αποτελούν σημαντικό πρόβλημα ιδιαίτερα σε νησιά και παράκτιες περιοχές. Αυτό απορρέει όχι τόσο από την αύξηση της κατά κεφαλήν κατανάλωσης αλλά από την εποχιακή αύξηση της ζήτησης λόγω αύξησης των καταναλωτών, καθώς η παράκτια ζώνη φιλοξενεί το μεγαλύτερο μέρος των τουριστών. Τα περισσότερα νησιά έχουν περιορισμένη φέρουσα ικανότητα αφού στερούνται υδατικών αποθεμάτων, ικανών να ικανοποιήσουν την μεγάλη ζήτηση των θερινών μηνών. Οι παράκτιοι υδροφόροι ορίζοντες, που συνήθως έχουν μικρή δυναμικότητα δέχονται μεγάλη πίεση σε μικρή χρονική περίοδο. Η υπεράντληση των παράκτιων υδροφορέων προκαλεί συχνά φαινόμενα υφαλμύρωσης, επίπτωση μη αντιστρεπτή.

- **Γη- Έδαφος**

Η παρεμπόδιση του φυσικού υδρογραφικού δικτύου που μεταφέρει ιζήματα από τα ανώτερα μέρη της λεκάνης απορροής έχει συχνά ως αποτέλεσμα τη μείωση των χερσαίων στερεοπαροχών στο θαλάσσιο αποδέκτη. Ανάλογα με το παράκτιο καθεστώς ρευμάτων επέρχεται διάβρωση της ακτής. Άλλες επιπτώσεις παρατηρούνται από οικοδομικές ή άλλες δραστηριότητες που οδηγούν σε εκτεταμένες αμμοληψίες, από έργα υποστήριξης των ακτών, από έργα υποδομής, καθώς και από τουριστικές ανθρωπογενείς δραστηριότητες και ψυχαγωγία στην ακτή.

- **Ενέργεια**

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής έχει ως άμεσο επακόλουθο την αύξηση κατανάλωσης ενέργειας, η οποία με τη σειρά της απαιτεί την αύξηση παραγωγής ενέργειας. Η παραγωγή ενέργειας γίνεται στον τόπο κατανάλωσης ή εκτός με τις γνωστές αρνητικές συνέπειες στο περιβάλλον. Η ενέργεια που καταναλώνεται για τον τουρισμό αφορά την κατανάλωση για σκοπούς που σχετίζονται με τις μεταφορές (ταξίδια από και προς τον τόπο προορισμού, μετακίνηση στον τόπο προορισμού) και την κατανάλωση που λαμβάνει χώρα στον τόπο προορισμού για άλλες τουριστικές δραστηριότητες πλην των μεταφορών.

3.5.3 Επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και τον πολιτισμό

Αναμφισβήτητα οι επιπτώσεις του τουρισμού είναι σημαντικές και καθοριστικές τόσο στη διαμόρφωση των συνθηκών που επικρατούν, στην κάθε τουριστική περιοχή, όσο και για τις συνήθειες της τοπικής κοινωνίας.

Οι βασικές επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και στον πολιτισμό αφορούν τους εξής τομείς:

- **Απασχόληση- Ανεργία**

Η τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής δημιουργεί συνήθως πολλές θέσεις εργασίας. Ο εποχικός χαρακτήρες της λειτουργίας του τουρισμού όμως, συχνά επηρεάζει τα χαρακτηριστικά της απασχόλησης, η οποία είναι σε μεγάλο βαθμό εποχική, ανειδίκευτη και περιστασιακή. Πολλές φορές η απασχόληση στον τουρισμό συνδυάζεται με απασχόληση σε άλλους τομείς της οικονομίας. Ιδιαίτερα στις τουριστικές περιοχές που λειτουργούν εποχικά, η πολλαπλή απασχόληση με επίκεντρο τον τουρισμό αποτελεί σύνηθες φαινόμενο.

- **Το πλαίσιο και τα αποτελέσματα της επικοινωνίας των μόνιμων κατοίκων με τους τουρίστες**

Το πλαίσιο στο οποίο πραγματοποιείται αυτή η επικοινωνία επηρεάζεται από τον τύπο ανάπτυξης του τουρισμού, τις εμπορικές διαστάσεις αυτής της συνάντησης, τις διαφορές των πολιτισμικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών τουριστών και ντόπιων κ.λ.π. Όσον αφορά τα αποτελέσματα, αυτά συνδέονται άμεσα με το στάδιο ανάπτυξης του τουρισμού, π.χ. στο υψηλότερο στάδιο, αυτό του οργανωμένου μαζικού τουρισμού, η επικοινωνία «εμπορευματοποιείται» και μετατρέπεται σε τυπική διαδικασία εμπορικής συναλλαγής.

- **Αλλαγές στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα**

Τέτοιες αλλαγές έχουν παρατηρηθεί στις σχέσεις των δύο φύλων, στον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς στην εκτίμηση της τοπικής παράδοσης, στα έθιμα στις σχέσεις ανάμεσα στα άτομα της ίδιας κοινότητας κ.τ.λ. Οι αλλαγές αυτές προκαλούνται άμεσα ή έμμεσα από τις νέες παραγωγικές και κοινωνικές δομές οι οποίες εγκαθιδρύονται στις τουριστικές περιοχές της υπαίθρου και έχουν «αστικά χαρακτηριστικά».

- **Εμπορική αξιοποίηση δραστηριοτήτων και προϊόντων τοπικού πολιτισμού και παράδοσης**

Η ανάπτυξη οργανωμένων υποδομών και υπηρεσιών οδηγεί σε συστηματική προώθηση των εμπορικών χαρακτηριστικών του τομέα με στόχο την εξυπηρέτηση του τουρίστα καταναλωτή. Στα πλαίσια αυτά, μορφές του τοπικού πολιτισμού μετατρέπονται σε τουριστικά προϊόντα και πωλούνται στους τουρίστες ως δείγμα τοπικής πολιτιστικής παράδοσης. Πολλές φορές μάλιστα τα προϊόντα αυτά είναι χαμηλής ποιότητας και δεν ανταποκρίνονται στα πραγματικά χαρακτηριστικά της τοπικής παράδοσης.

3.6 Εναλλακτικές μορφές τουρισμού

Ο εναλλακτικός τουρισμός υπόσχεται στους τουρίστες διαφορετικές δραστηριότητες – μια κοινωνική εμπειρία, μια ανακούφιση από τα πλήθη των κοσμικών θερέτρων, και για μερικούς μια ευκαιρία να μάθουν από πρώτο χέρι τρόπους ζωής διαφορετικούς από τους δικούς τους.

Οι τουρίστες που επιλέγουν τον εναλλακτικό τρόπο ταξιδιού προσπαθούν να αποφύγουν τη στερεότυπη τουριστική εγκατάσταση και μεταφορά και προτιμούν να μοιραστούν αυτές τις μεθόδους τον τρόπο ζωής και τις παραδοσιακές μεθόδους μετακινήσεων που χρησιμοποιούνται από το πληθυσμό των χωρών που επισκέπτονται. Κατ' αυτό τον τρόπο, ελπίζουν να καθιερώσουν την επαφή με τον τοπικό πληθυσμό των χωρών που επισκέπτονται.

Οι σημαντικότεροι τύποι εναλλακτικού τουρισμού είναι οι ακόλουθοι:

- ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- ΟΙΚΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ

- ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ
- ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ
- ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ
- ΦΥΣΙΟΛΑΤΡΙΚΟΣ
- ΙΑΜΑΤΙΚΟΣ
- ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ – EXECUTIVE
- ΚΙΝΗΤΡΩΝ
- ΣΥΝΕΔΡΙΑΚΟΣ
- ΕΚΘΕΣΙΑΚΟΣ
- ΠΑΡΑΧΕΙΜΑΣΗΣ
- ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ/ ΕΜΠΟΡΙΚΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΤΟ ΜΕΓΕΘΟΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΟΥ

Στο κεφάλαιο αυτό μελετάται η αύξηση του παγκόσμιου, ευρωπαϊκού και εθνικού τουρισμού, σε σχέση με τους παράγοντες που τον επηρεάζουν. Ειδικότερα, γίνεται αναφορά στον Ελληνικό τουρισμό, εξετάζοντας την χώρα προέλευσης των τουριστών, τις μορφές του τουρισμού που αναπτύσσονται και τους τρόπους μεταφοράς που επιλέγονται.

4.1 Η δυναμική του παγκόσμιου και ευρωπαϊκού τουρισμού

Η αύξηση του παγκόσμιου τουρισμού, από την άποψη των διεθνών αφίξεων τουριστών και των διεθνών τουριστικών εσόδων, έχει επεκταθεί σε ένα πολύ μεγάλο ποσοστό.

Οι αφίξεις τουριστών παγκοσμίως και ο ετήσιος ρυθμός ανάπτυξης έχουν παρουσιάσει ακόμα μεγαλύτερη αύξηση. Σύμφωνα με τον Παγκόσμιο Οργανισμό Τουρισμού (2001), το 2000 ο τουρισμός παρήγαγε περίπου 74 εκατομμύρια εργασίες άμεσες και έμμεσες (αερογραμμές, ξενοδοχεία, υπηρεσίες ταξιδιού, και διαφήμιση).

Η αύξηση και η έκταση της τουριστικής δραστηριότητας στο διεθνές επίπεδο, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 1: Η αύξηση του Παγκόσμιου τουρισμού και των εσόδων (1950- 2000)

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ (ΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ)	ΑΥΞΗΣΗ (%)	ΔΑΠΑΝΕΣ (ΔΙΣΕΚΑΤΟΜΜΥΡΙΑ USD)	ΑΥΞΗΣΗ (%)
1950	25,3		2,1	
1960	69,3	173,9	6,9	229
1970	158,7	145	17,9	159
1980	204,8	29	102,4	472
1990	425	107,5	230	125
2000	664	56,2	454,8	97,7

Πηγή: Παγκόσμιος Οργανισμός Τουρισμού

Η αύξηση του τουρισμού ως κοινωνικό φαινόμενο και της τουριστικής βιομηχανίας ως οικονομικής επιχείρησης, έχουν πάρει ιδιαίτερα μεγάλες διαστάσεις κατά τη διάρκεια του

τελευταίου μισού του εικοστού αιώνα. Ο τουρισμός έχει γίνει μια σημαντική οικονομική δύναμη σε πολλές χώρες σε όλο τον κόσμο, που αλλάζει τα σχέδια εργασίας, το βιοτικό επίπεδο, και τις εισοδηματικές διανομές.

Η παράλληλη με τον τουρισμό, διεθνής χρήση των αεροπορικών μεταφορών συνεχίζει την σταθερή αυξητική της πορεία αφού τα στατιστικά αποτελέσματα του 2000 στο δείγμα των 660 μεγαλύτερων αερολιμένων του κόσμου, όσον αφορά την κυκλοφορία επιβατών, παρουσιάζουν παγκοσμίως αυξανόμενη κυκλοφορία στους επιβάτες 6%, κατά τη διάρκεια του έτους. Η κυκλοφορία επιβατών του Δεκεμβρίου του 2000 αυξήθηκε 6% έναντι του Δεκεμβρίου του 1999. Η κυκλοφορία των επιβατών στην Ασία και τον Ειρηνικό, καθώς και στην Ευρώπη ήταν εντυπωσιακή: αύξηση των επιβατών κατά 8%. Οι περιοχές της Μέσης Ανατολής και της Αφρικής κατέγραψαν αυξήσεις 7% και 6% αντίστοιχα. Η Λατινική Αμερική και η Καραϊβική κατέγραψαν αύξηση των επιβατών κατά 6% και 2%, αντίστοιχα. Η Βόρεια Αμερική παρουσίασε μια αύξηση των επιβατών κατά 4%. Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η διεθνής εξέλιξη χρήσης των Αερομεταφορών (1999-2000).

Πίνακας 2: Εξέλιξη αερομεταφορών

Περιοχή	Σύνολο Επιβατών	Μεταβολή % Ετών 1999- 2000
ΑΦΡΙΚΗ	81 043 335	6.0
ΑΣΙΑ/ ΕΙΡΗΝΙΚΟΣ	526 696 072	8.2
ΕΥΡΩΠΗ	997 293 907	7.9
ΛΑΤΙΝΙΚΗ ΑΜΕΡΙΚΗ/ ΚΑΡΑΪΒΙΚΗ	139 671 496	1.9
ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ	66 800 107	6.9
Β. ΑΜΕΡΙΚΗ	1 434 522 041	3.9
ΣΥΝΟΛΟ	3 246 026 958	5.8

Πηγή: Airports Council International

Η αγορά μαζικών διακοπών στην Ευρώπη, ειδικά στην βόρεια Ευρώπη, βασίζεται παραδοσιακά στα οργανωμένα ταξίδια που προσφέρουν φτηνές διακοπές σε ηλιόλουστα μέρη. Ενώ η βόρεια Ευρώπη ως τουριστικός προορισμός έχει κορεστεί, χώρες όπως η Ελλάδα, η

Γαλλία, η Ισπανία και η Ιταλία, όπου η παροχή ήλιου και θάλασσας είναι σαφώς ισχυρότερη, έχουν ακόμα την ουσιαστική δυνατότητα για την περαιτέρω ανάπτυξη του τουρισμού.

Η Ευρώπη είναι ο δημοφιλέστερος τουριστικός προορισμός παγκοσμίως. Αυτό ισχύει λόγω διαφόρων παραγόντων όπως οι παραλίες και τα δημοφιλή θέρετρα της Μεσογείου, η πλούσια ιστορία και ο πολιτισμός των ευρωπαϊκών πόλεων από τη Ρώμη και τη Βιέννη ως την Αθήνα, τα ανεπτυγμένα επιχειρηματικά κέντρα της Γενεύης και του Λονδίνου κλπ.

Η Ευρώπη είναι όχι μόνο ο προορισμός για τους περισσότερους από τους τουρίστες, αλλά και η περιοχή προέλευσης των περισσότερων διεθνών ταξιδιωτών.

4.2 Η εξέλιξη του τουρισμού σε εθνικό επίπεδο

4.2.1 Ο τουρισμός στην Ελλάδα

Η Ελληνική τουριστική βιομηχανία έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία 30 χρόνια. Σύμφωνα με την εθνική στατιστική υπηρεσία της Ελλάδας, έχει υπάρξει μια άνοδος των τουριστικών αφίξεων στην Ελλάδα από το 1985 σε πάνω από 7 εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως. Οι δύο μεγαλύτερες αγορές ήταν το Ηνωμένο Βασίλειο και η Δυτική Γερμανία. Αυτές οι δύο χώρες στέλνουν τώρα (εκάστη) περισσότερους από 2 εκατομμύρια επισκέπτες στην Ελλάδα κάθε έτος.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του Παγκόσμιου Οργανισμού τουρισμού για τις αφίξεις αλλοδαπών τουριστών κατά το έτος 1999, η Ελλάδα καταλαμβάνει την 15^η θέση στην παγκόσμια κατάταξη των χωρών υποδοχής. Η αύξηση του συνόλου των αφίξεων αλλοδαπών κατά το διάστημα Ιανουάριος –Δεκέμβριος 1999, σε σχέση με το αντίστοιχο διάστημα του 1998, έφθασε το + 11,43%, με 12.164.088 αφίξεις, όπως προκύπτει από τα διαθέσιμα στοιχεία.

Οι αφίξεις αλλοδαπών με πτήσεις charter κατά το 1999 αυξήθηκαν κατά 16,41% έναντι του 1998, ενώ το 2000, με βάση τα μέχρι τώρα στοιχεία, ο αριθμός των αφίξεων ξεπέρασε τα 12,5 εκατομμύρια.

Στις ξενοδοχειακές μονάδες το 1999 πραγματοποιήθηκαν συνολικά 60.256.902 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών. Οι Έλληνες εξακολουθούν να

αποτελούν σημαντικό μέγεθος της ζήτησης δεδομένου ότι το 1999 πραγματοποίησαν 14.453.542 διανυκτερεύσεις (αύξηση 3,35% ως προς το 1998). Από την άλλη, η αύξηση του αριθμού των διανυκτερεύσεων αλλοδαπών το 1999 (Ιανουάριος – Δεκέμβριος) σε σχέση με το 1998 είναι +7,61%.

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος, οι εισπράξεις από τουριστικές υπηρεσίες κατά το 1999 έφθασαν τα 8,784 δισεκατομμύρια δολάρια, παρουσιάζοντας αύξηση κατά 41,96% έναντι του 1998. Με βάση τον σχετικό πίνακα του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού, η Ελλάδα κατατάσσεται έτσι στην 10^η θέση από άποψη τουριστικών εισπράξεων στην παγκόσμια κατάταξη.

Το ενεργό ξενοδοχειακό δυναμικό της χώρας είναι σήμερα 592.400 κλίνες σε 8.100 ξενοδοχειακές μονάδες. Υπάρχουν ακόμη 30.354 θέσεις κατασκήνωσης σε 329 κάμπινγκ, που μπορούν να φιλοξενήσουν άλλα 95.953 άτομα.

4.2.2 Προέλευση τουριστών, τρόποι μεταφοράς και μορφές τουρισμού

Η πλειοψηφία των επισκεπτών στην Ελλάδα προέρχεται από τις ευρωπαϊκές χώρες, των οποίων η εγγύτητα κάνει την Ελλάδα έναν κατάλληλο προορισμό. Την τελευταία εικοσαετία, οι σκανδιναβικές χώρες, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, και η Γαλλία είναι οι κύριοι Ευρωπαίοι τουρίστες την τελευταία εικοσαετία, σε αντίθεση με τη Βόρεια Αμερική που μείωσε το μερίδιό της στο σύνολο των ξένων τουριστών.

Πίνακας 3: Τρόποι μεταφοράς τουριστών στην Ελλάδα

Μεταφορική μέθοδος	1996	1997	1998	1999
Αεροπορικώς	7.683.659	8.147.921	8.645.841	9.961.836
Σιδηροδρομικώς	28.383	36.752	31.706	38.808
Ακτοπλοϊκώς	578.044	565.706	834.516	797.106
Οδικώς	943.209	1.319.946	1.403.983	1.366.338
Κρουαζιέρες	548.766	518.164	447.776	441.840

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων Ε.Ο.Τ.

Η πλειοψηφία των τουριστών ταξιδεύουν στην Ελλάδα αεροπορικώς και η αναλογία με τα λοιπά μεταφορικά μέσα έχει αυξηθεί σταθερά υπέρ των αερομεταφορών. Τη δεκαετία του '70 περισσότερο από το 60% των τουριστών ταξίδευαν αεροπορικώς. Αυτό το ποσοστό έχει αυξηθεί σημαντικά σήμερα σε σχέση και με την επέκταση των αεροπορικών μεταφορών. Στον πίνακα παρουσιάζεται ο συνολικός αριθμός τουριστών ανά μέσο μεταφοράς την τετραετία 1996 – 1999 .

Οι περισσότεροι τουρίστες επιλέγουν ως τουριστικό προορισμό την Ελλάδα για διακοπές και χαλάρωση, αν και η ευκαιρία μιας επίσκεψης στα μνημεία ενός αρχαίου ευρωπαϊκού πολιτισμού θεωρείται προστιθέμενο πλεονέκτημα. Περισσότερες από τις μισές αφίξεις με πτήσεις τσάρτερ (ναύλωσης) έχουν ως περιοχή προορισμού τα νησιά Κω, Ρόδο, Κέρκυρα και Κρήτη.

**Β' ΜΕΡΟΣ: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ
ΒΙΩΣΙΜΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗΝ
ΚΡΗΤΗ**

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

Θεωρήθηκε σκόπιμο να πραγματοποιηθεί αρχικά μια γεωγραφική παρουσίαση της Κρήτης, ενώ στη συνέχεια περιγράφονται οι τουριστικές υποδομές της και η τουριστική της εξέλιξη.

5.1 Γεωγραφική παρουσίαση της Κρήτης

Η Κρήτη αποτελεί το μεγαλύτερο σε έκταση νησί της Ελλάδος και το πέμπτο μεγαλύτερο στη Μεσογειακή λεκάνη. Βρίσκεται στη νοτιότερη άκρη της Ευρώπης, ισαπέχει από την ηπειρωτική Ευρώπη (110 km) και την Ασία (175km) και είναι η πλησιέστερη Ευρωπαϊκή Περιφέρεια στον Ισημερινό. Τα γεωγραφικά αυτά χαρακτηριστικά του νησιού, προσδίδουν στην Κρήτη μια μοναδική ευκαιρία ώστε να διαδραματίσει ένα ρόλο- κλειδί στη διεθνή σκηνή.

Αποτελεί την 13^η Περιφέρεια της Ελλάδος και χωρίζεται σε 4 Νομούς: Χανιά, Ρέθυμνο, Ηράκλειο και Λασιθί. Ο πληθυσμός του νησιού ανέρχεται περίπου σε 537.000 κατοίκους, αριθμός που αντιπροσωπεύει το 5,2% του πληθυσμού της χώρας.

Το έδαφος της Κρήτης καλύπτει έκταση 8.336 m², δηλαδή το 6,3% της συνολικής έκτασης της χώρας. Το ανάγλυφο του εδάφους χαρακτηρίζεται από ορεινούς όγκους που καταλαμβάνουν περίπου το 50% της συνολικής της έκτασης και δημιουργούν μεταξύ τους εύφορες πεδινές εκτάσεις (22,5% του συνόλου). Οι πεδινές εκτάσεις αποτελούν την αφορμή ανάπτυξης της γεωργίας στο νησί σε ποσοστό που ξεπερνά το μέσο όρο της γεωργικής γης της χώρας (37,8%). Το μεγαλύτερο μέρος της γεωργικής γης βρίσκεται στο νομό Ηρακλείου (44%) και το μικρότερο στο νομό Χανίων (17%) παρόλο που ο συγκεκριμένος νομός είναι ο δεύτερος μεγαλύτερος από πλευρά εκτάσεως νομός της Κρήτης (28,5% της συνολικής εκτάσεως). Η Κρήτη περιλαμβάνει επίσης μεγάλη έκταση βοσκοτόπων (53,1%) καθώς και λίγες δασικές εκτάσεις (4,5%). Τέλος το υδατικό δυναμικό της Περιφέρειας είναι περιορισμένο αλλά και ανισομερώς κατανεμημένο.

5.2 Τουριστικές υποδομές της Κρήτης

Από το νομό **Χανίων** ξεκινά ο οδικός άξονας που διατρέχει το βόρειο τμήμα της Κρήτης μέχρι το νομό Λασιθίου. Επίσης ο νομός διαθέτει οδικό δίκτυο που καταλήγει στις νότιες περιοχές του.

Έχει καθημερινή ακτοπλοϊκή σύνδεση με τον Πειραιά από το λιμάνι της Σούδας. Το λιμάνι της Σούδας είναι από τα μεγαλύτερα της χώρας και δέχεται κρουαζιερόπλοια. Επίσης για την εξυπηρέτηση σκαφών αναψυχής υπάρχουν μικρότερα λιμάνια στην Κίσσαμο, στην Παλαιόχωρα, στη Χώρα Σφακίων και στα Χανιά.

Η επιβατική κίνηση του νομού εξυπηρετείται και από τον «Κρατικό Αερολιμένα Χανίων Κ. Δασκαλογιάννης», ο οποίος δέχεται και πτήσεις charter.

Στο νομό υπάρχουν τουριστικά καταλύματα όλων των ειδών και κατηγοριών (ξενοδοχεία, ξενώνες, ενοικιαζόμενα δωμάτια και καταλύματα, campings) για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών.

Η πόλη του **Ρεθύμνου** βρίσκεται στον κύριο οδικό άξονα που συνδέει την ανατολική με τη δυτική Κρήτη. Επίσης το Ρέθυμνο είναι η αφετηρία του οδικού δικτύου που καταλήγει στις νότιες περιοχές στο Λιβυκό πέλαγος.

Ο νομός συνδέεται ακτοπλοϊκά σε καθημερινή βάση με τον Πειραιά από το λιμάνι του Ρεθύμνου. Η ξενοδοχειακή υποδομή του νομού συγκεντρώνεται κυρίως στη βόρεια ακτογραμμή. Εκτός όμως από τις κλασικές ξενοδοχειακές μονάδες, και τα συνήθη τουριστικά καταλύματα και τα campings, σε όλο το νομό Ρεθύμνου υπάρχει ένας σημαντικός αριθμός από αγροτουριστικά καταλύματα που εμπλουτίζουν το τουριστικό προϊόν της περιοχής.

Ο νομός διαθέτει πολύ καλή τουριστική υποδομή. Το λιμάνι του **Ηρακλείου** αποτελεί σημαντικό επιβατικό σταθμό. Υπάρχει καθημερινή ακτοπλοϊκή σύνδεση με τον Πειραιά και τους θερινούς μήνες με άλλα λιμάνια της χώρας με υπερσύγχρονα επιβατηγά πλοία που μειώνουν το χρόνο ταξιδιού. Στο λιμάνι λειτουργεί σύγχρονος σταθμός υποδοχής επιβατών κρουαζιερόπλοιων. Επίσης κατασκευάζεται μαρίνα με δυνατότητα ελλιμενισμού 72 σκαφών. Ο νομός Ηρακλείου έχει τακτική αεροπορική σύνδεση με την Αθήνα και άλλες πόλεις της Ελλάδας αλλά και με ευρωπαϊκές πόλεις. Ο Κρατικός Αερολιμένας Ηρακλείου «Ν. Καζαντζάκης» είναι το δεύτερο σε μέγεθος διεθνές αεροδρόμιο της χώρας και το πρώτο σε ναυλωμένες πτήσεις charter.

Το οδικό δίκτυο είναι ικανοποιητικό. Η εθνική οδός συνδέει την πόλη με τις υπόλοιπες τρεις πόλεις – πρωτεύουσες των νομών της Κρήτης. Αρκετά ικανοποιητικό είναι και το επαρχιακό οδικό δίκτυο.

Για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών σε όλο το νομό λειτουργούν ξενοδοχειακές μονάδες, τουριστικά καταλύματα όλων των τύπων και κατηγοριών και campings. Η τουριστική ζώνη στα βόρεια παράλια συγκεντρώνει το μεγαλύτερο αριθμό των κλινών του νομού με ξενοδοχεία υψηλών προδιαγραφών (π.χ. Λιμένας Χερσονήσου).

Στις υποδομές του νομού έχουν προστεθεί τελευταία σημαντικές εγκαταστάσεις για την ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού, (π.χ. η κατασκευή και λειτουργία ενός κέντρου διακοπών για άτομα που χρήζουν αιμοκάθαρσης στην Καλέσσα της θαλασσοθεραπείας), με την δημιουργία σημαντικών μονάδων και για την ανάπτυξη του αθλητικού τουρισμού, π.χ. η διοργάνωση του αγώνα *Μινώα Κέλευθος* (διάσχιση ορεινής Κρήτης από το δυτικό προς το ανατολικό άκρο), ο ποδηλατικός γύρος της Κρήτης, ο Μαραθώνιος «Βαρδινογιάννειος» κ.α.

Η πόλη του **Αγίου Νικολάου** είναι γνωστή ως «η Βενετία της Κρήτης» και θεωρείται σήμερα η πιο ανεπτυγμένη τουριστικά περιοχή του νομού. Η Ελούντα, σε απόσταση 11 χλμ., είναι τουριστικός προορισμός για σημαντικές προσωπικότητες της παγκόσμιας οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής ζωής. Η περιοχή διακρίνεται για τις υψηλού επιπέδου ξενοδοχειακές και τουριστικές υποδομές της.

Η άρτια ξενοδοχειακή υποδομή σε συνδυασμό με την ελκυστικότητα του φυσικού τοπίου (ορεινού και παράκτιου) και την πολιτιστική κληρονομιά αποτελούν παράγοντες που ενισχύουν την ανάπτυξη του συνεδριακού τουρισμού.

Η λιμενική υποδομή του νομού εξυπηρετεί την ακτοπλοϊκή σύνδεση με τον Πειραιά και τα Δωδεκάνησα και την τουριστική κίνηση των κρουαζιερόπλοιων. Επίσης στον Άγιο Νικόλαο λειτουργεί μαρίνα με δυνατότητα ελλιμενισμού 250 σκαφών αναψυχής.

Η επιβατική κίνηση του νομού εξυπηρετείται από το Δημοτικό Αεροδρόμιο της Σητείας. Στο Άγιο Νικόλαο καταλήγει ο κύριος οδικός άξονας της Κρήτης που συνδέει τις πρωτεύουσες των τεσσάρων νομών της Κρήτης (Μοίρα, 2005).

5.3 Η εξέλιξη του τουρισμού στην Κρήτη

Δεν είναι τυχαίο ότι από την Κρήτη ξεκίνησε η πρώτη μεταπολεμική μορφή του τουρισμού σε όλη την Ελλάδα, όταν το 1964 κατασκευάστηκε στον Άγιο Νικόλαο Λασιθίου το πρώτο ξενοδοχειακό συγκρότημα. Επίσης δεν είναι τυχαίο ότι η Κρήτη εξακολουθεί να καταλαμβάνει μια από τις υψηλότερες θέσεις στις προτιμήσεις των ξένων επισκεπτών. Βασικός παράγοντας

της έως τώρα τουριστικής ανάπτυξης της Μεγαλονήσου θεωρείται η γεωμορφολογία της. Η εξαιρετικά πλούσια εναλλαγή τοπίων (πεδιάδες, λόφοι, βουνά, οροπέδια, φαράγγια, χείμαρροι, σπήλαια, αμμουδιές, ακρωτήρια, όρμους, φυσικά λιμάνια κ.α.) τα οποία συνδυάζοντας ιδανικά βουνό και θάλασσα, αποτελούν σαφείς πόλους έλξης, επιδρώντας άμεσα και θετικά στην ψυχολογία των τουριστών, βοηθώντας τους να εξουδετερώσουν την ένταση του σύγχρονου τρόπου ζωής.

Οι παράγοντες αυτοί επέδρασαν στην ιδιαίτερη αύξηση του τουρισμού, με αποτέλεσμα ο τουρισμός να αποτελεί πλέον μια από τις βασικότερες δραστηριότητες του νησιού. Η τουριστική ζήτηση εκτινάχτηκε από 8.500 επισκέπτες το 1950 σε 1,9 εκ. επισκέπτες το 1997. Τη συγκεκριμένη χρονιά το ποσοστό των αφίξεων στο Ηράκλειο έφτασε το 50,3%, στα Χανιά το 16,9%, το ίδιο ποσοστό στο Ρέθυμνο και στο Λασιθί το 15,9%.

Όσον αφορά τον τόπο καταγωγής των τουριστών, το 99% των αλλοδαπών τουριστών που επισκέπτονται την Κρήτη προέρχονται από την Ευρώπη. Ο επόμενος πίνακας παρουσιάζει την αναλογία των τουριστών ανά χώρα προέλευσης.

Πίνακας 4: Ποσοστιαία αναλογία τουριστών ανά χώρα προέλευσης

<u>Χώρα Προέλευσης</u>	<u>Ποσοστό(%)</u>
Γερμανία	31%
Σκανδιναβία	20%
Μεγάλη Βρετανία	14%
Ολλανδία	7,5%
Γαλλία	6%
Ανατολική Ευρώπη	5%
Αυστρία	4,5%
Ελβετία	4%
Βέλγιο/Λουξεμβούργο	4%
Ιταλία	2,5%
Λοιπές Χώρες	2,5%
<u>Σύνολο</u>	<u>100%</u>

Πηγή: Ομοσπονδία Ξενοδόχων Κρήτης, 1996

Ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών προέρχεται από την Γερμανία και τη Σκανδιναβία. Ετησίως, η τουριστική περίοδος διαρκεί από το Μάρτιο έως το Νοέμβριο, με τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο να αποτελούν τους μήνες αιχμής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΣΥΜΒΟΛΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΗ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ

6.1 Μεθοδολογία

Στην προηγούμενη ενότητα παρουσιάστηκαν οι επιδράσεις που εμφανίζονται μεταξύ του τουρισμού και των τριών θεμελιωδών θεματικών αξόνων. Στην παρούσα ενότητα καταβάλλεται μια προσπάθεια αποτίμησης της βιωσιμότητας σε σχέση με τον τουρισμό στη Κρήτη. Οι βασικοί στόχοι της μεθοδολογίας είναι:

- Να αξιολογήσει με ποσοτικούς όρους την ανάπτυξη των περιοχών μελέτης, με γνώμονα τη βιωσιμότητα, δίνοντας ταυτόχρονα μεγάλη βαρύτητα στις τουριστικές δραστηριότητες και σε τομείς στους οποίους ο τουρισμός συμμετέχει ουσιαστικά
- Να καταγράψει την εξέλιξη σημαντικών παραμέτρων που αφορούν την οικονομία, την κοινωνική συνοχή, το περιβάλλον και τον τουρισμό
- Να ανιχνεύσει τις επιπτώσεις του τουρισμού στο περιβάλλον και την οικονομία

Στην προσπάθεια αυτή χρησιμοποιήθηκαν δέκα δείκτες αειφορίας. Η επιλογή της ομάδας δεικτών έγινε κατά κύριο λόγο λαμβάνοντας υπ' όψιν τα εξής κριτήρια:

- Τις κατευθυντήριες γραμμές που έχουν διατυπωθεί από τα Ηνωμένα Έθνη (UNCSD) για τη χρήση των δεικτών αειφορίας και την κατηγοριοποίηση τους σε θεματικούς άξονες
- Τη δυνατότητα περιγραφής σημαντικών ζητημάτων που αφορούν τις τρεις διαστάσεις της βιώσιμης ανάπτυξης καθώς και τον τουρισμό
- Την έμμεση ή άμεση σχέση του κάθε δείκτη με την τουριστική ανάπτυξη
- Τη διαθεσιμότητα πληροφοριών και την δυνατότητα αξιόπιστης εκτίμησης των τιμών του κάθε δείκτη

Οι δείκτες που επιλέχθηκαν και μελετήθηκαν στην παρούσα εργασία είναι οι εξής:

- ο Οι διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών στην περιοχή μελέτης. Οι συνολικές διανυκτερεύσεις είναι ένας βασικός δείκτης τουριστικής ανάπτυξης που περιγράφει την τουριστική ζήτηση σε μια περιοχή

- Ο Η υποδομή φιλοξενίας** (αριθμός κλινών) που διαθέτει η περιοχή μελέτης. Αποτελεί σημαντικό δείκτη που μπορεί να μας οδηγήσει σε χρήσιμα συμπεράσματα για την ανάπτυξη των ξενοδοχειακών επιχειρήσεων και της υποδομής υποδοχής των επισκεπτών
- Ο Η κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις.** Η κατανάλωση πόσιμου νερού αποτελεί ένα σημαντικό μέγεθος, ιδιαίτερα σε περιοχές με περιορισμένους υδάτινους πόρους. Η αυξημένη εποχιακή κατανάλωση νερού λόγω του τουρισμού είναι πιθανό να δημιουργήσει προβλήματα
- Ο Η γεωργική γη.** Η μελέτη της γεωργικής δραστηριότητας σε μια περιοχή με αυξημένη τουριστική ανάπτυξη είναι μια χρήσιμη διαδικασία προκειμένου να αναδειχτούν οι συγκρούσεις στις χρήσεις γης και να ανιχνευθεί η αλληλεπίδραση μεταξύ των δυο δραστηριοτήτων
- Ο Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.** Η αύξηση στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών είναι ένα βασικό κριτήριο για την πρόοδο της οικονομίας. Η παρακολούθηση του κατά κεφαλήν ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος κρίνεται απαραίτητη διαδικασία για οποιοδήποτε εγχείρημα καταγραφής της οικονομικής κατάστασης μίας περιοχής
- Ο Η κατανάλωση ενέργειας.** Η ενέργεια είναι ένας παράγοντας κλειδί για την βιομηχανική ανάπτυξη και παρέχει ζωτικές υπηρεσίες οι οποίες βελτιώνουν την ποιότητα ζωής. Παρ' όλα αυτά, η παραγωγή της και η χρήση της δημιουργούν μεγάλες πιέσεις στο περιβάλλον, τόσο από άποψη εξάντλησης πόρων όσο και από άποψη μόλυνσης
- Ο Η μέση απόσταση που διανύεται ανά άτομο σε έναν χρόνο.** Ο τομέας των μεταφορών είναι ένα αναπόσπαστο μέρος της οικονομικής δραστηριότητας και της κοινωνικής ζωής. Η μείωση του συγκεκριμένου δείκτη συμβάλλει σε μία περισσότερο «βιώσιμη» οικονομική ανάπτυξη.
- Ο Το ποσοστό ανεργίας.** Η ανεργία είναι ίσως ο σημαντικότερος δείκτης κοινωνικής συνοχής και ένας καθοριστικός παράγοντας για την εμφάνιση φτώχειας σε ανεπτυγμένες οικονομίες.
- Ο Ο αστικός και ημιαστικός πληθυσμός ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού.** Η συγκέντρωση του πληθυσμού στα αστικά κέντρα είναι ένα σύνηθες φαινόμενο στις σύγχρονες κοινωνίες. Η ανισομερής κατανομή του πληθυσμού μπορεί να οδηγήσει σε προβλήματα όπως ερήμωση της υπαίθρου, αυξημένες περιβαλλοντικές πιέσεις στα αστικά κέντρα κτλ.

6.2 Δείκτες τουριστικής ανάπτυξης

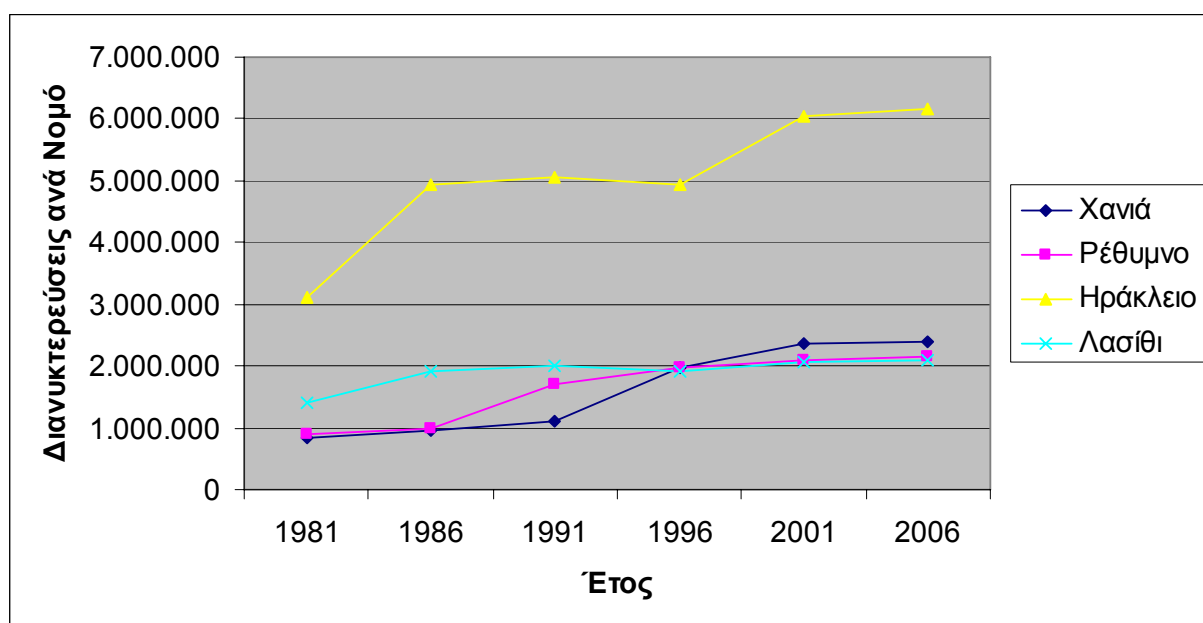
Για την μελέτη της τουριστικής ανάπτυξης εξετάζονται δύο δείκτες:

- Δείκτης συνολικών διανυκτερεύσεων και
- Δείκτης ξενοδοχειακού δυναμικού και ενοικιαζόμενων δωματίων

6.2.1 Συνολικές διανυκτερεύσεις κατά Νομό

Στο διάγραμμα 1 παρουσιάζεται η διακύμανση του δείκτη των συνολικών διανυκτερεύσεων κατά νομό τα τελευταία εικοσιπέντε έτη 1981- 2006

Διάγραμμα 1: Συνολικές διανυκτερεύσεις κατά νομό

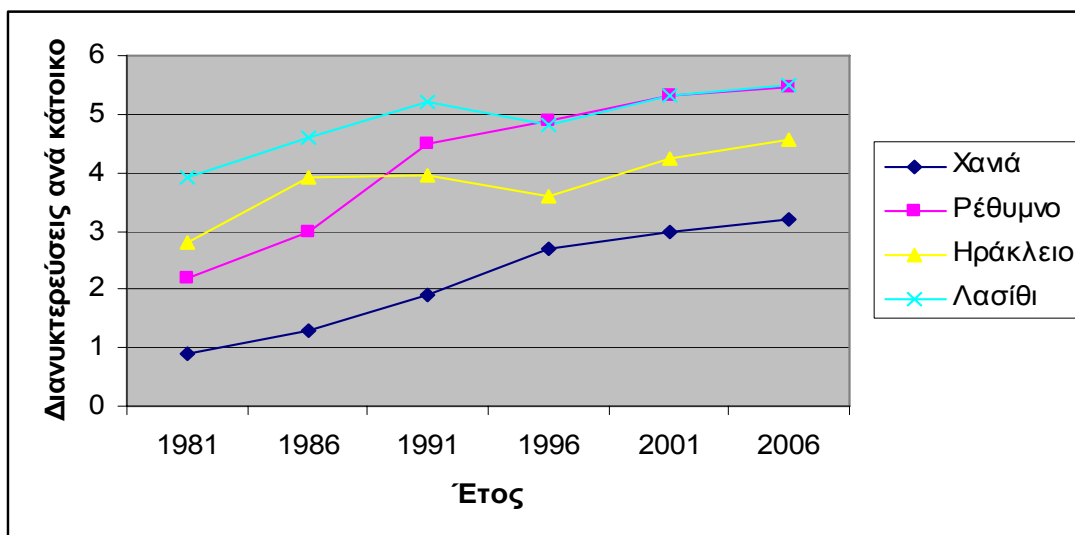
Πηγή: Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού

Κατά τη περίοδο 1981- 2006 παρατηρήθηκε, ιδιαίτερη αυξητική τάση του δείκτη διανυκτερεύσεων και στους τέσσερις νομούς της Κρήτης, γεγονός που επιβεβαιώνει την αλματώδη αύξηση του τουριστικού τομέα στο νησί. Η πλειοψηφία των τουριστών κατευθύνεται στο νομό Ηρακλείου με το ποσοστό των διανυκτερεύσεων για το έτος 2001 να φτάνει το 48,5%, ακολουθεί ο νομός Χανίων με 18,2%, ο νομός Ρεθύμνης με 17,3% και ο νομός Λασιθίου με 16,0%. Ενώ κατά την περίοδο της τελευταίας πενταετίας έως και το 2006, διαφαίνεται μια μικρού μεγέθους αύξηση των ποσοστών, με μόνη εξαίρεση του νομού Ηρακλείου, όπου οι διανυκτερεύσεις έχουν μια μικρή αλλά σταθερή ανοδική τάση με το

ποσοστό διανυκτερεύσεων να φτάνει 50,3%. Το γεγονός αυτό οφείλεται εκτός των άλλων παραγόντων που έχουν διατυπωθεί και περιγραφεί, και στην αύξηση των έργων υποδομής και εγκαταστάσεων του νησιού καθώς και στη δημιουργία σύγχρονων οδικών δικτύων.

Παρότι ο Νομός Ηρακλείου υποδέχεται το μεγαλύτερο αριθμό τουριστών, φαινόμενο δικαιολογημένο χάρη στο πλούσιο πολιτιστικό προϊόν που παρέχει (Κνωσσός, Φαιστός), η μεγαλύτερη αυξητική τάση παρουσιάζεται στο νομό Χανίων. Συγκεκριμένα, ο Νομός Χανίων παρουσίασε εντυπωσιακή αύξηση (με αύξοντα ρυθμό) 36,5% κατά τα έτη 1981-2006 στις διανυκτερεύσεις. Από την άλλη, ο νομός Λασιθίου παρουσιάζει την μικρότερη αύξηση (με φθίνοντα ρυθμό), συγκριτικά με τα προηγούμενα έτη, με 47%.

Διάγραμμα 2: Διανυκτερεύσεις ανά κάτοικο

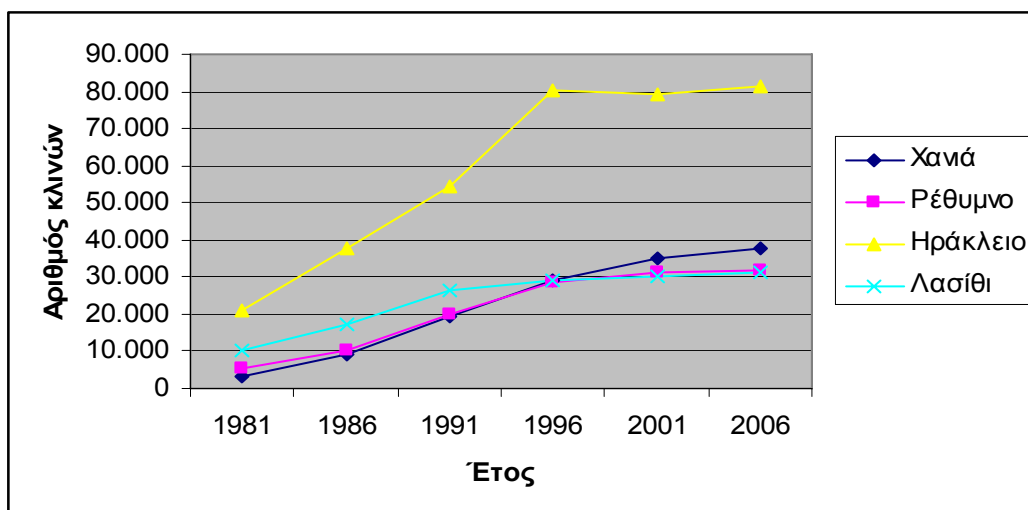
Πηγή: επεξεργασία στοιχείων Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού

Από το διάγραμμα 2 καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι η αύξηση της τουριστικής ζήτησης είναι σημαντικά μεγαλύτερη από την αύξηση του πληθυσμού. Συνεπώς ο τουρισμός έχει μια συνεχώς αυξανόμενη επίδραση στην τοπική κοινωνία εφόσον η αναλογία τουριστών/ μόνιμων κατοίκων συνεχώς αυξάνεται. Με βάση τα στοιχεία του ΕΟΤ για το 2001 εκτιμάται ότι κατά το μήνα Αύγουστο η μέση ημερήσια αναλογία τουριστών/ μόνιμων κατοίκων συνεχώς αυξάνεται, αφού με βάση την ημερήσια αναλογία τουριστών/ μόνιμων κατοίκων ήταν 13,19% για το Ηράκλειο 16,59% για το Λασιθί 16,81% για το Ρέθυμνο και 9,56% για τα Χανιά.

6.2.2 Ξενοδοχειακό δυναμικό και ενοικιαζόμενα δωμάτια

Ο δεύτερος δείκτης που εξετάστηκε αφορά το ξενοδοχειακό δυναμικό καθώς και τα ενοικιαζόμενα δωμάτια που διαθέτει κάθε νομός γιατί ταυτόχρονα με την αύξηση της τουριστικής ζήτησης είναι λογικό να αναπτύσσεται και ο κλάδος των τουριστικών επιχειρήσεων. Το μέγεθος που εξετάζουμε είναι ο συνολικός αριθμός κλινών. Στην Κρήτη έγιναν πολλές επενδύσεις σε ξενοδοχειακά συγκροτήματα και ενοικιαζόμενα δωμάτια. Η διακύμανση του δείκτη παρουσιάζεται στο διάγραμμα που ακολουθεί.

Διάγραμμα 3: Υποδομές φιλοξενίας

Πηγή: επεξεργασία στοιχείων Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού

Παρατηρείται εντυπωσιακή, ίσως και υπερβολική αύξηση του αριθμού των κλινών που διαθέτει κάθε νομός. Ένα σημείο που πρέπει να προσέξουμε είναι ότι ενώ στο Ν. Χανίων και Ρεθύμνης η αύξηση είναι συνεχής, στο Ν. Λασιθίου υπάρχει στασιμότητα τη περίοδο 1996-2001 ενώ κατά την ίδια περίοδο στο Ν. Ηρακλείου εμφανίζεται μείωση του συνολικού δυναμικού. Το φαινόμενο αυτό εξηγείται αν εξηγήσουμε το διάγραμμα συγκριτικά με την εξέλιξη του δείκτη των διανυκτερεύσεων. Το γεγονός ότι κατά την περίοδο 91-96 παρουσιάστηκε μείωση των διανυκτερεύσεων στο Ν. Ηρακλείου και ταυτόχρονα η μεγαλύτερη αύξηση του συνολικού δυναμικού (ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια) προφανώς δημιούργησε υπερπροσφορά κλινών σε σχέση με τη ζήτηση. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε τους υπεύθυνους για την τουριστική ανάπτυξη στο Ν. Ηρακλείου να παύσουν για

λίγο την, μέχρι το 1996, συνεχόμενη αύξηση των υποδομών. Το ίδιο φαινόμενο παρουσιάστηκε κατά την ίδια περίοδο στο Ν. Λασιθίου.

Η προσεκτική εξέταση της διακύμανσης των δύο δεικτών μπορεί να δώσει χρήσιμα συμπεράσματα για την τουριστική ανάπτυξη στην Κρήτη. Πολλοί ξενοδόχοι και ιδιοκτήτες ενοικιαζόμενων δωματίων παραπονιούνται για την πτώση της πληρότητας στις επιχειρήσεις τους, αποδίδοντας την κατάσταση αυτή σε γενικότερη πτώση της τουριστικής ζήτησης. Η πραγματική αιτία για την πτώση της πληρότητας, είναι η αναντιστοιχία του αριθμού των κλινών σε σχέση με την αύξηση των διανυκτερεύσεων.

Η τελευταία πενταετία έως και το έτος 2006, χαρακτηρίζεται από μία σταθερή, μικρού μεγέθους αυξητική πορεία στις υποδομές φιλοξενίας των νομών Χανίων –Ρεθύμνου-Λασιθίου, ενώ για το νομό Ηρακλείου παρατηρείται αύξηση μικρού μεγέθους.

Με βάση τις υποδομές και διανυκτερεύσεις, η πληρότητα στο νομό Ηρακλείου τα τελευταία έτη διατηρείται κατά μέσο όρο στο 82,7%. Στους υπόλοιπους νομούς υπάρχει ασταθή διακύμανση, με όχι πολύ σημαντική απόκλιση.

Η μικρή ανοδική πλέον τάση στο νομό Ηρακλείου οφείλεται επιπλέον και στη δημιουργία και επέκταση πολλών έργων και εγκαταστάσεων στο νομό καθώς και την πραγματοποίηση νέων οδικών δικτύων . Οπότε εκτός των άλλων παραγόντων συνεπάγεται ότι έχουμε αύξηση και του εσωτερικού τουρισμού διαφόρων κατηγοριών όπως του συνεδριακού, επαγγελματικού, εκπαιδευτικού κ.α.

Η πληρότητα για τους υπόλοιπους νομούς το έτος 2006 είναι 72,1% για το νομό Λασιθίου, 74,2% για το νομό Ρεθύμνης και τέλος 76,2% για το νομό Χανίων.

Στον παρακάτω πίνακα δίνεται ο ρυθμός αύξησης και των δύο δεικτών.

Πίνακας 5: Ποσοστά αύξησης των συνολικών διανυκτερεύσεων και των αριθμών των κλινών

	1981- 1986		1986- 1991		1991- 1996		1996- 2001		2001-2006	
Αύξηση %	διανυκτ.	κλίνες	διανυκτ.	κλίνες	διανυκτ.	κλίνες	διανυκτ.	κλίνες	διανυκτ.	κλίνες
Ηράκλειο	49,96	62,23	6,27	52,36	-7,43	47,25	27,59	-2,96	30,67	2,5
Λασιθί	16,64	53,96	16,59	51,12	-11,68	16	21,66	1,4	22,35	1,46
Ρέθυμνο	45,85	68,4	44,96	102	18,73	37,97	17,75	17,82	18,03	21,13
Χανιά	58,67	160,28	40,66	124,87	59,78	48,54	28,24	22,36	28,98	23,09

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΟΤ

6.3 Δείκτες οικονομικής ανάπτυξης

6.3.1 Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν

Το ακαθάριστο περιφερειακό προϊόν αποτελεί τον βασικότερο δείκτη οικονομικής ανάπτυξης. Αναλύοντας το οικονομικό προφίλ της περιφέρειας, παρατηρείται ότι το Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν (ΑΠΠ) της Κρήτης το 2001 αντιστοιχούσε στο 5,5% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ), παρουσιάζοντας αύξηση από το ποσοστό του 5,1% το 1990. Πιο αναλυτικά, στον πρωτογενή τομέα παράγεται το 12%, στον δευτερογενή το 15% και στον τριτογενή τομέα το 72% του ΑΠΠ, ενώ τα αντίστοιχα ποσοστά στο ΑΕΠ της χώρας από τους τρεις παραγωγικούς τομείς είναι 8%, 24% και 69% αντίστοιχα.

Διαχρονικά ο νομός Ηρακλείου και Χανίων έχουν τη μεγαλύτερη συνεισφορά στο Κρητικό Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν ενώ στη συνέχεια ακολουθεί ο νομός Λασιθίου και τέλος ο νομός Ρεθύμνου με πτωτική τάση. Τα μέσα μερίδιά τους κατά τη πενταετία 1997-2001 εκτιμώνται σε 46,8% και 24,9% αντιστοίχως, ενώ κατά την τελευταία πενταετία έως και το 2006 παρατηρείται ότι το μεγαλύτερο μέρος του ΑΠΠ της περιφέρειας συνεχίζει να παράγεται στο νομό Ηρακλείου με 46,9% δηλαδή περίπου στα ίδια επίπεδα, στο νομό Χανίων με 24,4% με πολύ μικρή πτώση, ενώ ακολουθούν ο νομός Λασιθίου με 15,7% και ο νομός Ρεθύμνου με 13,00%.

Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας Κρήτης ανέρχεται στο 100,7% του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας για το έτος 2001, παρουσιάζοντας μια ελαφρά βελτίωση σε σχέση με το έτος 1990 που ήταν 96,1%. Σε απόλυτες τιμές, το κατά κεφαλήν εισόδημα ανήλθε σε 12.014 ευρώ έναντι 11.933 στη χώρα το 2001. Μεταξύ των τεσσάρων νομών, το υψηλότερο κατά κεφαλήν εισόδημα καταγράφηκε στο νομό Λασιθίου με 14.955 ευρώ, ενώ υπήρξαν πολύ σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των άλλων τριών νομών. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Περιφέρειας αντιστοιχεί στο 75% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1996 και έτσι κατατάσσεται στις φτωχές Περιφέρειες της Ε.Ε., βελτιώνοντας όμως τη θέση της σε σχέση με το έτος 1986, που ανερχόταν στο 57% του μέσου κατά κεφαλήν ΑΕΠ της Ε.Ε. και βρισκόταν στην 21^η θέση μεταξύ των Περιφερειών με το χαμηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Η παραγωγικότητα της Περιφέρειας βρίσκεται στο ίδιο ακριβώς επίπεδο με την παραγωγικότητα της χώρας, αλλά υστερεί σε σχέση με την παραγωγικότητα της Ε.Ε. Συγκεκριμένα, το έτος 1996 η παραγωγικότητα της Κρήτης καλύπτει το 72% του μ.ο. της Ε.Ε. (Μ.Ο. Ελλάδας =

72%), παρουσιάζοντας όμως συνεχή βελτίωση τα τελευταία χρόνια (το 1993 το αντίστοιχο ποσοστό ήταν 69%, ενώ το 1988 ήταν 64%).

Λόγω του ότι η μελέτη ασχολείται με τον τουρισμό, δεν θα γίνει ανάλυση του Πρωτογενή και Δευτερογενή τομέα, αλλά μόνο του Τριτογενή τομέα σε σχέση με το ΑΠΠ, στον οποίο υπάγεται.

Οι υπηρεσίες αποτελούν το μεγαλύτερο και δυναμικότερο τομέα της κρητικής οικονομίας και συμβάλλουν στο ΑΠΠ κατά περίπου 70%. Κινητήριος μοχλός είναι φυσικά ο τουρισμός και οι συνδεδεμένες με αυτόν υπηρεσίες. Οι διοικητικές, εκπαιδευτικές και χρηματοοικονομικές υπηρεσίες, καθώς και οι υπηρεσίες μεταφορών είναι συγκεντρωμένες κυρίως στα μεγάλα αστικά κέντρα. Σε μικρότερο βαθμό το ίδιο ισχύει και για το εμπόριο. Αντίθετα οι υπηρεσίες τουρισμού είναι κατανεμημένες σε σχεδόν όλες τις παραθαλάσσιες περιοχές και λιγότερο στα αστικά κέντρα, αν και παρουσιάζουν ιδιαίτερη συγκέντρωση σε συγκεκριμένα σημεία.

Ο τουριστικός τομέας στην Κρήτη είναι ο πιο δυναμικά αναπτυσσόμενος κλάδος της τοπικής οικονομίας. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 20%-25% των επισκεπτών στη χώρα μας κατευθύνεται στην Κρήτη. Από πλευράς αριθμού επιχειρήσεων, όσο και από πλευράς ύψους κεφαλαίων, ο τουριστικός τομέας αντιπροσωπεύει το 43,2% του συνόλου των ΑΕ και ΕΠΕ και το 30,8% των συνολικών κεφαλαίων της Περιφέρειας.

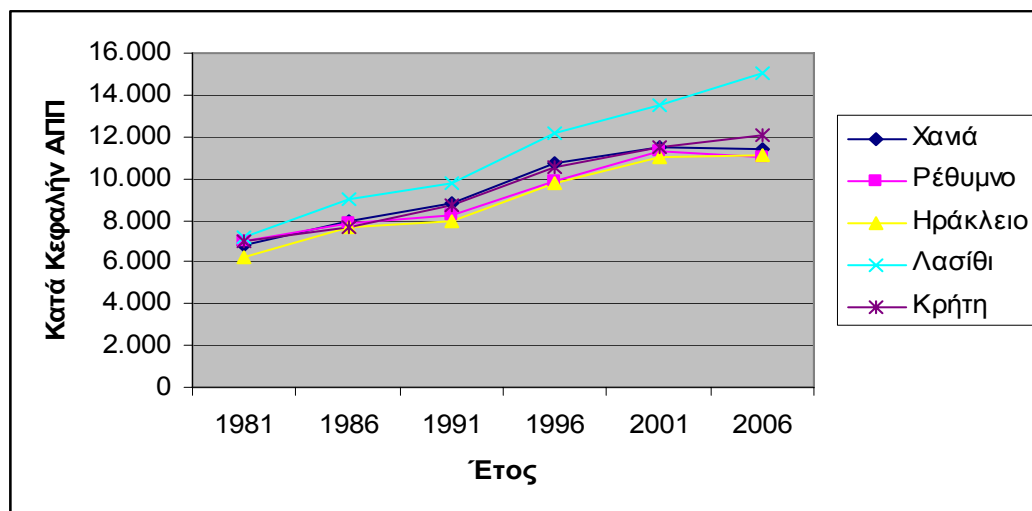
Όσον αφορά την προσφορά τουριστικών υπηρεσιών τα τελευταία χρόνια πραγματοποιήθηκαν σημαντικές επενδύσεις σε ξενοδοχειακές μονάδες, με αποτέλεσμα την ποσοτική και ποιοτική αναβάθμιση της ξενοδοχειακής υποδομής. Ο αριθμός των ξενοδοχειακών μονάδων της Κρήτης αυξήθηκε περίπου κατά 15% το διάστημα 1991-2006, αντιπροσωπεύοντας το 18% του ξενοδοχειακού δυναμικού της χώρας. Οι περισσότερες ξενοδοχειακές μονάδες άνω των 100 κλινών βρίσκονται στο Νομό Ηρακλείου και στη συνέχεια στο νομό Χανίων.

Η τομεακή κατανομή της οικονομικής δραστηριότητας στην Κρήτη παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις έναντι αυτής του συνόλου της χώρας. Συγκεκριμένα, ο αγροτικός τομέας είναι αρκετά εκτεταμένος, με προεξέχουσες τις καλλιέργειες ελιάς, κηπευτικών και εσπεριδοειδών. Κατά τα έτη 1994-1998 το μέσο μερίδιο του αγροτικού τομέα στο ΑΠΠ ήταν 16,2%, έναντι μόλις 9,4% σε ολόκληρη τη χώρα.

Αρκετά σημαντική όμως συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη του νησιού έχει ο τουριστικός τομέας. Εκτιμάται ότι περίπου το 15% του Α.Π.Π. δημιουργείται από σχετικές δραστηριότητες. Αντιθέτως, το μερίδιο της κρητικής βιομηχανίας ήταν μόλις 11,4% έναντι 21,8% σε ολόκληρη την Ελλάδα.

Η διακύμανση του Α.Π.Π. στους νομούς της Κρήτης παρουσιάζεται στο παρακάτω διάγραμμα:

Διάγραμμα 4: Κατά κεφαλήν Ακαθάριστο Περιφερειακό Προϊόν (σε ευρώ σε σταθερές τιμές)

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Το κατά κεφαλήν Α.Π.Π. στην περιφέρεια αλλά και σε κάθε νομό ξεχωριστά εμφανίζει σταθερή αυξητική τάση. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο νομός Λασιθίου παρουσιάζει τη μεγαλύτερη τιμή στον δείκτη από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης, ενώ το κατά κεφαλήν Α.Π.Π. του συγκεκριμένου νομού είναι ένα από τα μεγαλύτερα της χώρας.

6.3.2 Κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο

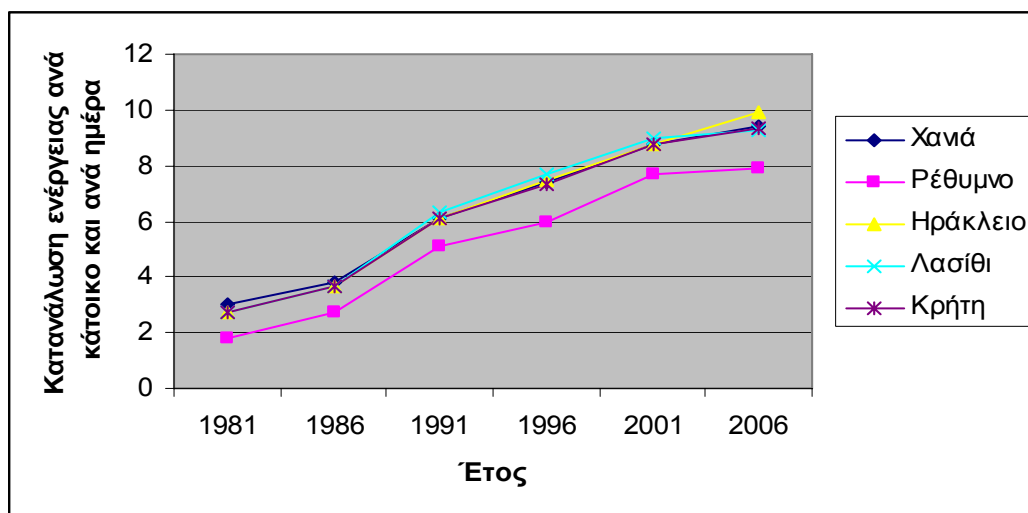
Αν και η κατανάλωση ενέργειας θα μπορούσε να εκληφθεί ως ένας δείκτης που εκφράζει περιβαλλοντικές πιέσεις (δεδομένου ότι η παραγωγή ενέργειας συμβάλει στην εξάντληση ορισμένων φυσικών πόρων ενώ η χρήση της προκαλεί μόλυνση), ωστόσο συμπεριλαμβάνεται στους οικονομικούς δείκτες επειδή αποτελεί την κινητήριο δύναμη της πλειοψηφίας των οικονομικών διαδικασιών.

Η Κρήτη παρουσιάζει τα ενεργειακά προβλήματα που αντιμετωπίζουν όλες οι νησιωτικές περιοχές³:

- Μεγάλη ενεργειακή εξάρτηση από το πετρέλαιο
- Μεγάλο (ανεκμετάλλευτο) δυναμικό ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και σημαντικά περιθώρια ορθολογικής χρήσης και εξοικονόμησης ενέργειας.
- Υψηλούς ρυθμούς αύξησης ενεργειακής ζήτησης (διπλάσιοι του Εθνικού μέσου όρου).
- Υψηλό κόστος ενέργειας.
- Αυστηρούς περιβαλλοντικούς περιορισμούς που εγείρονται από την ανάγκη ανάδειξης του νησιωτικού περιβάλλοντος και φυσικά τον τουρισμό.
- Μεγάλες εποχικές διακυμάνσεις ζήτησης ηλεκτρικού φορτίου.
- Προβλήματα επάρκειας παροχής ηλεκτρικής ισχύος

Στο επόμενο διάγραμμα δίνεται η πορεία του δείκτη τα έτη 1981-2006

Διάγραμμα 5: Κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο και ανά ημέρα σε Kwh

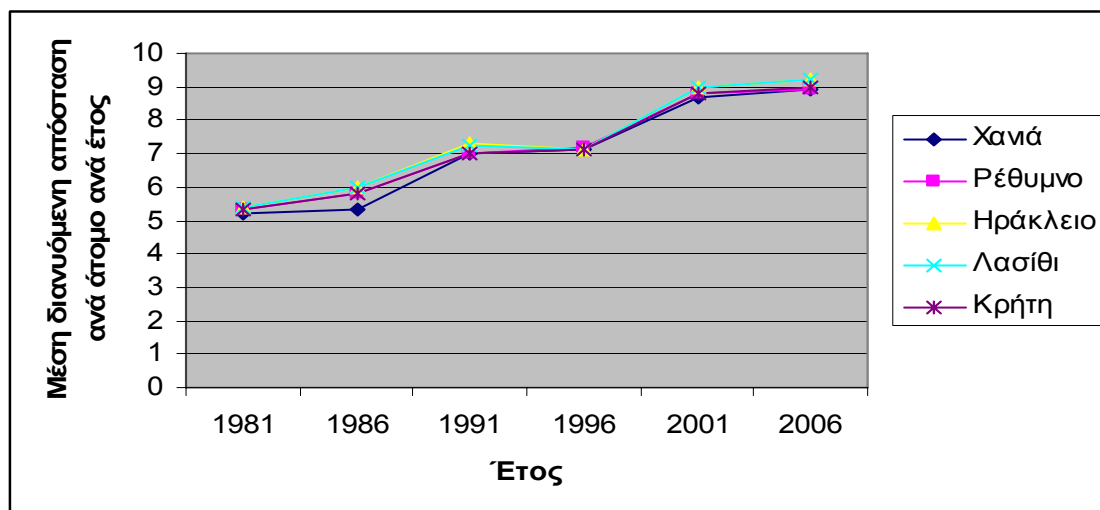
Πηγή: Περιφέρεια Κρήτης

Η κατανάλωση ενέργειας ανά κάτοικο και ανά ημέρα στην Κρήτη εμφανίζει εκρηκτική άνοδο και στους τέσσερις νομούς. Συγκεκριμένα το 2006 η κατανάλωση που αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο παρουσιάστηκε ως παραπάνω από τέσσερις φορές μεγαλύτερη από του 1981. Αξίζει να σημειωθεί επίσης ότι ενώ οι νομοί Ηρακλείου και Χανίων έχουν σημαντική αυξητική πορεία κατανάλωσης, το Ηράκλειο ηγείται με σημαντική διαφορά, της τάξεως, κατά μέσο όρο 40.000-50.000 Kwh ανα έτος. Ενώ ο νομός Ρεθύμνης και Λασιθίου παρουσιάζουν σταθερά την χαμηλότερη κατανάλωση.

6.3.3 Μέση διανυόμενη απόσταση ανά άτομο

Οι μεταφορές είναι ένας τομέας στον οποίο βασίζονται πολλές οικονομικές δραστηριότητες ενώ αποτελεί μία από τις βασικότερες αιτίες πρόκλησης των περιβαλλοντικών πιέσεων από τον τουρισμό.

Διάγραμμα 6: Μέση απόσταση που διανύεται ανά άτομο ανά έτος

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

Ο υπολογισμός της συμβολής του τουρισμού στον δείκτη αυτόν έγινε βάση της παραδοχής ότι ο επισκέπτης συμπεριφέρεται όπως ο μέσος μόνιμος κάτοικος όσον αφορά τις μεταφορές. Με βάση αυτήν την παραδοχή το έτος 2001 η επιβάρυνση του περιβάλλοντος λόγω του τουρισμού στον συγκεκριμένο δείκτη αντιστοιχούσε σε 5,40% για τον νομό Ηρακλείου, 6,70% για τον νομό Λασιθίου, 6,79% για τον νομό Ρεθύμνης και 4,01% για τον νομό Χανίων. Τα τελευταία πέντε έτη έως και το 2006 η πορεία είναι επίσης αυξανόμενη, με το νομό Ηρακλείου, όπου εμφανίζεται και η μεγαλύτερη άνοδο, να φθάνει το 6,80%. Διευκρινίζεται ότι στον υπολογισμό της συμβολής του τουρισμού στον μεταφορικό φόρτο δεν συνυπολογίζεται η απόσταση που διανύει ο επισκέπτης για να φτάσει στον τόπο προορισμού και να επιστρέψει στον τόπο διαμονής του.

6.4 Δείκτες στον περιβαλλοντικό τομέα

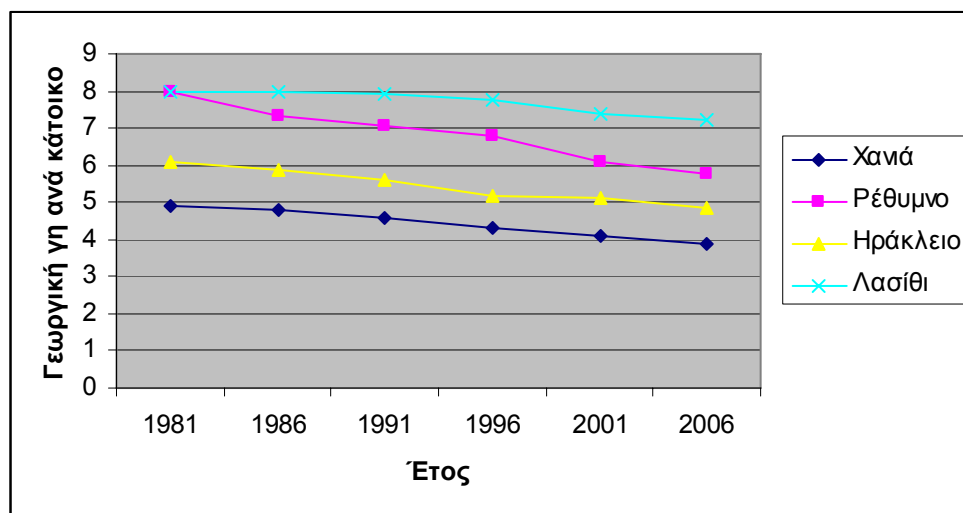
6.4.1 Γεωργική γη ανά άτομο

Η συνολική έκταση της γεωργικής γης στην Κρήτη το 2001 ήταν 3.118 χιλιάδες στρέμματα και αντιστοιχούσε στο 36% της συνολικής έκτασης σε σύγκριση με το 30% του αντίστοιχου ποσοστού της χώρας. Τα αντίστοιχα μεγέθη ήταν για την Ε.Ε. 35% και για τον κόσμο 11%.

Η πρωτική πορεία συνεχίζεται και ο ρυθμός της αυξάνεται σημαντικά, δίνοντας χώρο στην ανάπτυξη του τριτογενή τομέα, για την εγκατάσταση αντίστοιχων υποδομών.

Οι δείκτες που παρουσιάζουν πολύ μεγάλη σημασία για τη γεωργική ανάπτυξη μιας περιοχής είναι η διαθέσιμη γεωργική γη ανά άτομο του συνολικού πληθυσμού και η διαθέσιμη γεωργική γη ανά απασχολούμενο στη γεωργία. Στην παρούσα εργασία μελετήθηκε ο δείκτης γεωργική γη ανά άτομο του συνολικού πληθυσμού. Απώτερος σκοπός ήταν να καταγραφεί η γεωργική δραστηριότητα στην Κρήτη, που αποτελεί μια από τις βασικότερες παραγωγικές διαδικασίες του νησιού, αλλά και να ανιχνεύσουμε τυχόν συγκρούσεις στις χρήσεις γης μεταξύ γεωργίας και τουρισμού. Οι τιμές του δείκτη για τα τελευταία 20 χρόνια παρουσιάζονται στο παρακάτω διάγραμμα.

Διάγραμμα 7: Γεωργική γη ανά κάτοικο

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

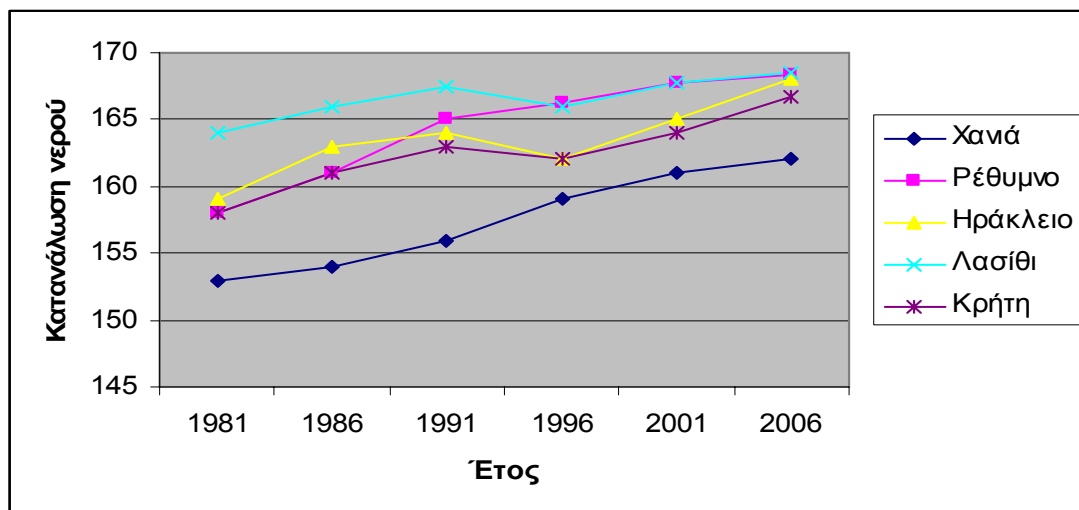
Από το διάγραμμα 7 παρατηρείται μια συνεχή πτωτική τάση της γεωργικής γης ανά κάτοικο και στους τέσσερις νομούς καθώς και μία ελαφριά τάση για αύξηση του ρυθμού ελάττωσης του δείκτη, ιδιαίτερα μετά το 1991. Η μείωση της γεωργικής γης ανά κάτοικο σε συνδυασμό

με την αύξηση του ακαθάριστου περιφερειακού προϊόντος οδηγεί στην εκτίμηση ότι, παρόλο που η γεωργία αποτελεί μια από τις κύριες παραγωγικές διαδικασίες του νησιού, υπάρχει μια σαφής τάση εγκατάλειψης της γεωργικής γης και μια μεταστροφή από το πρωτογενή στο τριτογενή τομέα.

6.4.2 Κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις ανά κάτοικο

Ο δείκτης κατανάλωσης νερού για οικιακές χρήσεις δηλώνει την ποσότητα του νερού που καταναλώνεται ανά ημέρα και ανά κάτοικο. Στον υπολογισμό του δείκτη έχει περιληφθεί και η κατανάλωση νερού από ξενοδοχεία και ενοικιαζόμενα δωμάτια για αντίστοιχες χρήσεις με αυτές που λαμβάνουν χώρα στα νοικοκυριά. Η διακύμανση του δείκτη φαίνεται παρακάτω.

Διάγραμμα 8: Κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις ανά κάτοικο σε lt (ανά ημέρα)

Πηγή: ΕΣΥΕ

Η συμβολή του τουρισμού στην κατανάλωση νερού για οικιακές χρήσεις παρουσιάζεται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 6: Ποσοστιαία συμβολή του τουρισμού στην κατανάλωση νερού

Έτος	2001		2006	
Ποσοστιαία συμβολή	Ετήσια %	Εποχική %	Ετήσια %	Εποχική %
Ηράκλειο	8,69	18,3	10,37	20,5
Λασιθί	10,69	21,98	11,35	22,27
Ρέθυμνο	10,82	22,21	11,4	22,89
Χανιά	6,52	14,09	7,27	16,19
Κρήτη	8,72	18,35	9,82	22,13

Πηγή: ΕΣΥΕ

Τα προβλήματα που μπορούν να προκύψουν από την κατανάλωση νερού έχουν άμεση σχέση με την αυξημένη εποχική ζήτηση, δεδομένου ότι αυτή μπορεί να οδηγήσει σε υπεράντληση των παράκτιων υδροφόρων και πρόκληση φαινομένων υφαλμύρωσης. Η ποσοστιαία συμβολή του τουρισμού που αναφέρεται στον παραπάνω πίνακα εκτιμάται ότι είναι ακόμα μεγαλύτερη κάποιες μέρες του Αυγούστου, όπου εμφανίζεται περαιτέρω αύξηση της τουριστικής κίνησης, αλλά και σε ορισμένες περιοχές που συγκεντρώνουν ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό τουριστών.

6.5 Δείκτες στον κοινωνικό τομέα

6.5.1 Αστικός και ημιαστικός πληθυσμός ως ποσοστό του συνολικού

Η αποφυγή συγκέντρωσης πληθυσμού σε αστικά κέντρα αποτελεί στόχο πολλών πολιτικών για την επίτευξη μιας πιο ισορροπημένης ανάπτυξης. Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζεται η εξέλιξη του αστικού, ημιαστικού και αγροτικού πληθυσμού κατά τα έτη 1981, 1991, 2001. Θεωρήθηκε σημαντικό να παρουσιαστεί και ο ημιαστικός πληθυσμός δεδομένου ότι τα ημιαστικά κέντρα περιοχών με μεγάλη τουριστική κίνηση υιοθετούν έναν «αστικοποιημένο» τρόπο ζωής.

Πίνακας 7: Κατανομή πληθυσμού στην Κρήτη ανα δεκαετία

1981	Αστικός	Ημιαστικός	Αγροτικός	Σύνολο	Ποσοστιαία αναλογία αστικού και ημιαστικού
Ηράκλειο	111.432	25.497	107.601	244.530	55.59%
Λασιθί	-	29.242	41.271	70.513	41.47%
Ρέθυμνο	18.145	2.541	42.528	63.214	32.72%
Χανιά	62.142	2.960	61.469	126.571	51.43%
Κρήτη	191.719	60.240	252.869	504.828	49.90%
1991					
Ηράκλειο	126.909	30.021	107.943	264.873	59.24%
Λασιθί	-	31.121	40.181	71.302	43.64%
Ρέθυμνο	25.404	2.290	42.379	70.073	39.52%
Χανιά	72.420	3.029	58.290	133.739	56.41%
Κρήτη	224.733	35.340	208.612	468.685	55.48%
2001					
Ηράκλειο	149.206	34.943	108.340	292.489	62.95%
Λασιθί	-	35.801	40.518	76.319	46.90%
Ρέθυμνο	36.843	2.407	42.686	81.936	47.90%
Χανιά	89.592	3.056	57.739	150.387	61.60%
Κρήτη	275.641	76.207	249.283	601.131	58.53%

Πηγή: Επεξεργασία στοιχείων ΕΣΥΕ

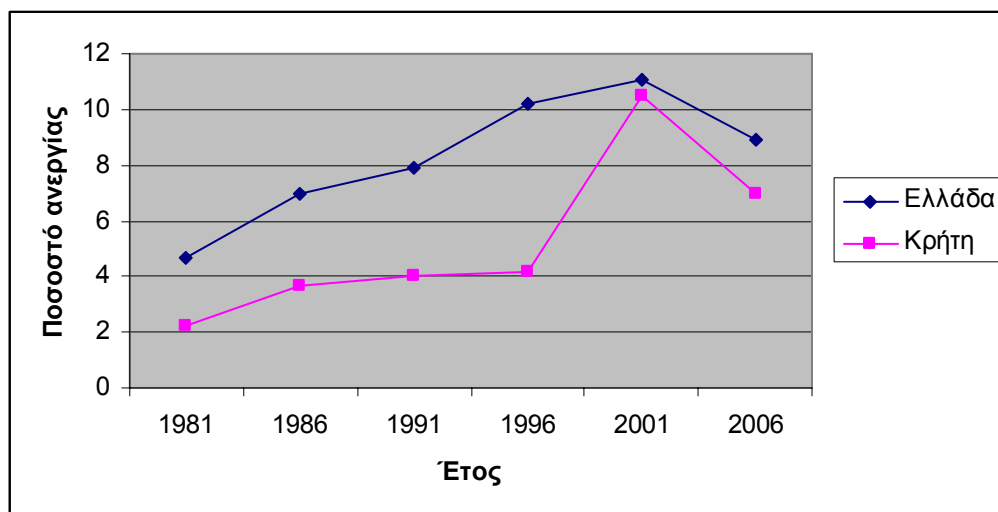
Πρέπει να τονισθεί βέβαια ότι σε σχέση με τον πραγματικό πληθυσμό των αστικών κέντρων υπάρχει υποεκτίμηση για λόγους που αφορούν την μετακίνηση ατόμων κατά την διενέργεια των απογραφών από τα αστικά κέντρα, που ενισχύουν τον πραγματικό πληθυσμό των αστικών κέντρων.

6.5.2 Ποσοστό ανεργίας

Η περιφέρεια με το διαχρονικά χαμηλότερο μέσο ποσοστό ανεργίας παραμένει η Κρήτη, ενώ τα ποσοστά της είναι χαμηλότερα από αυτά του εθνικού μέσου όρου, όμως και στη συγκεκριμένη περιφέρεια το πρόβλημα υφίσταται και έχει σημαντική τιμή.

Στο διάγραμμα 8 δίνεται η διακύμανση των τιμών της περιφέρειας σε σύγκριση με τις τιμές του συνόλου της χώρας.

Διάγραμμα 9: Ποσοστά ανεργίας στην Κρήτη

Πηγή: Υπηρεσίες Περιφερειακής Ανάπτυξης

Κατά την εικοσαετία 1981-2001 ο συγκεκριμένος δείκτης εμφανίζει σαφή ανοδική τάση. Η αύξηση της ανεργίας στην Κρήτη σε συνδυασμό με την αύξηση της τουριστικής κίνησης έρχεται να αμφισβητήσει την εκτίμηση ότι ο τουρισμός με την πληθώρα θέσεων εργασίας που δημιουργεί, συμβάλει ουσιαστικά στην καταπολέμηση της ανεργίας. Στην ουσία η αύξηση των θέσεων απασχόλησης στον τουριστικό τομέα της Κρήτης συμβαδίζει με μείωση των θέσεων εργασίας άλλων παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Η έντονη αλλαγή κάνει αισθητή την παρουσία της από το έτος 2001 και έπειτα, όπου παρατηρείται μείωση του ποσοστού ανεργίας γενικότερα στην Ελλάδα (από 11,0% για το 2001 σε 8,9% το 2006). Αντίστοιχα παρόμοια πορεία ακολουθεί και η περιφέρεια της Κρήτης (από 10,6% το 2001 σε 7,0% το 2006). Η σημαντική αυτή αλλαγή στην περίπτωση της περιφέρειας οφείλεται σε πολλούς παράγοντες, όπως την αύξηση του τουριστικού προϊόντος, του εμπλουτισμού του, την ακόμα μεγαλύτερη προώθησή του στο εσωτερικό και εξωτερικό, την δημιουργία περισσότερων τουριστικών εγκαταστάσεων και έργων υποδομής, ως επακόλουθο της αυξητικής πορείας. Αξιοσήμαντο είναι επίσης να ειπωθεί ότι και για το τομέα του τουρισμού έχουν χρηματοδοτηθεί πολλά προγράμματα και έχουν δοθεί επιδοτήσεις, ενώ ένα από τα αρνητικά του τομέα είναι ότι προσλαμβάνονται πολλά άτομα με υποαπασχόληση καθώς και άτομα με εξουθενωτικά ωράρια και χαμηλές σχετικά αμοιβές.

6.6 Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006

Το Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης 2000-2006 (Γ' Κ.Π.Σ.) αποτελεί το μεγαλύτερο αναπτυξιακό πρόγραμμα της χώρας. Πρόκειται για ένα πρόγραμμα που ανταποκρίνεται στις βραχυχρόνιες ανάγκες και μακροχρόνιες συνθήκες ανταγωνισμού, με τις οποίες θα βρεθεί αντιμέτωπη η Ελλάδα στο διεθνές περιβάλλον και της επιτρέπει να ολοκληρώσει όλα εκείνα τα έργα και τις παρεμβάσεις που είναι καθοριστικής σημασίας για την ανάπτυξή της.

Το Γ' Κ.Π.Σ. είναι το προϊόν της συμφωνίας στην οποία κατέληξαν η Ελληνική Κυβέρνηση και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή για τις κοινοτικές διαρθρωτικές παρεμβάσεις στην Ελλάδα το χρονικό διάστημα 2000-2006. Καταρτίστηκε με βάση το Σχέδιο Περιφερειακής Ανάπτυξης που υποβλήθηκε από την Ελλάδα στην Ε.Ε.

Το κείμενο του Κ.Π.Σ. υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 2000 και αναθεωρήθηκε τον Δεκέμβριο του 2004. Περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- Ανάπτυξη ανθρώπινων πόρων και προώθηση της απασχόλησης.
- Ανάπτυξη του συστήματος μεταφορών (οδικές, σιδηροδρομικές, αστικές μεταφορές, αερολιμένες, λιμένες, συνδυασμένες μεταφορές και εμπορευματικά κέντρα, Ενέργεια-Φυσικών Πόρων).
- Αγροτική ανάπτυξη και αλιεία.
- Ποιότητα ζωής (παρεμβάσεις που αφορούν στο περιβάλλον και στη φυσική κληρονομιά, στον πολιτισμό και στον τομέα της υγείας-πρόνοιας).
- Κοινωνία της πληροφορίας (παρεμβάσεις που αφορούν τους τομείς όπως εκπαίδευση, πολιτισμό, δημόσια διοίκηση, υγεία και πρόνοια, περιβάλλον, απασχόληση, ψηφιακή οικονομία, επικοινωνίες).
- Περιφερειακή ανάπτυξη (με στόχο την μείωση των αποκλίσεων ανάπτυξης μεταξύ των περιφερειών, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητάς τους και την αύξηση της απασχόλησης).

Για την επίτευξη των στόχων του, το Γ' Κ.Π.Σ. υλοποιεί 25 Επιχειρησιακά προγράμματα εκ των οποίων

- τα 11 είναι **Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα** και αφορούν εθνικές τομεακές πολιτικές
- τα 13 είναι **Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα** (ΠΕΠ), ένα για κάθε μία από τις 13 περιφέρειες της χώρας και στα οποία έχει κατανεμηθεί το 1/3 περίπου των διαθέσιμων πιστώσεων για την περίοδο 2000-2006

- και 1 Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «**Τεχνική βοήθεια**» που στόχο έχει να ενδυναμώσει, να στηρίξει και να βελτιώσει το σύστημα διαχείρισης, παρακολούθησης και ελέγχου του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και των Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

6.6.1 Τομεακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Τα τομεακά προγράμματα αφορούν βασικούς τομείς της Οικονομικής και Κοινωνικής ζωής όπως:

- Εκπαίδευση- Εκσυγχρονισμός του εκπαιδευτικού συστήματος και βελτίωση των υποδομών.
- Απασχόληση και επαγγελματική κατάρτιση- Επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο με στόχο την πρόληψη της ανεργίας και τη διευκόλυνση της επαγγελματικής επανένταξης μέσα από εξατομικευμένη προσέγγιση. Ποιοτική κατάρτιση, προσαρμοσμένη στις ανάγκες της αγοράς εργασίας. Προώθηση των ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών και ένταξη των ειδικών ομάδων.
- Δρόμοι, λιμάνια, αστική ανάπτυξη και
- Αεροδρόμια, αστικές συγκοινωνίες, σιδηρόδρομοι

Τα δύο αυτά προγράμματα έχουν στόχο την ολοκλήρωση της ένταξης της χώρας στο Διευρωπαϊκό Δίκτυο Μεταφορών, τη μείωση των επιπτώσεων από την περιφερειακή της θέση στην Ε.Ε. και το μεγαλύτερο άνοιγμά της προς την Ανατολική Ευρώπη και τα Βαλκάνια, καθώς και τον περιορισμό της κυκλοφοριακής συμφόρησης, λαμβάνοντας υπόψη το περιβάλλον.

- Ανταγωνιστικότητα - Ποικίλες ενισχύσεις για τις επιχειρήσεις (κυρίως τις μικρομεσαίες) και για την δημιουργία νέων επιχειρήσεων, κυρίως χάρη σε νέες μορφές χρηματοδότησης, βελτίωση της τουριστικής προσφοράς, επέκταση του ενεργειακού δικτύου και διαφοροποίηση των ενεργειακών πηγών.
- Αγροτική ανάπτυξη - Ενισχύσεις στις αγροτικές εκμεταλλεύσεις, στις δραστηριότητες μεταποίησης και διάθεσης στην αγορά, με στόχο τον εκσυγχρονισμό της γεωργίας, με σεβασμό στο φυσικό περιβάλλον και την βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων. Διαφοροποίηση της αγροτικής οικονομίας, χάρη σε ολοκληρωμένες δράσης τοπικής ανάπτυξης.

- Αλιεία - Εκσυγχρονισμός του στόλου και του εξοπλισμού και εξορθολογισμός της παραγωγής, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία των αλιευτικών πόρων και του περιβάλλοντος.
- Πολιτισμός - Αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και προώθηση του σύγχρονου πολιτισμού.
- Περιβάλλον - Διασφάλιση της ορθολογικής διαχείρισης των περιβαλλοντικών πόρων, προσαρμογή στις ευρωπαϊκές προδιαγραφές σε ότι αφορά το πόσιμο νερό, τα λύματα και τα απόβλητα. Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και παιδεία.
- Υγεία και Κοινωνική Πρόνοια - Αναδιάρθρωση των υπηρεσιών υγείας, κατάρτιση του προσωπικού, μεταρρύθμιση του τομέα της πνευματικής υγείας.
- Κοινωνία της Πληροφορίας - Προώθηση των τεχνολογιών της πληροφορίας στις δημόσιες υπηρεσίες, τα σχολεία, τις τοπικές εταιρείες παροχής υπηρεσιών και ανάπτυξη των συνδέσεων υψηλής ταχύτητας

6.6.2 Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα

Το κοινό σημείο των Π.Π.Ε. είναι η ενίσχυση της δυνατότητας των περιφερειακών και τοπικών αρχών να εφαρμόσουν ένα πλήρες φάσμα δράσεων οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης, που περιλαμβάνουν όχι μόνο έργα υποδομής αλλά και την στήριξη της ανταγωνιστικότητας των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, της έρευνας και ανάπτυξης και της καινοτομίας, των ανθρώπινων πόρων και της δημιουργίας τοπικών θέσεων εργασίας ή και ακόμα της διαχείρισης του περιβάλλοντος. Οι δράσεις προς όφελος των απομονωμένων, νησιωτικών ή ορεινών περιοχών θα συμβάλουν στη μείωση των εσωτερικών ανισοτήτων μεταξύ των περιφερειών.

Π.Ε.Π. Κρήτης

Προϋπολογισμός ΠΕΠ

Συνολικό Κόστος:	786.355.222 Ευρώ
Δημόσια Δαπάνη:	681.047.802 Ευρώ
Κοινοτική Συμμετοχή:	508.426.662 Ευρώ
Εθνική Συμμετοχή:	172.621.140 Ευρώ
Ιδιωτική Συμμετοχή:	105.307.420 Ευρώ

Στρατηγικοί Στόχοι

Η στρατηγική της περιφέρειας, προσδιορίζεται ως προς έξι βασικούς τομείς παρέμβασης:

- Τουρισμός
 - Περιβάλλον
 - Αστική ανάπτυξη
 - Επικοινωνία – Μεταφορές
 - Καινοτομία και κοινωνία της πληροφορίας
 - Ανάπτυξη της υπαίθρου
- α) Βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της Γεωργίας.
- β) Βιώσιμη και ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου, διατήρηση του περιβάλλοντος και του κοινωνικού ιστού στον αγροτικό χώρο.

Το πρόγραμμα εξειδικεύεται σε 7 Άξονες Προτεραιότητας και σε 32 Μέτρα.

6.6.3 Επιλεγμένοι Βασικοί Δείκτες

Τα βασικά αναμενόμενα αποτελέσματα από την ολοκλήρωση του προγράμματος είναι τα ακόλουθα:

- 3.000 τ.μ. νέων κτιρίων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ερευνητικών κέντρων
- 5.000 τουριστικές κλίνες που εκσυγχρονίζονται
- Παρεμβάσεις σε 400 Km βασικού οδικού δικτύου
- 150 νέες αίθουσες διδασκαλίας
- 5 νέοι σταθμοί βιολογικού καθαρισμού
- 4 λιμάνια που αναβαθμίζονται
- 5 ολοκληρωμένα προγράμματα αστικής ανάπτυξης
- 3 νέες ΒΕΠΕ
- 15 Ρυθμιστικά Πολεοδομικά σχέδια

- 31 εκατ. κυβικά νερό που ταμιεύεται
- 350 επενδυτικά σχέδια σε επίπεδο γεωργικής εκμετάλλευσης
- Κατασκευή 1 ΧΥΤΑ
- 3 δημιουργούμενες εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων
- 15 Ολοκληρωμένες παρεμβάσεις (Τοπικής Πρωτοβουλίας Απασχόλησης)
- 170 προγράμματα κατάρτισης
- 90 νέες δομές που δημιουργούνται (Μονάδες Βοήθειας στο Σπίτι, Παιδικοί Σταθμοί, Κέντρα Ημερήσιας Φροντίδας Ηλικιωμένων)
- 250 Km εσωτερικού οδικού δικτύου σε ορεινές μειονεκτικές περιοχές της ενδοχώρας που συμπληρώνονται – βελτιώνονται

6.6.4 Πρόοδος Υλοποίησης του Προγράμματος

Από τη μέχρι σήμερα υλοποίηση του Προγράμματος, έχουν ενταχθεί 461 έργα, η συνολική Δημόσια Δαπάνη των οποίων αντιστοιχεί στο 78,85 της συνολικής Δημόσιας Δαπάνης του Προγράμματος. Το ύψος του προϋπολογισμού των συμβάσεων που έχουν υπογραφεί (νομικές δεσμεύσεις) αντιστοιχεί στο 55,5% της συνολικής Δημόσιας Δαπάνης του ΠΕΠ.

Ήδη έχουν ολοκληρωθεί ή βρίσκονται σε πορεία ολοκλήρωσης σημαντικά έργα όπως:

- «Αναβαθμίσεις επαρχιακού δικτύου Ν. Λασιθίου», π/υ 1.467.351 ευρώ
- «Βελτίωση χάραξης οδού Κολυμβαρίου – Επισκοπή – Κακόπετρος, Επισκοπή – Δελιανά», π/υ 1.614.087 ευρώ
- «Αναβάθμιση Οδικού Δικτύου Ν. Ηρακλείου», π/υ 1.467.351 ευρώ
- « Κατασκευή Φράγματος Φανερωμένης Ν. Ηρακλείου», π/υ 32.408.232 ευρώ
- « Κατασκευή εξωτερικών υδραγωγείων – τροφοδοτικών αγωγών και αξιοποίηση γεωτρήσεων στην περιοχή Λουτρακίου – Κρουσώνα – Έργα Η/Μ Εξοπλισμού», π/υ 3.042.064 ευρώ
- «Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας Λυμάτων πόλης Ιεράπετρας και ευρύτερης περιοχής», π/υ 2.768.559 ευρώ
- «Ίδρυμα Τεχνολογίας - Έρευνας. Κέντρο Επιχειρηματικότητας και Κατάρτισης (ITE/KEEK)», π/υ 3.522.000 ευρώ

- «Μελέτη Κατασκευή Ταχύρρυθμων Κτιρίων Πολυτεχνείου Κρήτης», π/υ 3.030.080 ευρώ

καθώς και πολλά άλλα έργα στην περιφέρεια Κρήτης, τα οποία έχουν άμεση και έμμεση σχέση με τον τουριστικό τομέα και την βιώσιμη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7: Η ΣΚΙΑΓΡΑΦΗΣΗ ΤΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΩΝ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ ΜΕ ΤΗ ΜΕΘΟΔΟ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ

7.1 Μεθοδολογία

Η ανάπτυξη του ερωτηματολογίου έγινε με σκοπό την ανεύρεση των τάσεων και των προτιμήσεων των τουριστών. Όπως κάθε έρευνα, έτσι και η συγκεκριμένη, αντιμετώπισε μία σειρά από εμπόδια στα οποία δόθηκε ιδιαίτερο βάρος με σκοπό να υπερνικηθούν:

1. Το εμπόδιο της αιτιολόγησης: Όλοι οι άνθρωποι θα επιθυμούσαν να δώσουν την εντύπωση ότι η συμπεριφορά τους είναι λογική
2. Το εμπόδιο της έλλειψης συνειδητοποίησης: Οι περισσότεροι άνθρωποι δεν κατανοούν την αυτοματοποίηση της συμπεριφοράς τους υπό συγκεκριμένες συνθήκες
3. Το εμπόδιο του απαράδεκτου: Ακόμα κι αν είναι γνωστό ότι όλοι οι άνθρωποι κάνουν τα πράγματα που δεν είναι κοινωνικά αποδεκτά, κανένας δεν αναγνωρίζει αυτές τις πράξεις κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μην γίνονται κοινωνικά αποδεκτές
4. Το εμπόδιο της ευγένειας: Πολλοί άνθρωποι απαντούν στα θέματα του ερευνητή με σκοπό να τον ικανοποιήσουν και όχι να δηλώσουν την πραγματική τους γνώμη

Η συγκεκριμένη μέθοδος έρευνας παρουσιάζει τα ακόλουθα πλεονεκτήματα:

1. Βοηθά να βρει τη μεταβλητή που εξηγεί ένα θέμα και αυτός είναι ο λόγος που η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται συχνά για θέματα που δεν έχουν μελετηθεί πριν
2. Αναλύει και εξετάζει τις βαθύτερες πτυχές κάθε προβλήματος
3. Προσφέρει μεγάλη βοήθεια στην επίλυση των ερωτήσεων οι οποίες πρόκειται να χρησιμοποιηθούν στο ερωτηματολόγιο

Το μέγεθος του δείγματος αφορούσε διακόσιους ερωτηθέντες. Η επιλογή των ερωτηθέντων έγινε σύμφωνα με το φύλο, την υπηκοότητα και την ηλικία. Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε τη θερινή περίοδο, στις δύο μεγαλύτερες και πιο τουριστικές πόλεις της Κρήτης, τα Χανιά και το Ηράκλειο και ήταν τυπωμένο στην Αγγλική και την Γερμανική γλώσσα.

Τα ερωτηματολόγια απαντήθηκαν από τουρίστες οι οποίοι βρίσκονταν σε διαφορετικές τοποθεσίες (εστιατόρια, καφετέριες, γραφεία ταξιδιών, λιμάνια, αεροδρόμια κλπ.).

Τα κριτήρια επιλογής των τουριστών ήταν τα εξής:

1. Εξίσου διαιρεμένοι σε άνδρες και γυναίκες διότι οι αφίξεις περιλαμβάνουν περίπου ίσο αριθμό ανδρών και γυναικών.
2. Να είναι τουλάχιστον 18 ετών.
3. Διανεμημένοι από την άποψη των υπηκοοτήτων σύμφωνα με την αναλογία αφίξεων στην Κρήτη.

Οι προαναφερθέντες παράγοντες (φύλο, ηλικία, και υπηκοότητα) ήταν υπό συνεχή έλεγχο κατά τη διάρκεια της διανομής του ερωτηματολογίου. Το στατιστικό δείγμα που τελικά επιλέχθηκε αποτελούνταν από 100 άνδρες και 100 γυναίκες. Από αυτούς οι έγγαμοι ήταν 124 (ποσοστό 62%) και οι άγαμοι 76 (ποσοστό 38%).

Οι ερωτήσεις της έρευνας βασίστηκαν στις εξής πηγές: Χασίμη Αθ. (2005), Bartelmus P (1999), Yuksel E. (1997).

7.2 Αποτελέσματα και ανάλυση απαντήσεων

Η στατιστική ανάλυση περιλαμβάνει τις απλές συχνότητες τις ταξινομήσεις σε πίνακες για κάθε ένα από τα χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων (φύλο, ηλικία, υπηκοότητα, οικογενειακή κατάσταση, ετήσιο εισόδημα, προβλεπόμενες δαπάνες), καθώς και πολλαπλές παλινδρομήσεις.

7.2.1 Ηλικία ερωτηθέντων

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός του στατιστικού δείγματος ανά ηλικία, ενώ στο γράφημα απεικονίζεται το ποσοστό συμμετοχής στο στατιστικό δείγμα ανά ηλικία.

Πίνακας 8: Ηλικίες ερωτηθέντων

ΗΛΙΚΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ
Ηλικία 18-24	11
Ηλικία 22-29	24
Ηλικία 29-35	45
Ηλικία 35-45	72
Ηλικία 45-55	18
Ηλικία 55-65	17
Ηλικία 65-70	9
Ηλικία >70	4

Διάγραμμα 10: Ηλικίες ερωτηθέντων

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι ηλικίας 22-45 ετών και ανέρχεται στο 69%.

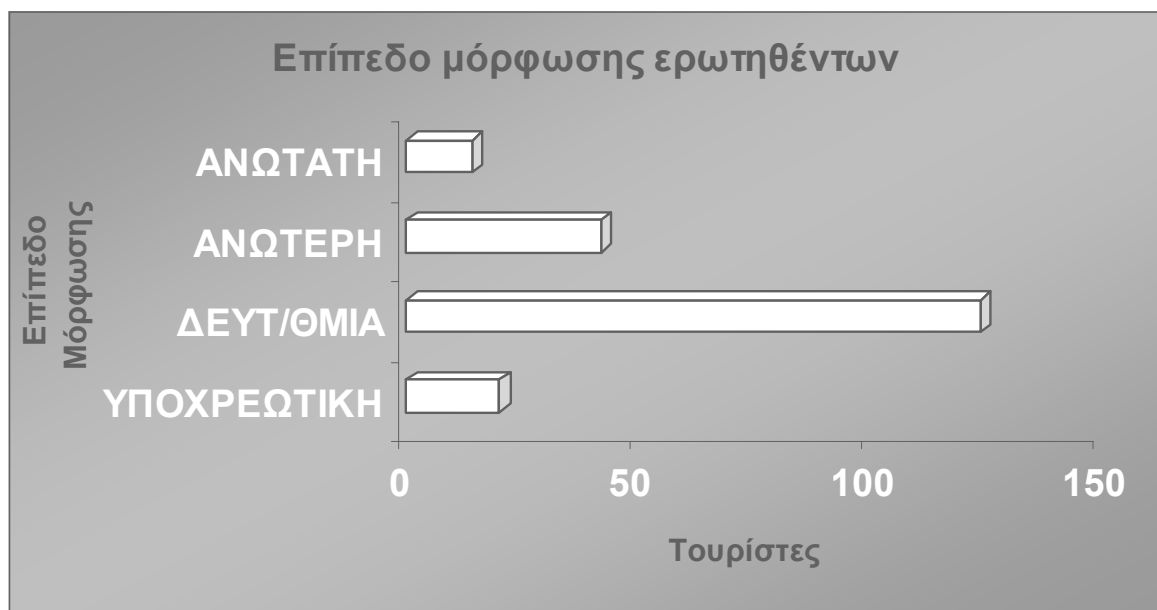
7.2.2 Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός του στατιστικού δείγματος ανάλογα με το επίπεδο μόρφωσης των ερωτηθέντων, ενώ στο γράφημα απεικονίζεται το ποσοστό της κατανομής τους ανάλογα με το μορφωτικό τους επίπεδο.

Πίνακας 9: Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων

ΕΠΙΠΕΔΟ ΜΟΡΦΩΣΗΣ	
ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ	20
ΔΕΥΤΕΡΟΒΑΘΜΙΑ	124
ΑΝΩΤΕΡΗ	42
ΑΝΩΤΑΤΗ	14

Διάγραμμα 11: Επίπεδο μόρφωσης ερωτηθέντων

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των ερωτηθέντων είναι απόφοιτη δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

7.2.3 Χώρα προέλευσης τουριστών

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των ερωτηθέντων ανά χώρα προέλευσης, ενώ στα γραφήματα απεικονίζεται ο αριθμός και το ποσοστό της κατανομής των ερωτηθέντων ανά χώρα προέλευσης.

Πίνακας 10: Χώρα προέλευσης ερωτηθέντων

ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ	
Η.Π.Α.	3
ΑΓΓΛΙΑ	35
ΑΥΣΤΡΙΑ	11
ΒΕΛΓΙΟ	4
ΓΑΛΛΙΑ	5
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	42
ΔΑΝΙΑ	11
ΕΛΛΑΔΑ	5
ΙΑΠΩΝΙΑ	2
ΙΣΠΑΝΙΑ	3
ΙΤΑΛΙΑ	6
ΚΑΝΑΔΑΣ	2
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	15
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	14
ΟΥΓΓΑΡΙΑ	3
ΠΟΡΤΟΓΑΛΙΑ	2
ΡΩΣΙΑ	6
ΣΟΥΗΔΙΑ	16
ΤΣΕΧΟΣΛΟΒΑΚΙΑ	3
ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ	2

Διάγραμμα 12: Κατανομή τουριστών ανά χώρα προέλευσης

Τα μεγαλύτερα ποσοστά τουριστών προέρχονται από την Ευρώπη και δη από την Γερμανία (21%), την Αγγλία (18%) και τις Σκανδιναβικές (34%).

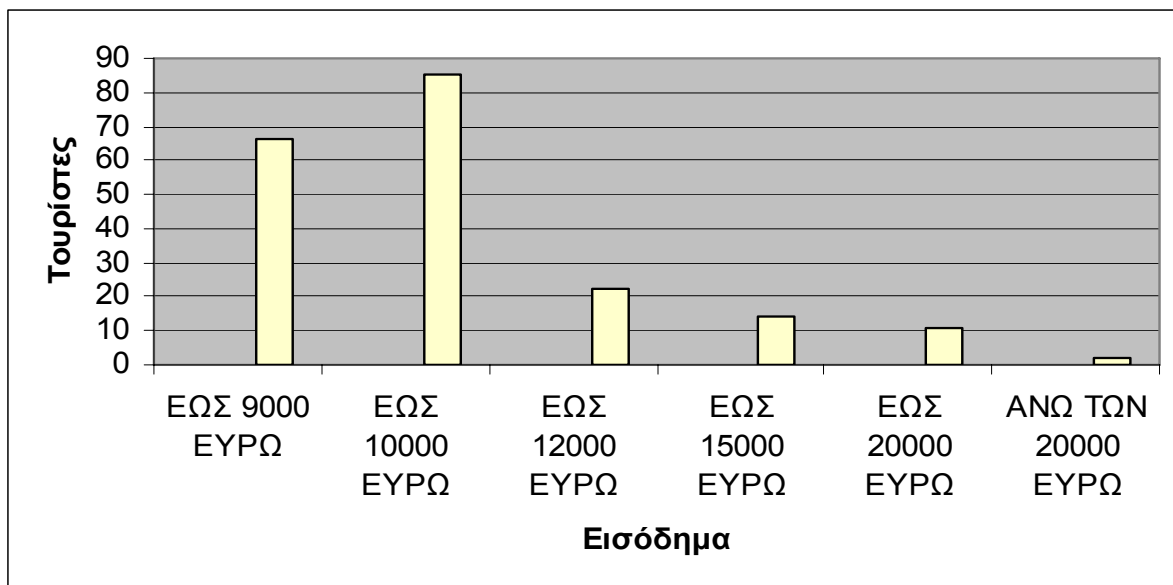
7.2.4 Ετήσιο εισόδημα ερωτηθέντων

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των ερωτηθέντων ανάλογα με το ετήσιο εισόδημά τους σε Ευρώ, ενώ στο γράφημα απεικονίζει το ποσοστό της κατανομής των ερωτηθέντων ανάλογα με το εισόδημά τους.

Πίνακας 11: Οικονομική κατάσταση ερωτηθέντων

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ-ΕΙΣΟΔΗΜΑ	
ΕΩΣ 9000 ΕΥΡΩ	66
ΕΩΣ 10000 ΕΥΡΩ	85
ΕΩΣ 12000 ΕΥΡΩ	22
ΕΩΣ 15000 ΕΥΡΩ	14
ΕΩΣ 20000 ΕΥΡΩ	11
ΑΝΩ ΤΩΝ 20000 ΕΥΡΩ	2

Διάγραμμα 13: Οικονομική κατάσταση ερωτηθέντων

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστών (75%) είχε μέσο ετήσιο εισόδημα έως 15.000 Ευρώ.

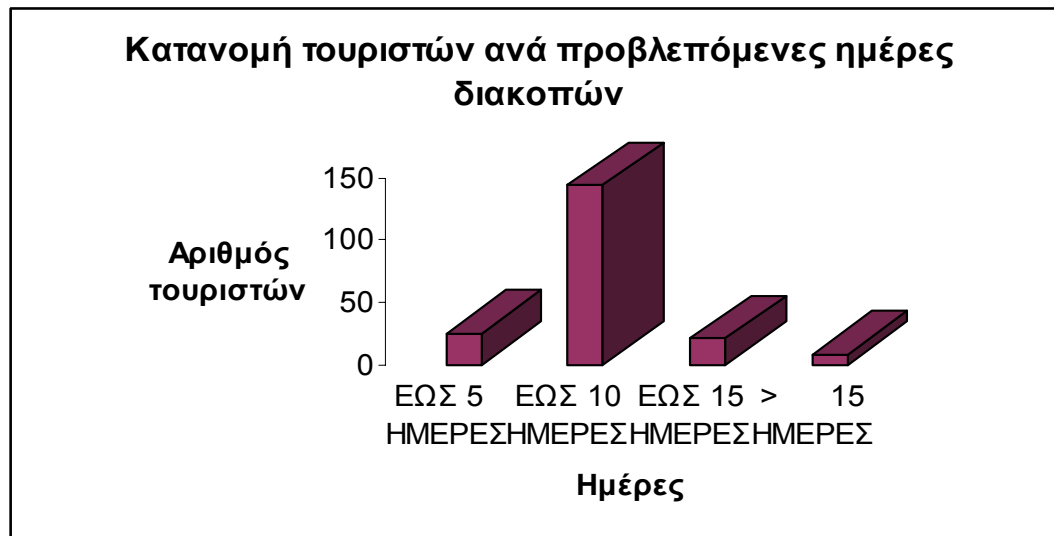
7.2.5 Ημέρες παραμονής ερωτηθέντων

Στον πίνακα βλέπουμε τον αριθμό των απαντήσεων σχετικά με τις προβλεπόμενες ημέρες παραμονής στην Κρήτη, ενώ στο γράφημα βλέπουμε το ποσοστό της κατανομής των ερωτηθέντων ανάλογα με τις προβλεπόμενες ημέρες παραμονής στην Κρήτη.

Πίνακας 12: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες ημέρες διακοπών

ΗΜΕΡΕΣ ΠΑΡΑΜΟΝΗΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ	
ΕΩΣ 5 ΗΜΕΡΕΣ	26
ΕΩΣ 10 ΗΜΕΡΕΣ	144
ΕΩΣ 15 ΗΜΕΡΕΣ	21
> 15 ΗΜΕΡΕΣ	9

Διάγραμμα 14: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες ημέρες διακοπών

Από το διάγραμμα 14 φαίνεται ότι ο μεγαλύτερος αριθμός των τουριστών επέλεξε η διάρκεια παραμονής του στην Κρήτη να είναι έως 10 ημέρες.

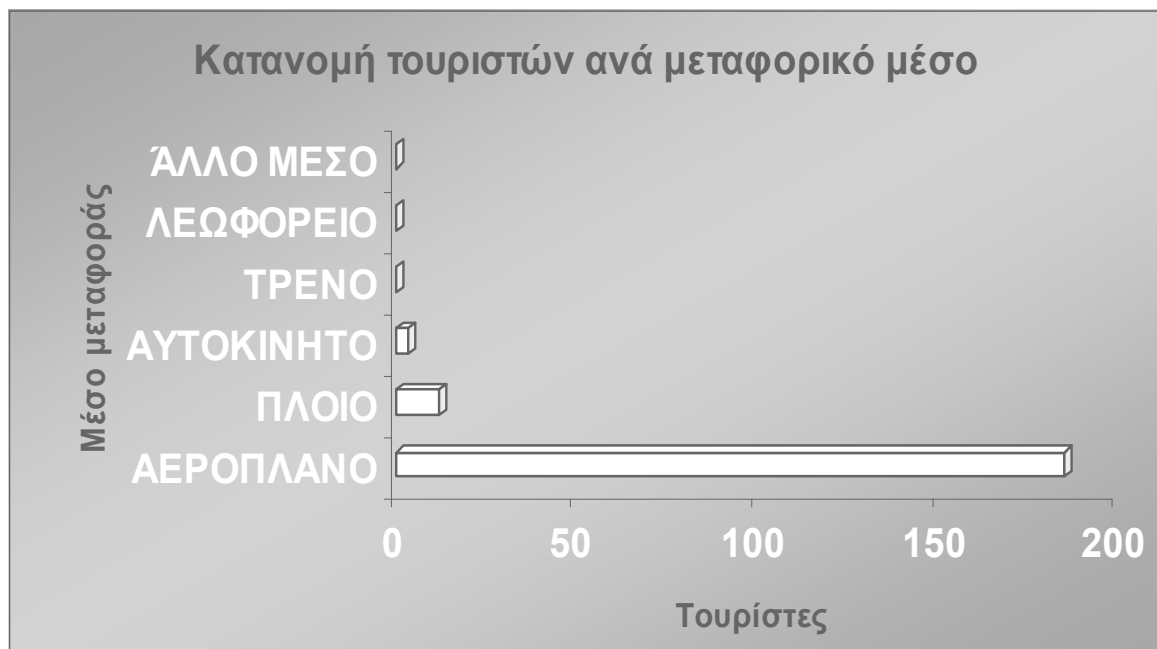
7.2.6 Μέσο μεταφοράς τουριστών

Στον πίνακα που ακολουθεί βλέπουμε τον αριθμό των ερωτηθέντων ανάλογα με το μέσο μεταφοράς τους ενώ στο γράφημα βλέπουμε το σχετικό ποσοστό της κατανομής τους.

Πίνακας 13: Μεταφορικό μέσο ταξιδιού

ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΟ ΜΕΣΟ ΤΑΞΙΔΙΟΥ	
ΑΕΡΟΠΛΑΝΟ	185
ΠΛΟΙΟ	12
ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ	3
ΤΡΕΝΟ	0
ΛΕΩΦΟΡΕΙΟ	0
ΆΛΛΟ ΜΕΣΟ	0

Διάγραμμα 15: Μεταφορικό μέσο ταξιδιού

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών επέλεξε ως μεταφορικό μέσο το αεροπλάνο (ποσοστό 92%).

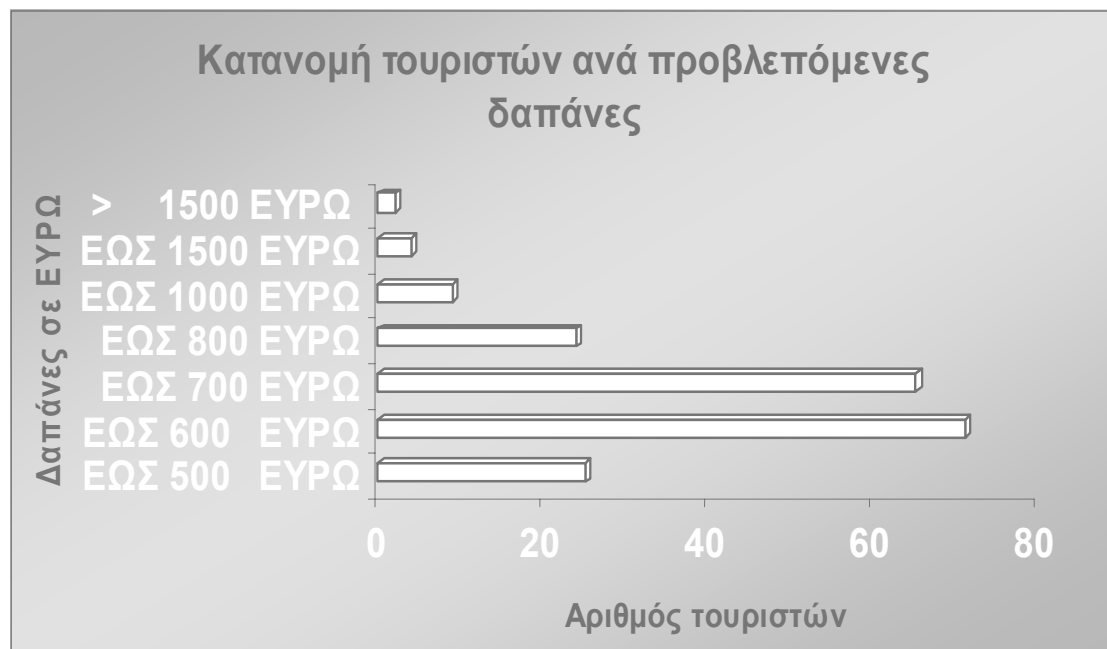
7.2.7 Προβλεπόμενες δαπάνες διακοπών

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των ερωτηθέντων ανάλογα με το ύψος του ποσού που προέβλεπαν να ξοδέψουν στις διακοπές τους, ενώ στο γράφημα απεικονίζεται το σχετικό ποσοστό κατανομής.

Πίνακας 14: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες δαπάνες

ΔΑΠΑΝΕΣ ΔΙΑΚ.		
ΕΩΣ 500 ΕΥΡΩ	25	
ΕΩΣ 600 ΕΥΡΩ	71	
ΕΩΣ 700 ΕΥΡΩ	65	
ΕΩΣ 800 ΕΥΡΩ	24	
ΕΩΣ 1000 ΕΥΡΩ	9	
ΕΩΣ 1500 ΕΥΡΩ	4	
> 1500 ΕΥΡΩ	2	

Διάγραμμα 16: Κατανομή τουριστών ανά προβλεπόμενες δαπάνες

Ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών θεώρησε ότι κατά τη διάρκεια παραμονής του στην Κρήτη θα δαπανούσε 600- 700 ευρώ.

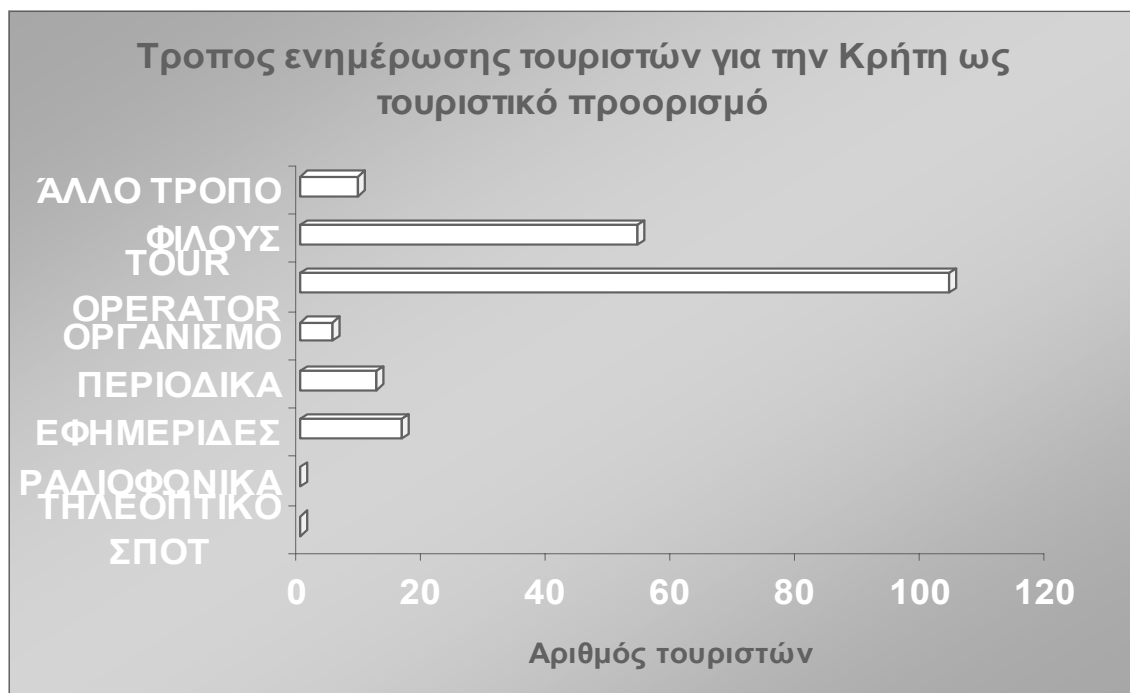
7.2.8 Τρόπος ενημέρωσης των τουριστών για τον συγκεκριμένο προορισμό

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των απαντήσεων σχετικά με τον τρόπο ενημέρωσης των τουριστών για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό.

Πίνακας 15: Τρόπος ενημέρωσης τουριστών για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό

ΠΩΣ ΜΑΘΑΤΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ;	
ΤΗΛΕΟΠΤΙΚΟ ΣΠΟΤ	0
ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΑ	0
ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ	16
ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ	12
ΟΡΓΑΝΙΣΜΟ	5
TOUR OPERATOR	104
ΦΙΛΟΥΣ	54
ΆΛΛΟ ΤΡΟΠΟ	9

Διάγραμμα 17: Τρόπος ενημέρωσης τουριστών για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των τουριστών (51%) ενημερώθηκε για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό από τους tour operators των χωρών τους. Επίσης είναι σημαντικό ότι κανένας από τους ερωτηθέντες δεν ενημερώθηκε για την Κρήτη από τηλεοπτική ή ραδιοφωνική διαφήμιση.

Τέλος αξίζει να αναφερθεί ότι ένα μεγάλο ποσοστό τουριστών (27%) ενημερώθηκε από τους φίλους και οικείους του για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό.

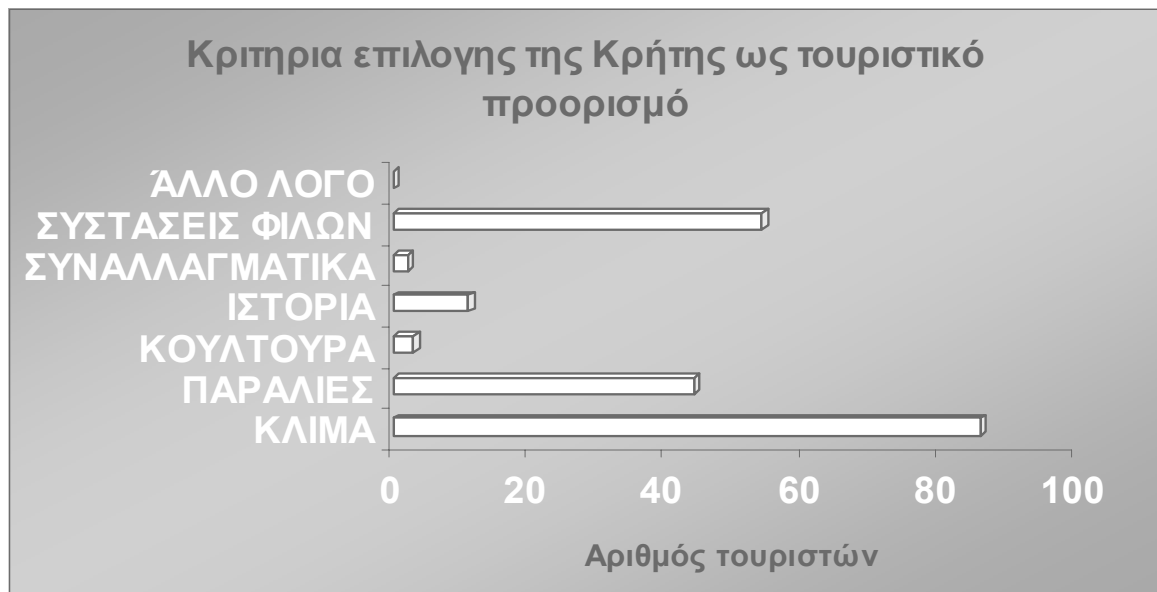
7.2.9 Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό

Στον πίνακα που ακολουθεί φαίνεται ο αριθμός των απαντήσεων ανάλογα με τους παράγοντες που επηρέασαν καθοριστικά την απόφαση για την επιλογή της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό ενώ στο γράφημα απεικονίζεται το σχετικό ποσοστό της κατανομής των παραγόντων.

Πίνακας 16: Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό

ΓΙΑΤΙ ΕΠΙΛΕΞΑΤΕ ΤΗΝ ΚΡΗΤΗ;	
ΚΛΙΜΑ	86
ΠΑΡΑΛΙΕΣ	44
ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ	3
ΙΣΤΟΡΙΑ	11
ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑΤΙΚΑ	2
ΣΥΣΤΑΣΕΙΣ ΦΙΛΩΝ	54
ΆΛΛΟ ΛΟΓΟ	0

Διάγραμμα 18: Παράγοντες επιλογής της Κρήτης ως τουριστικό προορισμό

Συνοπτικά αναφέρουμε ότι οι σημαντικότεροι παράγοντες που επηρέασαν καθοριστικά την απόφαση των τουριστών να επιλέξουν την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό είναι το κλίμα της (42%), οι συστάσεις από φίλους που την έχουν επισκεφθεί (27%) και οι παραλίες της (22%). Επίσης είναι σημαντικό ότι οι ερωτηθέντες δεν επηρεάστηκαν από την τυχόν συναλλαγματική διαφορά στην επιλογή τους.

7.2.10 Προτιμήσεις τουριστών σε τουριστικές δραστηριότητες

Ο πίνακας 17 παρουσιάζει τις απαντήσεις των τουριστών (ανά χώρα προέλευσης) σχετικά με τις προτιμήσεις τους στις διάφορες δραστηριότητες. Οι απαντήσεις είναι συγκεντρωμένες και ομαδοποιημένες σε 4 στήλες: Γερμανία-Αυστρία, Αγγλία- Ηνωμένο Βασίλειο, Σκανδιναβικές και λοιπές χώρες. Συνοπτικά σημαντικές δραστηριότητες από άπαντες θεωρούνται:

1. Η ύπαρξη δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας και νυκτερινής διασκέδασης,
2. Οι επισκέψεις σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους,
3. Οι περιηγήσεις
4. Οι εκδηλώσεις και οι ενέργειες για την διαφύλαξη της προστασίας του περιβάλλοντος.

Αντίθετα μη σημαντικές θεωρούνται οι δραστηριότητες:

1. μαθημάτων τοπικής γλώσσας,
2. ιππασίας
3. καταδύσεων

ΧΩΡΑ: ΓΕΡΜΑΝΙΑ- ΑΥΣΤΡΙΑ				ΧΩΡΑ: ΑΓΓΛΙΑ, ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ			ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ			ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ		
	ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ		
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑΣ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	32	10	11	20	5	10	54	8	6	21	4	19
ΜΟΥΣΕΙΑ	32	10	11	21	5	9	53	9	6	22	7	15
ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ	45	8	0	28	4	3	42	17	9	28	7	9
ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΒΡΑΔΙΕΣ	25	20	8	5	8	22	28	26	14	15	17	12
ΒΑΡ ΡΙΑΝΟ ΒΑΡ	44	5	4	29	4	2	54	10	4	24	8	12
ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	44	8	1	22	6	7	58	8	2	35	7	2
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	38	15	0	22	4	9	54	8	6	31	8	8
ΑΓΟΡΕΣ	25	14	14	11	10	14	34	5	29	11	14	19
ΜΑΘΗΜ. ΤΟΠΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ	5	4	44	2	1	32	17	14	37	6	4	34
ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ	25	17	11	14	12	9	52	10	6	11	14	19
ΤΑΞΙΔΙΑ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	14	15	24	18	14	3	15	14	39	29	5	10
ΙΠΠΑΣΙΑ	12	10	31	22	10	3	14	15	39	5	4	35
ΠΟΔΗΛΑΣΙΑ	25	14	14	5	4	26	54	10	4	14	15	15
ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΑ	15	14	24	20	11	4	25	24	19	22	14	8
ΚΑΤΑΔΥΣΕΙΣ	11	10	32	5	3	27	12	5	51	29	4	11
ΤΕΝΙΣ	25	27	1	31	1	3	25	18	25	14	11	19
ΣΤΙΒΟ	21	14	18	11	5	19	12	41	15	5	8	31
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ	20	17	16	14	4	17	41	7	20	11	4	29
INTERNET	41	2	10	32	1	2	24	21	23	18	15	11
ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΣΠΟΡ	24	3	26	19	8	8	61	4	3	23	1	20
ΘΕΑΤΡΟ	28	4	21	25	8	2	12	5	51	17	5	22
ΟΠΕΡΑ	24	5	24	16	7	12	14	7	47	12	14	18
ΤΟΠΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ	18	17	18	15	10	10	35	19	14	25	16	3

Στον πίνακα 18 φαίνονται οι συγκεντρωτικές απαντήσεις ασχέτως της προελεύσεως των τουριστών.

Πίνακας 18: Συγκεντρωτικός πίνακας προτιμήσεων των τουριστών σε τουριστικές δραστηριότητες

ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ			
ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ	127	27	46
ΜΟΥΣΕΙΑ	128	31	41
ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ	143	36	21
ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΒΡΑΔΙΕΣ	73	71	56
BAR ΡΙΑΝΟ BAR	151	27	22
ΝΥΚΤ. ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ	159	29	12
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ	145	32	23
ΑΓΟΡΕΣ	81	43	76
ΜΑΘΗΜ. ΤΟΠ. ΓΛΩΣΣΑΣ	30	23	147
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	102	53	45
ΤΑΞΙΔΙΑ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	76	48	76
ΙΠΠΑΣΙΑ	53	39	108
ΠΟΔΗΛΑΣΙΑ	98	43	59
ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΑ	82	63	55
ΚΑΤΑΔΥΣΕΙΣ	57	22	121
ΤΕΝΙΣ	95	57	48
ΣΤΙΒΟ	49	68	83
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ	86	32	82
INTERNET	115	39	46
ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΣΠΟΡ	127	16	57
ΘΕΑΤΡΟ	82	22	96
ΟΠΕΡΑ	66	33	101
ΤΟΠΙΚΟΙ ΧΟΡΟΙ	93	62	45

Θα πρέπει να τονίσουμε ότι ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην προστασία του περιβάλλοντος ιδίως από τους προερχόμενους από τις βιομηχανικά και οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες αλλά και από τους υπόλοιπους. Τέλος θα πρέπει να αναφέρουμε ότι όσον αφορά την διοργάνωση των δραστηριοτήτων ψυχαγωγίας, η μεγάλη πλειοψηφία των ερωτηθέντων με ηλικία άνω των 45 ετών προτίμησαν την διοργάνωση των δραστηριοτήτων αυτών από τους οικείους ξενοδόχους ή εντός των

ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων σε αντίθεση με τους ερωτηθέντες με ηλικία κάτω των 45 ετών οι οποίοι προτίμησαν να ανακαλύψουν μόνοι τους τις διάφορες δραστηριότητες ψυχαγωγίας καθώς και τη νυκτερινή ζωή.

Κάτι ανάλογο ισχύει όσον αφορά την επίσκεψη σε αρχαιολογικούς χώρους και σε μουσεία σε σχέση με τις υπόλοιπες περιηγήσεις. Οι μεγαλύτεροι σε ηλικία προτιμούν τις επισκέψεις σε αρχαιολογικούς χώρους, σε αντίθεση με τους νεότερους που προτιμούν τις λοιπές περιηγήσεις.

7.2.11 Προτιμήσεις στα είδη εναλλακτικού τουρισμού

Στον πίνακα 19 παρουσιάζονται οι απαντήσεις των τουριστών σχετικά με τις προτιμήσεις τους όσον αφορά τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού ανά χώρα προέλευσης. Ο πίνακας παρουσιάζει τις απαντήσεις συγκεντρωμένες και ομαδοποιημένες σε 4 στήλες: Γερμανία-Αυστρία, Αγγλία - Ηνωμένο Βασίλειο, Σκανδιναβικές-Κάτω Χώρες και Λοιπές Χώρες. Συνοπτικά φαίνεται ότι σημαντικές θεωρούν άπαντες τις ακόλουθες μορφές:

1. τον θαλάσσιο τουρισμό,
2. τον οικολογικό τουρισμό
3. τον κοσμοπολίτικο (VIP) τουρισμό
4. τον τουρισμό περιπέτειας

Ιδιαίτερη έμφαση όμως από όλους τους ερωτηθέντες δόθηκε στον θαλάσσιο τουρισμό.

Αντίθετα μη σημαντικές θεωρούνται οι ακόλουθες μορφές:

1. ο χειμερινός τουρισμός
2. ο αθλητικός τουρισμός
3. ο εκπαιδευτικός τουρισμός

Δεν είναι τυχαίο ότι η πλειοψηφία των τουριστών που προέρχονται από τις Βόρειες χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Σκανδιναβικές χώρες και Αγγλία) έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον όσον αφορά τον θαλάσσιο τουρισμό αλλά και τον κοσμοπολίτικο τουρισμό σε αντίθεση με τους προερχόμενους από τις υπόλοιπες χώρες οι οποίοι έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον όσον αφορά τον θαλάσσιο τουρισμό αλλά και τον οικολογικό τουρισμό και δασοτουρισμό. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι μια περαιτέρω ανάπτυξη των υποδομών στην Κρήτη για την εξυπηρέτηση των

εναλλακτικών μορφών τουρισμού για τις οποίες έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον οι τουρίστες θα έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την περαιτέρω ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας του νησιού.

Πίνακας 19: Προτιμήσεις τουριστών σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού ανά χώρα προέλευσης

ο ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΕΙΣ ΤΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ ΟΣΟΝ ΑΦΟΡΑ ΤΙΣ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΑΝΑ ΧΩΡΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ												
ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΜΟΡΦΗ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	ΧΩΡΑ: ΓΕΡΜΑΝΙΑ- ΑΥΣΤΡΙΑ			ΧΩΡΑ: ΑΓΓΛΙΑ, ΗΝΩΜΕΝΟ ΒΑΣΙΛΕΙΟ			ΣΚΑΝΔΙΝΑΒΙΚΕΣ-ΚΑΤΩ ΧΩΡΕΣ			ΛΟΙΠΕΣ ΧΩΡΕΣ		
	ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ			ΒΑΘΜΟΣ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑΣ		
	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	25	14	14	8	11	16	25	14	29	15	17	12
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ	24	9	20	6	4	25	31	17	20	18	4	22
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	19	19	15	17	15	3	41	9	18	18	15	11
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	35	14	4	17	14	4	52	14	2	24	16	4
ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	27	15	11	29	2	4	55	4	9	34	1	9
ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	11	4	38	12	8	15	5	4	59	14	11	19
ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ	24	18	11	19	5	11	37	18	13	22	11	11
ΚΟΣΜΟΠ/ΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	34	19	0	31	1	3	32	31	5	14	15	15
ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	21	14	18	15	11	9	18	14	36	4	5	35
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	11	14	28	12	11	12	44	5	19	5	8	31
ΔΑΣΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ	37	9	7	24	4	7	19	31	18	25	17	2

7.2.3 Συσχετίσεις ερωτήσεων και εξαγωγή συμπερασμάτων

Προκειμένου να μετρηθεί ο βαθμός εξάρτησης μεταξύ δυο μεταβλητών X , Ψ , δηλαδή να εξακριβωθεί η ένταση της συνάφειάς τους, χρησιμοποιείται ο συντελεστής συσχέτισης X^2 . Συγκεκριμένα, χρησιμοποιείται έλεγχος υποθέσεων για να καθοριστεί αν η συσχέτιση μεταξύ των δύο μεταβλητών είναι αρνητική ή θετική, να διευκρινισθεί δηλαδή αν οι μεταβλητές συσχετίζονται ή όχι, αν είναι ανεξάρτητες τελικά ή όχι. Η διατύπωση κάθε ελέγχου υποθέσεων περιλαμβάνει τη μηδενική (H_0) και την εναλλακτική υπόθεση (H_A) και έχει την ακόλουθη μορφή:

H_0 : Τα χαρακτηριστικά X και Ψ του δείγματος κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Έναντι της :

H_A : Τα χαρακτηριστικά X και Ψ του δείγματος δεν κατανέμονται ανεξάρτητα στον πληθυσμό.

Η τιμή της στατιστικής μεταβλητής X^2 συγκρίνεται με την πιθανότητα παρατήρησης της τιμής αυτής (p – value) και οδηγεί στα ακόλουθα συμπεράσματα:

1. $\{P - \text{value} > 0,10\}$ αποδεχόμαστε τη μηδενική υπόθεση (H_0), δηλαδή οι μεταβλητές είναι ανεξάρτητες.
2. $\{P - \text{value} < 0,10\}$ αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή οι μεταβλητές συσχετίζονται και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 90%.
3. $\{P - \text{value} < 0,05\}$ αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή οι μεταβλητές συσχετίζονται και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 95%.

4. {P – value <0,01} αποδεχόμαστε την εναλλακτική υπόθεση (H_A), δηλαδή οι μεταβλητές συσχετίζονται και το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας είναι 99%.

Για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι υποθέσεων προκειμένου να φανερωθεί εάν οι μεταβλητές που επιλέχθηκαν σχετίζονται-εξαρτώνται μεταξύ τους.

Οι συσχετίσεις που πραγματοποιήθηκαν και τα αποτελέσματά τους, παρουσιάζονται στη συνέχεια.

Οι δαπάνες διακοπών συσχετιζόμενες με τη μόρφωση:

1. Frequency Table for Dapanes by Morfosi

Δαπάνες	Μόρφωση			
	Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση	Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση	Τριτοβάθμια Εκπαίδευση [®]	Σύνολο
≤500 €	0	15	10	25
	0,00%	7,50%	5,00%	12,50%
500€ - 600€	4	46	21	71
	2,00%	23,00%	10,50%	35,50%
≥700 €	17	62	25	104
	8,50%	31,00%	12,50%	52,00%
(C) Σύνολο	21	123	56	200
	10,50%	61,50%	21,00%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2) P – value

36,19

0,0047

Αφού P – value<0,01 οι μεταβλητές μας συσχετίζονται. Αυτό σημαίνει ότι οι δαπάνες των διακοπών των ερωτηθέντων επηρεάστηκαν σε κάποιο βαθμό από το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Οι ερωτηθέντες που ήταν διατεθειμένοι να δαπανήσουν έως 500 ευρώ ήταν το 7,50% Δευτεροβάθμιας και το 5,00% Τριτοβάθμιας

εκπαίδευσης και ανώτατης. Οι ερωτηθέντες που απάντησαν έως 600 ευρώ ήταν το 2,00% Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 23% Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και το 10,50% Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ανώτατης. Ενώ οι ερωτηθέντες που θα δαπανούσαν πάνω από 700 ευρώ ήταν το 8,50% Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, το 31% Δευτεροβάθμιας και το 12,50 % Τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και ανώτατης.

Οι δαπάνες διακοπών συσχετιζόμενες με τις ημέρες παραμονής στη Κρήτη:

2. Frequency Table for Dapanes by Hmeres Paramonhs

Δαπάνες	Ημέρες παραμονής			
	≤5 ημέρες	≤10 ημέρες	>10 ημέρες	® Σύνολο
≤500 €	6	15	4	25
	3,00%	7,50%	2,00%	12,50%
500€ - 600€	6	60	5	71
	3,00%	30,00%	2,50%	35,50%
≥700 €	14	69	21	104
	7,00%	34,50%	10,50%	52,00%
(C) Σύνολο	26	144	30	200
	13,00%	72,00%	15,00%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2) P – value

42,54 0,0009

Αφού P – value<0,01 οι μεταβλητές συσχετίζονται. Αυτό σημαίνει ότι οι δαπάνες των ερωτηθέντων επηρεάστηκαν από τις ημέρες παραμονής στην Κρήτη. Οι ερωτηθέντες που ήταν διατεθειμένοι να ξοδέψουν έως 500 ευρώ θα παρέμεναν, το 3,00% έως πέντε ημέρες στην Κρήτη, το 7,50 % έως δέκα ημέρες, ενώ το 2,00% πάνω από δέκα ημέρες. Έως 600 ευρώ θα δαπανούσε το 3,00% για διακοπές έως πέντε ημέρες, το 30,00% έως δέκα ημέρες και μόλις το 2,50% πάνω από 10 ημέρες. Από 700 ευρώ και πάνω θα δαπανούσε το 7,00% παραμένουν έως πέντε ημέρες, το 34,50% παραμένοντας έως δέκα ημέρες και το 10,50% πάνω από δέκα ημέρες.

Οι δαπάνες διακοπών συσχετιζόμενες με την οικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων:

3. Frequency Table for Dapanes by Eisodhma

Δαπάνες	Εισόδημα			® Σύνολο
	Εισόδημα ≤900€	Εισόδημα ≤10.000€	Εισόδημα >10.000€	
≤500 €	10	13	2	25
	5,00%	6,50%	1,00%	12,50%
500€ - 600€	18	37	16	71
	9,00%	18,50%	18,00%	35,50%
≥700 €	24	29	51	104
	19,00%	17,50%	25,50%	52,00%
(C) Σύνολο	66	85	49	200
	33,00%	42,50%	25,00%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2) P – value
78,10 0,0000

Αφού $P - value < 0,01$ οι μεταβλητές μας συσχετίζονται. Οπότε οι δαπάνες των ερωτηθέντων επηρεάστηκαν από την οικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων. Οι ερωτηθέντες που ήταν διατεθειμένοι να δαπανήσουν έως 500 ευρώ ήταν το 5,00% με εισόδημα έως 9.000 ευρώ ετησίως, το 6,50% με εισόδημα έως 10.000 ευρώ και από 10.000 ευρώ και πάνω. Επίσης οι ερωτηθέντες που θα δαπανούσαν έως 600 ευρώ θα ήταν το 9,00% με εισόδημα έως 9000 ευρώ, το 18,50% με εισόδημα έως 10.000 ευρώ και το 8,00% με εισόδημα από 10.000 ευρώ και πάνω. Τέλος οι ερωτηθέντες που θα δαπανούσαν από 700 ευρώ και πάνω είναι το 19,00% με εισόδημα έως 9.000 ευρώ, το 17,50% με εισόδημα έως 10.000 ευρώ και το 25,50% με εισόδημα από 10.000 ευρώ και πάνω.

Οι δαπάνες διακοπών συσχετίζονται με την ηλικία:

4. Frequency Table for Dapanes by Hlikia

Δαπάνες	Ηλικία				
	18-22	22-29	29-35	>35	® Σύνολο
≤500 €	1	4	10	8	23
	0,50%	2,00%	5,00%	3,00%	10,50%
500€ - 600€	2	6	14	30	52
	1,00%	3,00%	7,00%	15,00%	26,00%
≥700 €	8	14	21	82	125
	4,00%	7,00%	10,50%	42,00%	63,50%
(C) Σύνολο	11	24	45	120	200
	5,50%	12,00%	22,50%	60,00%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2) P – value

55,33 0,0000

Αφού $P - \text{value} < 0,01$ οι μεταβλητές μας συσχετίζονται. Οπότε οι δαπάνες των ερωτηθέντων επηρεάστηκαν από την ηλικία τους. Οι ερωτηθέντες που ήταν διατεθειμένοι να δαπανήσουν έως 500 ευρώ ήταν το 0,50% ηλικίας από 18 – 22 ετών, το 2,00% από 22 – 29 ετών, το 5,00% ηλικίας από 29 – 35 ετών, το 4,00% ηλικίας από 35 και άνω ετών, έως 600 ευρώ ήταν διατεθειμένοι να δαπανήσουν το 1,00% ηλικίας 18 - 24 ετών, το 3,00% ηλικίας 22 – 29 ετών, το 7,00% ηλικίας 29 – 35 ετών, το 15,00% ηλικίας 35 και άνω ετών. Από 700 ευρώ και πάνω είναι διατεθειμένοι να ξοδέψουν το 4,00% των ερωτηθέντων από 18 – 22 ετών, το 7,00% μεταξύ 22 και 29 ετών, το 10,50% ηλικίας 29 – 35 ετών και το 42,00% ηλικίας 35 και άνω.

Η οικονομική κατάσταση συσχετίζεται με τις ημέρες παραμονής των ερωτηθέντων στην Κρήτη:

5. Frequency Table for Eisodhma by Hmeres Paramonhs

Εισόδημα	Ημέρες παραμονής			® Σύνολο
	≤5 ημέρες	≤10 ημέρες	>10 ημέρες	
≤9.000 €	6	40	20	66
	3,00%	20,00%	10,00%	33,00%
9.000€ -10.000€	12	68	5	85
	6,00%	34,00%	2,50%	42,50%
>10.000 €	8	36	5	49
	4,00%	18,00%	2,50%	24,50%
(C) Σύνολο	26	144	30	200
	13,00%	72,00%	15,00%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2) P – value

55,33 0,0000

Το P – value<0,01 οπότε οι μεταβλητές συσχετίζονται. Κάτι που σημαίνει ότι η οικονομική κατάσταση των ερωτηθέντων επηρεάζει τη διάρκεια παραμονής τους στο νησί. Το 3,00% των ερωτηθέντων που δήλωσαν ετήσιο εισόδημα έως 9.000 ευρώ παραμένουν έως πέντε ημέρες, το 20,00% έως δέκα ημέρες και το 10,00% πάνω από δέκα ημέρες. Το 6,00% με εισόδημα έως 10.000 ευρώ έως πέντε ημέρες, το 34,00% έως δέκα ημέρες και το 2,50% πάνω από δέκα ημέρες. Το 4,00% με εισόδημα από 10.000 ευρώ και πάνω θα παρέμενε έως πέντε ημέρες. Το 18,00% έως δέκα ημέρες και το 12,50% πάνω από δέκα ημέρες.

Η οικονομική κατάσταση συσχετιζόμενη με το μεταφορικό μέσο που χρησιμοποιήθηκε:

6. Frequency Table for Eisodhma by Meso Metaforas

Εισόδημα	Μεταφορικό Μέσο			
	Αεροπλάνο	Πλοίο	Αυτοκίνητο	Σύνολο [®]
≤9.000 €	61	4	1	66
	30,50%	2,00%	0,50%	33,00%
9.000€ -10.000€	83	0	2	85
	41,50%	0,00%	1,00%	42,50%
10.000€ - 12.000€	20	2	0	22
	10,00%	1,00%	0,00%	11,00%
>12.000	21	16	0	27
	10,50%	3,00%	0,00%	7,00%
(C) Σύνολο	185	12	3	200
	92,50%	6,00%	1,50%	100,00%

Cell contents:

Observed frequency

Percentage of table

Chi – square (χ^2)	P – value
26,54	0,0031

Επειδή P – value<0,01 οι μεταβλητές μας συσχετίζονται. Αυτό σημαίνει ότι η οικονομική κατάσταση επηρέασε το μεταφορικό μέσο με το οποίο πραγματοποιήθηκε το ταξίδι. Το 30,50% με εισόδημα έως 9.000 ευρώ επέλεξε το αεροπλάνο, το 2,00% με το πλοίο ενώ το 0,50% το αυτοκίνητο. Με εισόδημα έως 10.000 ευρώ το 41,50% με αεροπλάνο και το 1,00% με αυτοκίνητο. Για εισόδημα έως 12.000 ευρώ το 10,00% αεροπλάνο και το 1,00% πλοίο. Για εισόδημα πάνω από 12.000 ευρώ το 10,50% αεροπλάνο, ενώ το 3,00% πλοίο.

7.2.4 Υπόδειγμα λογιστικής παλινδρόμησης

Η ανάλυση λογιστικής παλινδρόμησης είναι ανάλυση παλινδρόμησης κατά την οποία η εξαρτημένη μεταβλητή είναι διμερής (διχοτομημένη). Μπορεί κανείς, έτσι, να χρησιμοποιήσει τη διαδικασία της ανάλυσης αυτής προκειμένου να εκτιμήσει μια κατάσταση με βάση κάποιες παραμέτρους.

Η πρόβλεψη κατά πόσο θα συμβεί ή όχι κάποιο γεγονός και η αναγνώριση των μεταβλητών των αναγκών για την πρόβλεψη αυτή είναι θέμα συχνού προβληματισμού. Για την αντιμετώπιση τέτοιων προβλημάτων, η εφαρμογή των τεχνικών της ανάλυσης των τυπικών μονάδων της κανονικής κατανομής ή της λογαριθμικής έκφρασης του λόγου πιθανοτήτων είναι δυνατή μόνο στις περιπτώσεις όπου υπάρχουν ομάδες υποκειμένων για κάθε επίπεδο ερεθίσματος (ανεξάρτητης μεταβλητής). Από την άλλη, η τεχνική της κλασικής ανάλυσης της παλινδρόμησης δεν φαίνεται να ικανοποιεί, αφού η υπόθεση της κανονικότητας της κατανομής των σφαλμάτων δεν ισχύει πάντοτε και, επιπλέον, με την ανάλυση της παλινδρόμησης, προβλεπόμενες τιμές δεν μπορούν να ερμηνευτούν ως πιθανότητες και δεν περιορίζονται στο διάστημα τιμών 0 και 1. Τέλος, για διμερείς εξαρτημένες μεταβλητές, η άριστη άμεση πρόβλεψη της συμμετοχής μιας μεταβλητής ως μέλους σε ομάδα με τη μέθοδο της διακριτικής ανάλυσης επιβάλλει την ύπαρξη της πολλαπλής κανονικότητας των ανεξάρτητων μεταβλητών αφενός και την ισότητα των διακυμάνσεων-συνδιακυμάνσεων στις δυο ομάδες.

Η γενική μορφή του στατιστικού υποδείγματος της λογιστικής παλινδρόμησης είναι οι εξής:

$$\text{Ln}(\mathbf{X}) = b_0 + b_1x_1 + \dots + b_hx_h + e_i, i=1,2,\dots,h$$

Και οι τιμές της **εξαρτημένης μεταβλητής** έχουν την τιμή του λόγου των πιθανοτήτων, δηλαδή του λογαρίθμου της σχέσης: $(\mathbf{X})=p/(1-p)$

Η ερμηνεία των συντελεστών της λογιστικής παλινδρόμησης αναφέρεται στη μεταβολή του λόγου των λογαρίθμων των πιθανοτήτων να συμβεί ή όχι αυτό που περιγράφει η εξαρτημένη μεταβλητή από μια μοναδιαία μεταβολή της ανεξάρτητης μεταβλητής (Σιάρδος, 2005, σ.119). Η τιμή του συντελεστή και το πρόσημό του

σχετίζεται με την τιμή που έχει ο λόγος των πιθανοτήτων, δηλαδή, όταν ο συντελεστής είναι θετικός αριθμός, ο λόγος των πιθανοτήτων είναι μεγαλύτερος της μονάδας, που σημαίνει ότι ο λόγος αυξάνεται. Όταν ο συντελεστής είναι αρνητικός αριθμός, τότε ο λόγος των πιθανοτήτων είναι μικρότερος από τη μονάδα και επομένως η πιθανότητα να έχουν εξαρτάται είναι μικρότερη και τέλος, όταν ο συντελεστής είναι μηδέν, τότε ο λόγος θα ισούται με την μονάδα, άρα δεν υπάρχει καμία μεταβολή στο λόγο των πιθανοτήτων.

Η εκτίμηση των υποδειγμάτων παλινδρόμησης πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια του στατιστικού πακέτου STATGRAPHICS Plus 5.1.

Η στρατηγική Βιώσιμης Ανάπτυξης προτάθηκε με σκοπό να επιφέρει ευεργετικά αποτελέσματα στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη των πόλεων. Η βιώσιμη ανάπτυξη θέτει έμφαση στα μακροχρόνια πλεονεκτήματα μιας κοινωνίας και όχι μόνο στα μακροχρόνια. Η βιώσιμη ανάπτυξη είναι ένα πολυσύνθετο ζήτημα οικονομικό, κοινωνικό, πολιτισμικό, περιβαλλοντικό και αναμφισβήτητο τοπικό, με άμεση επίπτωση στο τοπικό παράγοντα. Επομένως η επίτευξη του στόχου της βιωσιμότητας είναι αποτέλεσμα πολλών παραμέτρων. Γενικά τα βασικά χαρακτηριστικά μιας βιώσιμης πόλης είναι η οικονομική και περιβαλλοντική ισότητα με ταυτόχρονη προτεραιότητα στα ηθικά και τα κοινωνικά πλεονεκτήματα. Το Forum στο Seattle τη δεκαετία του '70, ασχολήθηκε με την ένταση των περιβαλλοντικών, κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων που επηρεάζουν τη μακροχρόνια ευημερία της πόλης.

Η παρούσα διπλωματική εργασία αποσκοπεί στη διερεύνηση της συμβολής του τουρισμού στη βιώσιμη ανάπτυξη της Κρήτης. Σύμφωνα με την έως τώρα μελέτη παρατηρήσαμε ότι για να επιτύχουμε μέσω του τουρισμού βιώσιμη ανάπτυξη στην Κρήτη, καλό θα είναι να συνδυάσουμε ένα μοντέλο οικονομικής ανάπτυξης μέσω της τουριστικής βιομηχανίας, χωρίς όμως να υπονομεύεται η διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος και τα στοιχεία της τοπικής κοινωνίας. Μία από τις λύσεις που διαφαίνονται είναι ο συνδυασμός του τουρισμού με ενδιαφέρουσες για τους επισκέπτες δραστηριότητες που δεν επιβαρύνουν και καταστρέφουν τον περιβάλλοντα χώρο, μαζί με τους οργανισμούς που ζουν και αναπτύσσονται σ' αυτό.

Για την εκπλήρωση του σκοπού αυτού επιλέχθηκε να εκτιμηθεί το παρακάτω υπόδειγμα λογιστικής παλινδρόμησης.

Κρίναμε οπότε σκόπιμο να παλινδρομήσουμε την μεταβλητή (Αγροτουρισμός) ως εξαρτημένη, με πέντε ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες την επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την μελέτη είναι οι εξής : 1. Κρητικές βραδιές, 2. Παραδοσιακή μουσική, 3. Ποδηλασία, 4. Φυσικό περιβάλλον, 5. Solarium.

Δεδομένης της συνάρτησης λογιστικής παλινδρόμησης που είναι:

$$Y = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i} + b_3 X_{3i} + b_4 X_{4i} + b_5 X_{5i} + e_i$$

Η συναρτησιακή μορφή της λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$\text{Agrotourismos} = 0,632441 - 0,42554 \text{ solarium} + 0,13511 \text{ krhtbradia} + 0,23541 \text{ topmousic} + 0,22352 \text{ podhlasia} + 0,60043 \text{ fusicperival}$$

Τα εμπειρικά αποτελέσματα, που εκπονήθηκαν σύμφωνα με τη μέθοδο της ταυτόχρονης εισόδου των ερμηνευτικών μεταβλητών στην εξίσωση παλινδρόμησης για τον αγροτουρισμό, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 20: Εκτίμηση λογιστικής παλινδρόμησης για την μεταβλητή “Αγροτουρισμός”, η στατιστική σημαντικότητά τους και ο λόγος των πιθανοτήτων.

Μεταβλητές	Υπόδειγμα	Λόγος Πιθανοτήτων (odds ratio)
Σταθερά	0,632441	-
Solarium	0,42554	0,06
Κρητικές βραδιές	0,13511**	5,84
Τοπική μουσική	0,23541	2,69
Ποδηλασία	0,22352***	8,75
Φυσικό περιβάλλον	0,60043	15,99

R²	0,413	
R² Διορθωμένο	0,402	
Durbin – Watson	1,53	
F	39,56	
N	200	

Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t ***,** υποδηλώνουν p-value<0,01 και <0,05

Από την εκτίμηση του παραπάνω λογιστικού υποδείγματος προκύπτει ότι: όσον αφορά την επίδραση του φυσικού περιβάλλοντος στην επιλογή του αγροτουρισμού ως εναλλακτική μορφή τουρισμού, έχει θετική επίδραση, βρέθηκε θετικό πρόσημο, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ύπαρξη φυσικού περιβάλλοντος σε μια περιοχή συμβάλλει στην ανάπτυξη του αγροτουρισμού. Ωστόσο, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Σχετικά με την τοπική μουσική, βρέθηκε ότι ασκεί θετική επίδραση στην επιλογή του αγροτουρισμού, οπότε είναι προτιμότερο να υπάρχουν και στοιχεία τοπικής παράδοσης στο συγκεκριμένο είδος τουρισμού. Εντούτοις, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός.

Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα εξετάζεται επίσης η συμβολή της πραγματοποίησης “Κρητικών βραδιών” για την επιλογή του αγροτουρισμού. Βρέθηκε ότι όταν διοργανώνονται τοπικές εκδηλώσεις, ώστε να γνωρίσουν και οι επισκέπτες τα ήθη και έθιμα ενός διαφορετικού τόπου και να αισθανθούν πιο “οικείο” το περιβάλλον, είναι πολύ πιο πιθανό να επιλεγεί ο αγροτουρισμός από όταν δεν υπάρχουν. Το θετικό πρόσημο του συγκεκριμένου συντελεστή είναι σύμφωνο με το θεωρητικό υπόβαθρο της εμπλοκής της τοπικής παράδοσης και της διατήρησής της με την τουριστική ανάπτυξη. Ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής, βρέθηκε θετικός και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% γι’ αυτό και ασκεί στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στην επιλογή του αγροτουρισμού.

Επιπλέον, αναφορικά με την επίδραση των αθλητικών δραστηριοτήτων, όπως στη συγκεκριμένη περίπτωση με την ποδηλασία και την συμβολή της στην επιλογή του αγροτουρισμού, βρέθηκε ότι ασκεί θετική επίδραση, διότι το υπόδειγμα έχει θετικό

πρόσημο. Ενώ είναι στατιστικά σημαντική σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1%, γι' αυτό και ασκεί στατιστική σημαντική θετική επίδραση στην επιλογή του αγροτουρισμού. Οπότε παρουσιάζεται μεγαλύτερη πιθανότητα να επιλεγεί ο εναλλακτικός τύπος του αγροτουρισμού για διακοπές όταν σ' αυτό εμπεριέχονται αθλητικές δραστηριότητες όπως η ποδηλασία, απ' ότι όταν δεν πραγματοποιούνται αυτού του είδους οι δραστηριότητες.

Τέλος, παρατηρείται ότι σχετικά με παροχές (π.χ. solarium) που δεν εμπίπτουν στο είδος διαφόρων ειδών εναλλακτικού τουρισμού, όπως ο αγροτουρισμός, βρέθηκε αρνητικό πρόσημο, οπότε έχουμε και αρνητική επίδραση στην επιλογή του αγροτουρισμού, που σημαίνει ότι η διάθεση των μηχανημάτων αυτών δεν συμβαδίζει με την επιλογή του αγροτουρισμού. Ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής δε βρέθηκε στατιστικά σημαντικός επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα, διότι δεν είναι στατιστικά σημαντική η επίδρασή του.

Από την εμπειρική ανάλυση, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της λογιστικής παλινδρόμησης, προκύπτει ότι ο αγροτουρισμός εξαρτάται από την ύπαρξη και καλή κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής που θα επισκεφθούν, της παρουσίας στοιχείων τοπικής παράδοσης και τέλος της πραγματοποίησης τοπικών εκδηλώσεων και την διεξαγωγή διαφόρων αθλητικών δραστηριοτήτων.

Οπότε σύμφωνα με τα αποτελέσματα του υποδείγματος προκύπτουν τα παρακάτω αξιόπιστα ευρήματα: Ο εμπλουτισμός της παραμονής των τουριστών στο νησί με οργανωμένες Κρητικές βραδιές, παραδοσιακή μουσική (γενικά τοπικές εκδηλώσεις), αθλητικές δραστηριότητες όπως η ποδηλασία και άλλες, που δεν απαιτούν αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και αλλαγές στη χρήση γης(π.χ. γήπεδα τένις, πισίνες κ.α.), προωθούν εναλλακτικούς τύπους τουρισμού, φιλικότερους προς το περιβάλλον, χωρίς να μεταβάλουν τη φυσιογνωμία της τοπικής κοινωνίας και οικονομικά αποτελεσματικούς. Αναμφισβήτητα αυτή η τάση θα οδηγήσει σε μια τουριστική βιομηχανία, πιο “ανθρώπινη”, δηλαδή βιώσιμη σε όλα τα επίπεδα που εξετάσαμε (κοινωνικό, οικονομικό, περιβαλλοντικό). Οπότε η περιβαλλοντική επιβάρυνση του νησιού θα ελαττωθεί (διότι οι παράγοντες δρουν σύμφωνα με τις ανάγκες και τη ζήτηση του τουρισμού). Θα προστατευθούν οι εναπομείναντες φυσικοί πόροι, διότι θα είναι πια ένα από τα τουριστικά προϊόντα που θα

“πωλούνται” στους τουρίστες, οι χρήσεις γης δεν θα μεταβληθούν περισσότερο, ενώ παράλληλα θα ενισχυθούν και ασχολίες που έχουν σχέση με το πρωτογενή τομέα παραγωγής (όπου παρατηρήσαμε σημαντική ύφεση).

Ενώ το αντίθετο συμβαίνει με τη χρήση προϊόντων που δεν έχουν σχέση με τη φύση όπως το (Solarium: -0,42554). Οι διαπιστώσεις αυτές συμπίπτουν με τα συμπεράσματα της διεθνούς βιβλιογραφίας, όπως αυτή παρατέθηκε στη θεωρητική προσέγγιση του θέματος που προηγήθηκε.

Δεν μπορούμε φυσικά να παραλείψουμε ότι ενδεικτικές είναι και κάποιες άλλες υπολογισμένες τιμές που κάνουν το μοντέλο εύκολο σε κάθε προσαρμογή. Παρατηρούμε τις τιμές αυτές και τις εξηγούμε προς όλες τις εκφάνσεις τους.

Ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R^2 = 0,413$ και μετράει τον βαθμό προσαρμογής της γραμμικής παλινδρόμησης του δείγματος στα εμπειρικά δεδομένα. Μια ψηλή τιμή του R^2 δείχνει πάντα μια καλή προσαρμογή ωστόσο μια χαμηλή τιμή δεν σημαίνει ότι η παλινδρόμηση είναι κατάλληλη. Επειδή $0 \leq R^2 \leq 1$, $0 \leq 0,413 \leq 1$ μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο βαθμός προσαρμογής στην παραπάνω παλινδρόμηση είναι αρκετά καλός. Όταν εισάγουμε στην παλινδρόμηση πρόσθετες μεταβλητές X_i το άθροισμα των τετραγώνων των σφαλμάτων ελαττώνεται οπότε ο R^2 αυξάνεται. Η συγκεκριμένη τακτική της αύξησης του αριθμού των ανεξάρτητων μεταβλητών με σκοπό την αύξηση του R^2 , πέραν του γεγονότος ότι κάνει το δείγμα πολύπλοκο, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συμπεράσματα στερούμενα αξίας. Για το λόγο αυτό αντί του R^2 υπολογίζουμε το διορθωμένο R^2 που σε μία ενδεχόμενη αύξηση του βαθμού X_i δεν συνεπάγεται και η αύξηση της τιμής R^2 . Έτσι εφ' όσον οι τιμές $R^2 = 0,413$ και διορθωμένο $R^2 = 0,402$ είναι πολύ κοντά μπορούμε να μιλάμε για μια πολύ καλή σταθερότητα του δείγματος.

Με τη βοήθεια του συντελεστή Durbin – Watson πραγματοποιήθηκε έλεγχος για την ύπαρξη αυτοσυσχέτισης των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης. Επειδή η τιμή του συντελεστή Durbin – Watson είναι 1,53 και η υπολογισμένη P-value $0,0375 < 0,05$ δεν είναι πιθανόν να υπάρχει αυτοσυσχέτιση των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Η τιμή της στατιστικής F μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά. Από τη τιμή του P-value και της στατιστικής F μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το υπόδειγμα συνολικά είναι στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%.

Κρίναμε επίσης σκόπιμο να παλινδρομήσουμε την μεταβλητή (TaxPrakt: Ταξίδι μέσω πρακτορείου) ως εξαρτημένη, με επτά ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες την επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την μελέτη είναι οι εξής : 1. Φύλο, 2. Οικογενειακή κατάσταση, 3. Ημέρες παραμονής στη Κρήτη, 4. Μορφωτικό επίπεδο, 5. Περιηγήσεις, 6. Κρητικές βραδιές, 7. Ευκολίες- Παροχές για τα παιδιά.

Δεδομένης της συνάρτησης λογιστικής παλινδρόμησης που είναι:

$$Y = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i} + b_3 X_{3i} + b_4 X_{4i} + b_5 X_{5i} + b_6 X_{6i} + b_7 X_{7i} + e_i$$

Η συναρτησιακή μορφή της λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$\text{Tax.Prakt.} = 1,583 + 1,735 \text{ fulo} - 2,531 \text{ oikon.kat.} + 1,315 \text{ nmer.param.} + 0,686 \text{ morf.epiped} + 2,525 \text{ peringnseis} + 1,564 \text{ krnt.bradia} + 0,643 \text{ eukol.paid.}$$

Τα εμπειρικά αποτελέσματα, που εκπονήθηκαν σύμφωνα με τη μέθοδο της ταυτόχρονης εισόδου των ερμηνευτικών μεταβλητών στην εξίσωση παλινδρόμησης για το “Ταξίδι μέσω πρακτορείου”, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 21: Συντελεστές παλινδρόμησης για την επιλογή να ταξιδεύουν μέσω πρακτορείου, η στατιστική σημαντικότητά τους και ο λόγος των πιθανοτήτων

Μεταβλητές	Υπόδειγμα II	Λόγος Πιθανοτήτων (odds ratio)
Σταθερά	1,583 *** (3,11)	-
Φύλλο	1,735 (1,35)	9,81
Οικογενειακή Κατάσταση	- 2,531 (- 3,01)	0,08
Ημέρες παραμονής	1,315** (1,65)	8,75
Μορφωτικό επίπεδο	0,686 (1,21)	4,01

Περιηγήσεις	2,525 *** (1,83)	20,51
Κρητικές βραδιές	1,564 ** (1,33)	8,95
Ευκολίες παιδιών	0,643 (0,453)	3,81
R²	0,584	
R² διορθωμένο	0,501	
Durbin - Watson	1,44	
F	29,71***	
N	200	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t ***,** υποδηλώνουν p-value<0,01 και <0,05		

Με βάση την εκτίμηση του παραπάνω λογιστικού υποδείγματος προκύπτει ότι: σχετικά με την επίδραση του φύλου στην επιλογή τουρισμού μέσω πρακτορείου. Βρέθηκε ότι οι γυναίκες προτιμούν τα οργανωμένα ταξίδια μέσω των τουριστικών πρακτορείων απ' ό,τι οι άνδρες. Ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής βρέθηκε θετικός. Εντούτοις, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα, διότι δεν είναι στατιστικά σημαντική η επίδρασή του.

Σχετικά με την οικογενειακή κατάσταση, το πρόσημο βρέθηκε αρνητικό, γεγονός που υποδηλώνει ότι οι άγαμοι, παρουσιάζουν μικρότερη πιθανότητα να επιλέξουν ταξίδια μέσω πρακτορείου, από τους έγγαμους. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως αφαιρέθηκε από το παρόν υπόδειγμα.

Στο συγκεκριμένο υπόδειγμα, εξετάζεται η επίδραση της διάρκειας παραμονής, όπου παρατηρούμε ότι έχουμε θετικό πρόσημο, και ο συντελεστής της μεταβλητής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% και ασκεί στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στην επιλογή να ταξιδέψουν μέσω πρακτορείου. Οπότε παρατηρείται, ότι όσοι επιλέγουν λιγότερων ημερών διακοπές, παρουσιάζουν μεγαλύτερη πιθανότητα να επιλέγουν ταξίδια μέσω πρακτορείου, από τα άτομα που θα παραμείνουν για περισσότερες ημέρες.

Αναφορικά με την επίδραση του μορφωτικού επιπέδου των τουριστών, βρέθηκε θετικό πρόσημο, γεγονός που υποδηλώνει ότι τα άτομα με μορφωτικό επίπεδο έως

και της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης προτιμούν να ταξιδέψουν μέσω τουριστικών πρακτορείων, κάτι που έγκειται, κατά τη βιβλιογραφία, σε περισσότερη ασφάλεια και σιγουριά, έναντι των ατόμων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής δε βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα, διότι δεν είναι στατιστικά σημαντική η επίδρασή του.

Σχετικά με τη συμβολή των περιηγήσεων στην επιλογή ταξιδιού μέσω πρακτορείου, βρέθηκε ότι υπάρχει θετική επίδραση, θετικό πρόσημο. Οπότε προτιμούν να κάνουν διακοπές μέσω τουριστικού πρακτορείου όσοι θεωρούν σημαντικές τις περιηγήσεις κατά την διάρκεια των διακοπών τους, σε αντίθεση με εκείνους που δεν τις θεωρούν σημαντικές. Ο συντελεστής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 1% γι' αυτό και ασκεί στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στην επιλογή τουριστικών πρακτορείων.

Επιπλέον, σχετικά με την επίδραση των “Κρητικών βραδιών”, βρέθηκε ότι εκείνοι οι οποίοι θεωρούν σημαντικές τις τοπικές εκδηλώσεις επιλέγουν τα ταξίδια μέσω πρακτορείου σε αντίθεση με εκείνους τους οποίους δεν τις θεωρούν σημαντικές. Βρέθηκε θετικό πρόσημο και ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% γι' αυτό και ασκεί στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στην επιλογή των τουριστικών πρακτορείων.

Σχετικά με τις ευκολίες παιδιών, βρέθηκε θετικό πρόσημο, οπότε όσοι θεωρούν σημαντικό να τους παρέχονται διαφόρων ειδών παροχές και ευκολίες για τα παιδιά τους το πιθανότερο είναι να προτιμήσουν ταξίδια μέσω ταξιδιωτικών πρακτορείων από εκείνους που δεν τα θεωρούν σημαντικά. Οπότε βρέθηκε ότι ασκούν θετική επίδραση. Εντούτοις, ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από συγκεκριμένο υπόδειγμα διότι δεν είναι στατιστικά σημαντική η επίδρασή του.

Από την εμπειρική ανάλυση, η οποία πραγματοποιήθηκε με την χρήση της λογιστικής παλινδρόμησης, προκύπτει ότι η επιλογή για διακοπές κάποιου οργανωμένου “πακέτου” μέσω ταξιδιωτικού πρακτορείου εξαρτάται από το φύλο, με τις γυναίκες να προτιμούν τα οργανωμένα ταξίδια, έναντι των αντρών, το μορφωτικό επίπεδο, με

τα άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο να προτιμούν ταξίδια μέσω πρακτορείου, ενώ η πραγματοποίηση περιηγήσεων είναι ακόμα ένας παράγοντας προτίμησης των πρακτορείων μαζί με την πραγματοποίηση των τοπικών εκδηλώσεων και τις παροχές και ευκολίες για τα παιδιά. Η οικογενειακή κατάσταση είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει επίσης την επιλογή διακοπών μέσω πρακτορείου, παρατηρείται ιδιαίτερη προτίμηση από τους έγγαμους, ίσως για ελεγχόμενες δαπάνες διακοπών λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. Πολύ σημαντική παρατήρηση από τα αποτελέσματα του υποδείγματος είναι ότι όσοι επιλέγουν τα τουριστικά “πακέτα” μένουν λίγες μέρες στη συγκεκριμένη περιοχή, οπότε παρατηρείται εξάρτηση και από τις ημέρες διαμονής.

Ενδεικτικές είναι και κάποιες άλλες υπολογισμένες τιμές που κάνουν το μοντέλο εύκολο σε κάθε προσαρμογή. Παρατηρούμε τις τιμές αυτές και τις εξηγούμε προς όλες τις εκφάνσεις τους.

Ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R^2 = 0,584$ και μετράει τον βαθμό προσαρμογής της γραμμικής παλινδρόμησης του δείγματος στα εμπειρικά δεδομένα. Μια ψηλή τιμή του R^2 δείχνει πάντα μια καλή προσαρμογή ωστόσο μια χαμηλή τιμή δεν σημαίνει ότι η παλινδρόμηση είναι κατάλληλη. Επειδή $0 \leq R^2 \leq 1$, $0 \leq 0,584 \leq 1$ μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο βαθμός προσαρμογής στην παραπάνω παλινδρόμηση είναι αρκετά καλός. Όταν εισάγουμε στην παλινδρόμηση πρόσθετες μεταβλητές X_i το άθροισμα των τετραγώνων των σφαλμάτων ελαττώνεται οπότε ο R^2 αυξάνεται. Η συγκεκριμένη τακτική της αύξησης του αριθμού των ανεξάρτητων μεταβλητών με σκοπό την αύξηση του R^2 , πέραν του γεγονότος ότι κάνει το δείγμα πολύπλοκο, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συμπεράσματα στερούμενα αξίας. Για το λόγο αυτό αντί του R^2 υπολογίζουμε το διορθωμένο R^2 που σε μία ενδεχόμενη αύξηση του βαθμού X_i δεν συνεπάγεται και η αύξηση της τιμής R^2 . Έτσι εφ' όσον οι τιμές $R^2 = 0,584$ και διορθωμένο $R^2 = 0,501$ είναι πολύ κοντά μπορούμε να μιλάμε για μια πολύ καλή σταθερότητα του δείγματος.

Με τη βοήθεια του συντελεστή Durbin – Watson πραγματοποιήθηκε έλεγχος για την ύπαρξη αυτοσυσχέτισης των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης. Επειδή η τιμή του συντελεστή Durbin – Watson είναι 1,44 δεν είναι πιθανόν να υπάρχει αυτοσυσχέτιση των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Η τιμή της στατιστικής F μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά. Από τη τιμή του P-value και της στατιστικής F μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το υπόδειγμα συνολικά είναι στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%

Σκόπιμη επίσης είναι η παλινδρόμηση της μεταβλητή (HmeresParam.) ως εξαρτημένη, με πέντε ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες την επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν για την μελέτη είναι οι εξής: 1. Οικονομική κατάσταση , 2. Μεταφορικό μέσο, 3. Δαπάνες διακοπών, 4. Ταξίδι μέσω πρακτορείου.

Δεδομένης της συνάρτησης λογιστικής παλινδρόμησης που είναι:

$$Y = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i} + b_3 X_{3i} + b_4 X_{4i} + e_i$$

Η συναρτησιακή μορφή της λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$\text{Hmer.Param.} = 2,735 + 3,110 \text{ οικον.kat.} - 2,518 \text{ metaf.mes.} + 0,935 \text{ dap.diak.} + 1,02 \text{ tax.prakt.}$$

Τα εμπειρικά αποτελέσματα, που εκπονήθηκαν σύμφωνα με τη μέθοδο της ταυτόχρονης εισόδου των ερμηνευτικών μεταβλητών στην εξίσωση παλινδρόμησης για τις “Ημέρες παραμονής”, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 22: Εκτίμηση λογιστικής παλινδρόμησης για την μεταβλητή “Ημέρες παραμονής”, η στατιστική σημαντικότητά τους και ο λόγος των πιθανοτήτων.

Μεταβλητές	Υπόδειγμα II	Λόγος Πιθανοτήτων (odds ratio)
Σταθερά	2,735** (1,17)	-
Οικονομική Κατάσταση	3,110** (2,93)	27,2
Μεταφορικό Μέσο	- 2,518 (- 3,01)	0,09
Δαπάνες διακοπών	0,935*** (1,19)	9,85
Ταξίδι μέσω πρακτορείου	1,02 (0,65)	2,19

R2	0,253	
R2 διορθωμένο	0,259	
Durbin - Watson	1,61	
F	30,15***	
N	200	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t ***, ** υποδηλώνουν p-value<0,01 και <0,05		

Από την εκτίμηση του παραπάνω λογιστικού υποδείγματος προκύπτει ότι: όσον αφορά την επίδραση της οικονομικής κατάστασης στις ημέρες παραμονής στην Κρήτη, ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% και ασκεί στατιστικά σημαντική θετική επίδραση στις ημέρες παραμονής στο νησί.

Οι δαπάνες που είναι διατεθειμένοι οι επισκέπτες να πραγματοποιήσουν επιδρούν στις ημέρες παραμονής θετικά. Βρέθηκε θετικό πρόσημο, οπότε έχουμε μια θετική επίδραση ανάμεσα στην επιλογή διακοπών μέσω ταξιδιωτικού πρακτορείου και στην διάρκεια των διακοπών, συγκριτικά με το να μην επιλέξουν διακοπές μέσω αυτού. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα διότι η επίδρασή του δεν είναι στατιστικά σημαντική.

Επιπλέον, αναφορικά με το μεταφορικό μέσο και την επίδρασή του σε σχέση με τις ημέρες παραμονής, βρέθηκε αρνητικό πρόσημο, οπότε έχουμε αρνητική επίδραση στις ημέρες παραμονής, που σημαίνει ότι εκείνοι οι οποίοι για την μεταβίβασή τους χρησιμοποιούν άλλα μεταφορικά μέσα εκτός του αεροπλάνου παραμένουν λιγότερες μέρες από εκείνους που χρησιμοποιούν το αεροπλάνο για την μεταβίβασή τους. Ο συντελεστής δεν βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα.

Από την εμπειρική ανάλυση, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της λογιστικής παλινδρόμησης, προκύπτει ότι οι ημέρες παραμονής στη Κρήτη εξαρτώνται από την οικονομική κατάσταση των τουριστών, την επιλογή τουρισμού μέσω πρακτορείων

και από τα χρήματα που είναι διατεθειμένοι να δαπανήσουν κατά την διάρκεια των διακοπών τους.

Οι υπόλοιπες υπολογισμένες τιμές που κάνουν το μοντέλο εύκολο σε κάθε προσαρμογή. Παρατηρούμε τις τιμές αυτές και τις εξηγούμε προς όλες τις εκφάνσεις τους.

Ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R^2=0,253$ και μετράει τον βαθμό προσαρμογής της γραμμικής παλινδρόμησης του δείγματος στα εμπειρικά δεδομένα. Μια ψηλή τιμή του R^2 δείχνει πάντα μια καλή προσαρμογή ωστόσο μια χαμηλή τιμή δεν σημαίνει ότι η παλινδρόμηση είναι κατάλληλη. Επειδή $0 \leq R^2 \leq 1$, $0 \leq 0,253 \leq 1$ μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο βαθμός προσαρμογής στην παραπάνω παλινδρόμηση είναι αρκετά καλός. Όταν εισάγουμε στην παλινδρόμηση πρόσθετες μεταβλητές X_i το άθροισμα των τετραγώνων των σφαλμάτων ελαττώνεται οπότε ο R^2 αυξάνεται. Η συγκεκριμένη τακτική της αύξησης του αριθμού των ανεξάρτητων μεταβλητών με σκοπό την αύξηση του R^2 , πέραν του γεγονότος ότι κάνει το δείγμα πολύπλοκο, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συμπεράσματα στερούμενα αξίας. Για το λόγο αυτό αντί του R^2 υπολογίζουμε το διορθωμένο R^2 που σε μία ενδεχόμενη αύξηση του βαθμού X_i δεν συνεπάγεται και η αύξηση της τιμής R^2 . Έτσι εφ' όσον οι τιμές $R^2 = 0,253$ και διορθωμένο $R^2 = 0,249$ είναι πολύ κοντά μπορούμε να μιλάμε για μια πολύ καλή σταθερότητα του δείγματος.

Με τη βοήθεια του συντελεστή Durbin – Watson πραγματοποιήθηκε έλεγχος για την ύπαρξη αυτοσυσχέτισης των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης. Επειδή η τιμή του συντελεστή Durbin – Watson είναι 1,44 οπότε δεν είναι πιθανόν να υπάρχει αυτοσυσχέτιση των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Η τιμή της στατιστικής F μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά. Από τη τιμή του P -value και της στατιστικής F μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το υπόδειγμα συνολικά είναι στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%.

Σκόπιμη επίσης είναι η παλινδρόμηση της μεταβλητής (Dapan.Diak.): Δαπάνες Διακοπών) ως εξαρτημένη, με πέντε ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες την επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά. Οι ανεξάρτητες μεταβλητές που χρησιμοποιήθηκαν

για την μελέτη είναι οι εξής : 1. Μόρφωση, 2. Ημέρες παραμονής στη Κρήτη, 3. Οικονομική κατάσταση, 4. Ηλικία, 5. Ταξίδι μέσω πρακτορείου.

Δεδομένης της συνάρτησης λογιστικής παλινδρόμησης που είναι:

$$Y = b_0 + b_1 X_{1i} + b_2 X_{2i} + b_3 X_{3i} + b_4 X_{4i} + b_5 X_{5i} + e_i$$

Η συναρτησιακή μορφή της λογιστικής παλινδρόμησης που εκτιμάται είναι:

$$\text{Dapan.Diak.} = 1,481 + 0,643 \text{ morfosi} + 1,951 \text{ nmer.param.} + 2,831 \text{ oikon.kat.} + 1,003 \text{ nlikia} - 0,759 \text{ tax.prakt.}$$

Τα εμπειρικά αποτελέσματα, που εκπονήθηκαν σύμφωνα με τη μέθοδο της ταυτόχρονης εισόδου των ερμηνευτικών μεταβλητών στην εξίσωση παλινδρόμησης για το “Δαπάνες Διακοπών”, παρουσιάζονται στον ακόλουθο πίνακα.

Πίνακας 23: Εκτίμηση λογιστικής παλινδρόμησης για την μεταβλητή “Δαπάνες διακοπών”, η στατιστική σημαντικότητά τους και ο λόγος των πιθανοτήτων.

Μεταβλητές	Υπόδειγμα II	Λόγος Πιθανοτήτων (odds ratio)
Σταθερά	1,481 (2,95)	
Μόρφωση	0,643 (1,15)	2,01
Ημέρες παραμονής στην Κρήτη	1,951** (2,35)	12,44
Οικονομική Κατάσταση	2,381* (1,95)	19,32
Ηλικία	1,003** (0,42)	8,03
Ταξίδι μέσω πρακτορείου	- 0,759*** (0,32)	0,15
R²	0,375	
R² διορθωμένο	0,356	
Durbin - Watson	1,34	
F	26,31	
N	200	
Σημείωση: στις παρενθέσεις παρουσιάζεται η τιμή της στατιστικής t ***, ** και * υποδηλώνουν p-value<0,01, <0,05 και <0,1 αντίστοιχα		

Από την εκτίμηση του συγκεκριμένου λογιστικού υποδείγματος προκύπτει ότι: Όσον αφορά την επίδραση, των ημερών παραμονής στην Κρήτη στις δαπάνες διακοπών, ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% και ασκεί στατιστικά θετική επίδραση στις δαπάνες διακοπών, που σημαίνει ότι όσο αυξάνονται οι μέρες παραμονής στη Κρήτη τόσο αυξάνονται και οι δαπάνες διακοπών, χωρίς να περιορίζονται οι δαπάνες προκειμένου να παραμείνουν περισσότερες ημέρες.

Η επόμενη μεταβλητή, η οικονομική κατάσταση, έχει θετικό πρόσημο, που σημαίνει ότι ανάλογα με την οικονομική κατάσταση, έχει θετικό πρόσημο, που σημαίνει ότι ανάλογα με την οικονομική κατάσταση, έχει θετικό πρόσημο, που σημαίνει ότι ανάλογα με την οικονομική κατάσταση των επισκεπτών επηρεάζονται και οι δαπάνες διακοπών, όσο καλύτερη οικονομική κατάσταση έχει κάποιος τόσο περισσότερα χρήματα θα δαπανήσει κατά τη διάρκεια των διακοπών του. Ο συντελεστής της συγκεκριμένης μεταβλητής βρέθηκε θετικός, και στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 10% γι' αυτό και ασκεί στατιστική σημαντική θετική επίδραση στις δαπάνες διακοπών.

Η επίδραση της ηλικίας στις δαπάνες διακοπών έχει συντελεστή με θετικό πρόσημο, ενώ βρέθηκε στατιστικά σημαντικός σε επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας 5% και ασκεί στατιστικά αρνητική επίδραση στις δαπάνες διακοπών. Οπότε προκύπτει ότι η ηλικία των ατόμων επηρεάζει θετικά τη διαμόρφωση των δαπανών, δηλαδή όταν αυξάνεται η ηλικία τα άτομα δαπανούν μεγαλύτερα ποσά στις διακοπές τους σε αντίθεση με τις μικρότερες ηλικίες.

Η επίδραση του μορφωτικού επιπέδου έχει συντελεστή με θετικό πρόσημο, οπότε όσο το μορφωτικό επίπεδο βελτιώνεται τόσο αυξάνονται και οι δαπάνες διακοπών, ο συντελεστής δε βρέθηκε στατιστικά σημαντικός και επομένως απαλείφθηκε από το συγκεκριμένο υπόδειγμα, διότι δεν είναι στατιστικά σημαντική η επίδρασή του.

Τέλος τα οργανωμένα ταξίδια μέσω πρακτορείου επηρεάζουν αρνητικά τις δαπάνες διακοπών, βρέθηκε αρνητικό πρόσημο στο συντελεστή της μεταβλητής με στατιστική σημαντικότητα 1%. Οπότε όταν επιλέγεται ταξίδι μέσω τουριστικού πρακτορείου οι

δαπάνες διακοπών περιορίζονται, ενώ στην αντίθετη περίπτωση αυξάνονται, κάτι που συμβαδίζει και με τη θεωρία.

Από την εμπειρική ανάλυση, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη χρήση της λογιστικής παλινδρόμησης, προκύπτει ότι οι δαπάνες διακοπών εξαρτώνται από την οικονομική κατάσταση των τουριστών, την ηλικία, την διάρκεια των διακοπών και το μορφωτικό επίπεδο των επισκεπτών.

Δεν μπορούμε φυσικά να παραλείψουμε ότι ενδεικτικές είναι και κάποιες άλλες υπολογισμένες τιμές που κάνουν το μοντέλο εύκολο σε κάθε προσαρμογή. Παρατηρούμε τις τιμές αυτές και τις εξηγούμε προς όλες τις εκφάνσεις τους.

Ο συντελεστής πολλαπλού προσδιορισμού είναι $R^2=0,375$ και μετράει τον βαθμό προσαρμογής της γραμμικής παλινδρόμησης του δείγματος στα εμπειρικά δεδομένα. Μια ψηλή τιμή του R^2 δείχνει πάντα μια καλή προσαρμογή ωστόσο μια χαμηλή τιμή δεν σημαίνει ότι η παλινδρόμηση είναι κατάλληλη. Επειδή $0 \leq R^2 \leq 1$, $0 \leq 0,375 \leq 1$ μπορούμε να ισχυριστούμε ότι ο βαθμός προσαρμογής στην παραπάνω παλινδρόμηση είναι αρκετά καλός. Όταν εισάγουμε στην παλινδρόμηση πρόσθετες μεταβλητές X_i το άθροισμα των τετραγώνων των σφαλμάτων ελαττώνεται οπότε ο R^2 αυξάνεται. Η συγκεκριμένη τακτική της αύξησης του αριθμού των ανεξάρτητων μεταβλητών με σκοπό την αύξηση του R^2 , πέραν του γεγονότος ότι κάνει το δείγμα πολύπλοκο, είναι δυνατόν να οδηγήσει σε συμπεράσματα στερούμενα αξίας. Για το λόγο αυτό αντί του R^2 υπολογίζουμε το διορθωμένο R^2 που σε μία ενδεχόμενη αύξηση του βαθμού X_i δεν συνεπάγεται και η αύξηση της τιμής R^2 . Έτσι εφ' όσον οι τιμές $R^2 = 0,375$ και διορθωμένο $R^2 = 0,356$ είναι πολύ κοντά μπορούμε να μιλάμε για μια πολύ καλή σταθερότητα του δείγματος.

Με τη βοήθεια του συντελεστή Durbin – Watson πραγματοποιήθηκε έλεγχος για την ύπαρξη αυτοσυσχέτισης των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης. Επειδή η τιμή του συντελεστή Durbin – Watson είναι 1,34 οπότε δεν είναι πιθανόν να υπάρχει αυτοσυσχέτιση των σφαλμάτων της πολλαπλής παλινδρόμησης.

Η τιμή της στατιστικής F μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τον έλεγχο της στατιστικής σημαντικότητας του υποδείγματος συνολικά. Από τη τιμή του P-value και της

στατιστικής F μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι το υπόδειγμα συνολικά είναι στατιστικά σημαντικό σε επίπεδο εμπιστοσύνης 99%.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο διεθνής και ο εσωτερικός τουρισμός έχουν σημειώσει εκπληκτική άνοδο τα τελευταία χρόνια, ενώ παρουσιάζουν εξαιρετικές προοπτικές περαιτέρω ανάπτυξης τον 21^ο αιώνα. Παραδοσιακά, μεγάλο μέρος αυτής της ανάπτυξης επιτεύχθηκε σε βάρος του περιβάλλοντος των δημοφιλών προορισμών και σήμερα υπονομεύει την ποιότητα ζωής των κατοίκων τους, θέτοντας σε κίνδυνο τη μελλοντική κερδοφορία των τουριστικών επιχειρήσεων.

Σύμφωνα πάντα και με τις διεθνείς έρευνες για το συγκεκριμένο ζήτημα, η περιφερειακή ανάπτυξη μέσω κοινωνικοοικονομικού πλαισίου που εξετάζεται για μια περιοχή, δεν μπορεί, παρά να εξεταστεί κατά τους διαφορετικούς αλλά αλληλένδετους τομείς της ανθρώπινης δράσης. Το παραπάνω συμπέρασμα επαληθεύεται και από τις θεωρίες των θεωρητικών και των οικονομολόγων για την τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη. Δεδομένου, ότι η ανάπτυξη δεν είναι μια μονοσήμαντη έννοια, αντίθετα είναι ένα πολυδιάστατο ζήτημα που απαιτεί ολοκληρωμένη προσέγγιση. Για το σκοπό αυτό εξετάστηκε η ολοκληρωμένη τοπική ανάπτυξη, που στοχεύει στην ταυτόχρονη προώθηση αναπτυξιακών διαδικασιών σε τομείς και κλάδους που αλληλοστηρίζονται.

Σκοπός της παρούσας εργασίας ήταν να δώσει μια εικόνα για την αλληλεπίδραση που έχει ο τουρισμός με τους βασικούς άξονες της βιώσιμης ανάπτυξης, την οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον, στους τέσσερις νομούς της Κρήτης. Παράλληλα εξετάστηκε αποσπασματικά η τουριστική ανάπτυξη, ενώ προέκυψαν και συμπεράσματα που δεν σχετίζονται άμεσα με τον τουρισμό.

Συγκεκριμένα παρατηρήθηκαν τα εξής:

- ο Μεγάλη αύξηση του τουριστικού προϊόντος τα έτη 1981-2006.
- ο Σημαντική είναι η συμμετοχή του τουρισμού στην παραγωγή απορριμμάτων, στην κατανάλωση ενέργειας, στην κατανάλωση νερού και

μεταφορικό φόρτο, σε ποσοστά που κυμαίνονται από 4-12%. Διαπιστώνεται ότι ως μέσο μεταφοράς προτιμάται το αεροπλάνο ακόμα και από τους επισκέπτες με χαμηλότερα εισοδήματα.

- Ο Μεγάλη εποχιακή επιβάρυνση λόγου του τουρισμού στους παραπάνω δείκτες. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τους μήνες αιχμής κυμαίνονται από 11-23%.
- Ο Τάση του τουρισμού να κυριαρχήσει έναντι των άλλων παραγωγικών διαδικασιών (παρατηρείται στην εξέλιξη των χρήσεων γης, μείωση ποσοστού ατόμων που απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, σημαντική αύξηση ενασχόλησης με το τριτογενή τομέα).
- Ο Δυσανάλογη αύξηση των υποδομών φιλοξενίας (αριθμού κλινών) σε σχέση με την αύξηση των διανυκτερεύσεων.
- Ο Ο εμπλουτισμός της διαμονής των τουριστών στο νησί με οργανωμένες τοπικές εκδηλώσεις, αθλητικές δραστηριότητες, που δεν απαιτούν αλλοίωση του φυσικού περιβάλλοντος αλλά και αλλαγές στη χρήση γης (π.χ. γήπεδα τένις κ.α.), προωθούν επιθυμητούς εναλλακτικούς τύπους τουρισμού.
- Ο Οι ημέρες παραμονής στη Κρήτη εξαρτώνται από την οικονομική κατάσταση, την επιλογή τουρισμού μέσω πρακτορείου και από τα χρήματα που είναι διατεθειμένοι να δαπανήσουν.
- Ο Διαπιστώνεται ότι οι δαπάνες των τουριστών επηρεάζονται κατά πολύ από την οικονομική τους κατάσταση, το μορφωτικό τους επίπεδο και την ηλικία τους, ενώ η οικονομική τους κατάσταση επηρεάζει τις ημέρες παραμονής τους και το μέσο που επιλέγουν για την μετακίνησή τους.
- Ο Επιβεβαιώθηκε η άποψη ότι η αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος συνήθως συμβαδίζει με διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα από το ερωτηματολόγιο που χρησιμοποιήθηκε σε αυτήν την μελέτη, ιδιαίτερα σημαντικά είναι τα ακόλουθα:

- Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων ενημερώθηκε για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό από τους οικείους τους και τα μεγάλα ταξιδιωτικά πρακτορεία των χωρών τους και όχι από κάποια διαφημιστική καταχώρηση. Είναι λοιπόν σημαντικό να δοθεί μεγαλύτερη σημασία στην προώθηση της

Κρήτης ως τουριστικού προορισμού με την παράλληλη χρησιμοποίηση διαφημιστικών μέσων.

- Ιδιαίτερα διαδεδομένος τρόπος διακοπών είναι μέσω των τουριστικών πρακτορείων και της επιλογής “πακέτων διακοπών”. Σημαντικό ρόλο στην επιλογή του συγκεκριμένου τύπου διακοπών είναι το φύλο, με τις γυναίκες να προτιμούν τα οργανωμένα τουριστικά ταξίδια μέσω πρακτορείων, το μορφωτικό επίπεδο, με τα άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο να προτιμούν τα ταξίδια μέσω πρακτορείων, ενώ παράλληλα και η πραγματοποίηση περιηγήσεων, τοπικών εκδηλώσεων και οι παροχές-ευκολίες για τα παιδιά να είναι επίσης σοβαροί λόγοι. Η οικογενειακή κατάσταση είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει επίσης την επιλογή διακοπών μέσω πρακτορείου, παρατηρείται ιδιαίτερη προτίμηση από τους έγγαμους, ενώ εξάρτηση παρατηρείται και από τις ημέρες παραμονής όπου συνήθως είναι περιορισμένες στη συγκεκριμένη περίπτωση.
- Η συντριπτική πλειοψηφία των τουριστών επέλεξε τους ταξιδιωτικά πρακτορεία για τη διοργάνωση και διεκπεραίωση των διακοπών τους.
- Θα πρέπει να αναφερθεί ότι μεγάλη σημασία στην διαμόρφωση των απαντήσεων είχε η διαφορετική κουλτούρα και ο διαφορετικός τρόπος ζωής των ερωτηθέντων ανάλογα με την προέλευσή τους. Για παράδειγμα οι προερχόμενοι από τις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες προτίμησαν την ύπαρξη τεχνολογικών ευκολιών και ανέσεων σε αντίθεση με τους υπόλοιπους οι οποίοι προτίμησαν πιο φυσικές ανέσεις.
- Επικρατεί μια τάση για περισσότερες μέρες παραμονής με “πακέτο” οργανωμένων διακοπών από εκείνα που προσφέρουν τα ταξιδιωτικά πρακτορεία της χώρας τους (κάτι που έχει και αρνητικές επιπτώσεις για όσους έχουν επενδύσει στον τουρισμό, όπως επιβολή όρων και τιμών “ασύμφορων” γι’ αυτούς).
- Από την εμπειρική ανάλυση, προκύπτει ότι η επιλογή για διακοπές κάποιου οργανωμένου “πακέτου” μέσω ταξιδιωτικού πρακτορείου εξαρτάται από το φύλο, με τις γυναίκες να προτιμούν τα οργανωμένα ταξίδια, έναντι των αντρών, το μορφωτικό επίπεδο, με τα άτομα με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο να προτιμούν ταξίδια μέσω πρακτορείου, ενώ η πραγματοποίηση περιηγήσεων είναι ακόμα ένας παράγοντας προτίμησης των πρακτορείων

μαζί με την πραγματοποίηση των τοπικών εκδηλώσεων και τις παροχές και ευκολίες για τα παιδιά. Η οικογενειακή κατάσταση είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει επίσης την επιλογή διακοπών μέσω πρακτορείου, παρατηρείται ιδιαίτερη προτίμηση από τους έγγαμους, ίσως για ελεγχόμενες δαπάνες διακοπών λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων. Πολύ σημαντική παρατήρηση από τα αποτελέσματα του υποδείγματος είναι ότι όσοι επιλέγουν τα τουριστικά “πακέτα” μένουν λίγες μέρες στη συγκεκριμένη περιοχή, οπότε παρατηρείται εξάρτηση και από τις ημέρες διαμονής.

- Επίσης, προκύπτει ότι οι ημέρες παραμονής των τουριστών εξαρτώνται από την οικονομική τους κατάσταση, την επιλογή τουρισμού μέσω πρακτορείων και από τα χρήματα που είναι διατεθειμένοι να δαπανήσουν κατά την διάρκεια των διακοπών τους.
- Καθώς επίσης, , προκύπτει ότι οι δαπάνες διακοπών εξαρτώνται από την οικονομική κατάσταση των τουριστών, την ηλικία, την διάρκεια των διακοπών και το μορφωτικό επίπεδο τους.
- Οι κύριοι παράγοντες που προσέλκυσαν τους τουρίστες στην Κρήτη ήταν το ιδανικό κλίμα, ο πολιτισμός, οι όμορφες παραλίες, οι αρχαιολογικές περιοχές και το χαμηλό κόστος ταξιδιού.
- Η πλειοψηφία των τουριστών έμειναν ικανοποιημένοι από την ποιότητα των τουριστικών υπηρεσιών και θα συνέστηναν στους οικείους τους την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό , γεγονός που θα πρέπει να ληφθεί υπόψη των τουριστικών παραγόντων του νησιού για την περαιτέρω ανάπτυξη επικοινωνίας με τους απερχόμενους τουρίστες.
- Σημαντικό επίσης είναι ότι πολύ υψηλό ποσοστό των ερωτηθέντων επισκέπτονται τα χωριά, περιοδεύοντας την Κρήτη.
- Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων από τις βόρειες χώρες (Γερμανία, Αυστρία, Σκανδιναβικές χώρες, Αγγλία κ.α.) έδειξαν μεγαλύτερο ενδιαφέρον τον Οικολογικό τουρισμό, σε αντίθεση με τους προερχόμενους από τις υπόλοιπες χώρες οι οποίοι έδειξαν ενδιαφέρον για διαφορετικές μορφές τουρισμού.
- Σημαντικό θεωρείται ότι είναι το στοιχείο της σταδιακής μετατόπισης του ενδιαφέροντος των τουριστών προς τον Αγροτουρισμό και τις πιο

εξειδικευμένες μορφές τουρισμού όπως είναι ο οικολογικός τουρισμός και ο τουρισμός περιπέτειας.

- Ωστόσο, αναφορικά με τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο Αγροτουρισμός, μέσω της εμπειρικής ανάλυσης, προκύπτει ότι η επιλογή τους εξαρτάται άμεσα από την ύπαρξη και καλή κατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής που θα επισκεφθούν οι τουρίστες, της παρουσίας στοιχείων τοπικής παράδοσης, της πραγματοποίησης τοπικών εκδηλώσεων και την διεξαγωγή διαφόρων αθλητικών δραστηριοτήτων.
- Σημαντική θεωρούν οι ερωτηθέντες, την προστασία του περιβάλλοντος και ενδιαφέρονται για ενεργό συμμετοχή σε εκδηλώσεις και δραστηριότητες που έχουν σχέση με τη διαφύλαξη και προστασία του περιβάλλοντος. Κάτι που ισχύει ιδίως για τους τουρίστες που προέρχονται από τις βιομηχανικά και οικονομικά ανεπτυγμένες χώρες αλλά και από τους υπόλοιπους. (Οπότε καλό θα είναι να αξιοποιήσουμε τα ενδιαφέροντα και τις ευαισθησίες των τουριστών ώστε να επιτύχουμε μια βιώσιμη ανάπτυξη όχι μόνο οικονομικής φύσεως αλλά και περιβαλλοντικής και κοινωνικής. Διότι είναι κοινά παραδεκτό ότι η Κρήτη διαθέτει ένα πλούσιο και ποικιλόμορφο φυσικό περιβάλλον στο οποίο μπορούν να διεξαχθούν διάφορες ενδιαφέρουσες δραστηριότητες).

Τέλος, αναφέρουμε ορισμένες διαπιστώσεις σχετικά με την βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών.

Σημασία θα πρέπει να δοθεί από τους παράγοντες των αερολιμένων και λιμένων καθώς και από τους κεντρικούς παράγοντες τουρισμού όσον αφορά την εκμάθηση περισσότερων ξένων γλωσσών που θα είναι χρήσιμες ειδικά για τους ηλικιωμένους τουρίστες. Επίσης σημαντικό θέμα είναι ο περιορισμός της ηχορρύπανσης πλησίον των ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων.

Η τάση για τις εναλλακτικές μορφές τουρισμού η οποία αναδείχθηκε από τις απαντήσεις του ερωτηματολογίου θα πρέπει να ληφθεί υπόψη στον κεντρικό αλλά και στον ατομικό σχεδιασμό της μελλοντικής τουριστικής ανάπτυξης του νησιού. Διαπιστώνεται ότι η ανάπτυξη κατάλληλων υποδομών στην Κρήτη για την

εξυπηρέτηση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, για τις οποίες έδειξαν σοβαρό ενδιαφέρον οι τουρίστες, θα έχει ως άμεσο αποτέλεσμα την περαιτέρω ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας κατά τρόπο όμως βιώσιμο σε όλα τα επίπεδα, οικονομικά περιβαλλοντικά και κοινωνικά.

Η κατάρτιση του ερωτηματολογίου αλλά και η ανάλυση των απαντήσεων κάλυψε σε μεγάλο ποσοστό την ανάδειξη των τάσεων, των αναγκών, των προτιμήσεων αλλά και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει σήμερα ο τουρισμός στην Κρήτη.

Από την μελέτη που πραγματοποιήθηκε για τον καθένα από τους τέσσερις νομούς της Κρήτης προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

- ο Οι νομοί Ρεθύμνης και Λασιθίου, παρ' όλο που παρουσιάζουν μεγάλη τουριστική άνθιση (έχουν τις μεγαλύτερες τιμές ανά κάτοικο στους δείκτες τουριστικής ανάπτυξης), εν τούτοις πετυχαίνουν αρκετά ισορροπημένη ανάπτυξη έχοντας ως επί το πλείστον καλύτερες τιμές στους δείκτες βιωσιμότητας που εξετάστηκαν σε σχέση με τον μέσο όρο της περιφέρειας.
- ο Ο νομός Ηρακλείου φαίνεται να είναι στη δυσμενέστερη θέση από τους τέσσερις νομούς εμφανίζοντας το μικρότερο κατά κεφαλήν ΑΠΠ, και την μεγαλύτερη παραγωγή απορριμμάτων ανά κάτοικο
- ο Η τουριστική ανάπτυξη στο νομό Χανίων άρχισε να αναπτύσσεται αργότερα από ότι στους υπόλοιπους νομούς (κυρίως μετά το 1991), και οι τουριστικοί δείκτες στο νομό αυτό παρουσιάζουν τις χαμηλότερες τιμές ανά κάτοικο. Γενικά ο νομός Χανίων προσεγγίζει καλύτερα την μέση κατάσταση της περιφέρειας.

Σ' αυτό το σημείο θα πρέπει να επισημάνουμε ότι με δεδομένη την πλούσια παράδοση και ιστορία του ελληνικού χώρου, δίνεται μέσω των χρηματοδοτήσεων της Ε.Ε. η ευκαιρία στις ελληνικές πόλεις να προστατεύσουν και να αναδείξουν την ιδιαιτερότητά τους που συμπληρώνεται από το κλίμα και τις φυσικές ομορφιές, ώστε να υπάρξουν νέες προοπτικές ανάπτυξης και ευημερίας, χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο ο ιδιαίτερος χαρακτήρας τους. Για να πραγματοποιηθεί η συγκεκριμένη εξέλιξη, είναι απαραίτητος ο εκσυγχρονισμός των αστικών υποδομών, η υιοθέτηση της κοινωνίας

της πληροφορίας, η επαρκής διασύνδεση με αντίστοιχα Ευρωπαϊκά δίκτυα και η τήρηση καθώς και συμπλήρωση (όπου είναι ελλιπής) του νομοθετικού πλαισίου, προκειμένου να επιτευχθεί ανάπτυξη και εξέλιξη χωρίς να τεθεί σε κίνδυνο και αλλοίωση το φυσικό περιβάλλον και ο τοπικός παράγοντας.

Θα πρέπει επίσης να τονιστεί η ανάγκη που απαιτείται για έγκαιρη προετοιμασία της κάθε ελληνικής περιοχής να δεχτεί όλες τις μεταβολές που επιφέρει η τουριστική ανάπτυξη και να τις αφομοιώσει με ανάλογο τρόπο, ώστε να μην θιγεί στο ελάχιστο ο χαρακτήρας και η ιδιαίτερη φυσιογνωμία της.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. Αποστολόπουλος Κ. - Γιάγκου Δ., «Ήπιες μορφές τουρισμού», Πανεπιστημιακές σημειώσεις Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003
2. Αποστολόπουλος Κ. – Θεοδοροπούλου Ε., «Ήπιες μορφές τουρισμού», Πανεπιστημιακές σημειώσεις Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2003
3. Βαρβαρέσος Σ., «Τουρισμός, οικονομικές προσεγγίσεις», Προπομπός. Αθήνα,. 1999
4. Βαρβαρέσος Σ., «Τουρισμός, έννοιες, μεγέθη, δομές, η Ελληνική πραγματικότητα», Β' έκδοση, Προπομπός, Αθήνα 2000
5. Γεωργάκελος Δ., Καρβούνης, Σ. «Διαχείριση του περιβάλλοντος. Επιχείρηση και βιώσιμη ανάπτυξη», Σταματούλης, Αθήνα 2003
6. Γεωργόπουλος Α., Τσαλίκη Ελισάβετ, «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Gutenberg, Αθήνα, 2003
7. Γκέκας Β. «Τεχνολογίες Τροφίμων», Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πολυτεχνείο Κρήτης, 2000
8. Ε.Κ.Π.Α.Α, «Περιβαλλοντικά σήματα», Σχέδιο Έκθεσης Δεικτών Αειφορίας, Αθήνα, 2003
9. Ε.Κ.Π.Α.Α, «Η Ελληνική Στρατηγική για την Αειφόρο ανάπτυξη» Εισηγητικό Κείμενο, Αθήνα, Μάιος 2002
10. ΕΣΥΕ. Τουριστική Κίνηση. Ειδική ενημερωτική έκδοση. Αθήνα, 2002
11. ΕΣΥΕ. Η Ελλάδα με αριθμούς, 2001. Αθήνα, 2001
12. Ζοπουνίδης Κ., «Στατιστικά στοιχεία του Τουρισμού στην Κρήτη» Πολυτεχνείο Κρήτης, 2003
13. Ι.Τ.Ε.Π., «Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός», διάφορα τεύχη
14. Καλλιδρομήτου Δ., Σμύρλης Ι., Μποναζούντας Μ., «Εκτίμηση της Αειφορίας σε Επίπεδο Νομού στην Ελλάδα», Ε.Μ.Π, 2001.
15. Καραβασίλη Μ., «Στρατηγική της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη», Κείμενο Εργασίας αρ.15, 2003

16. Καραγεωργίου Β., «Η Αειφόρος Ανάπτυξη ως βάση της Σύγχρονης Περιβαλλοντικής Πολιτικής. Βασικοί Άξονες και Εργαλεία με βάση τα νέα Δεδομένα», 2004
17. ΚΕΠΕ, *Πενταετή Αναπτυξιακά Προγράμματα*, Αθήνα
18. Κοκκώσης Χ.-Τσάρτας Π., «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», Εκδόσεις Κριτική, Σεπτέμβριος 2001, σελ. 182-196
19. Κουζέλης Α.Κ., Παυλόπουλος Π.Γ., *Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδος και Τουρισμός*, ΙΤΕΠ, Αθήνα
20. Κουτίβας Α., «Ασθενής και Ισχυρή Αειφόρος Ανάπτυξη, Εξερεύνηση των Ορίων των δύο Αντίθετων Οικονομικών Παραδειγμάτων της Αειφόρου Ανάπτυξης.» Συνθετική Μεταπτυχιακή Εργασία, Πολυτεχνείο Κρήτης, Ιούλιος 2001
21. Κουτσιανά Ε., «Αστικός Τουρισμός: Μία δυναμικά αναπτυσσόμενη ειδική μορφή τουρισμού. Η περίπτωση του Βόλου- Ολυμπιακής πόλης του 2004», διπλωματική εργασία του τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, επιβλέπων καθηγητής: Δέφνερ Α., Βόλος 2003
22. Κωττη Γ., «Οικολογία και Οικονομία», Παπαζηση, Αθήνα 1994
23. Λουκάτος, 1998, σελ. 182-196
24. Μαντότο Ρ., «Ο Οικοπολιτισμός» Εκδόσεις Στάχυ, Αθήνα, 1996
25. Μητούλα Ρ., «Βιώσιμη τοπική και περιφερειακή ανάπτυξη», Πανεπιστημιακές σημειώσεις Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2002
26. Μοίρα Π., «Τουριστική γεωγραφία της Ελλάδας», Interbooks, Αθήνα, 2005
27. Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, «Επιλεγμένα Θέματα Διαχείρισης Περιβάλλοντος», 1995
28. Ναζάκης Χ., «Η οικολογικοποίηση της ανάπτυξης», Περιοδικό Ουτοπία, Τεύχος 26, Σεπτέμβριος –Οκτώβριος 1997
29. Πατσουράτης Β., «Η ανταγωνιστικότητα του Ελληνικού τουριστικού τομέα», Επτάλοφος, Αθήνα, 2002
30. Παυλόπουλος Παναγιώτης Γ., «Το Πανόραμα του Παγκόσμιου Τουρισμού», Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα, 1998
31. Παυλόπουλος Παναγιώτης Γ., «Το Μέγεθος και η Δυναμική του Τουριστικού Τομέα», Ι.Τ.Ε.Π., Αθήνα, 1999
32. Ρόκος Δ., «Από την Βιώσιμη ή Αειφόρο στην Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη», Εκδοτικός οίκος Λιβάνη, Αθήνα, 2003

33. Σιάρδος Γ., «Μέθοδοι πολυμεταβλητής στατιστικής ανάλυσης», εκ. Σταμούλης Αθ., Αθήνα, 2005
34. Τάσος Ν., «*Θέματα Τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης*» ΙΩΝ, Αθήνα 1989
35. Τσακαλογιάννης Π., «Η διεθνής διάσταση της περιβαλλοντικής πολιτικής της Ε.Ε.», Αθήνα, 2005
36. Τσούτσος Θ., «*Αειφόρος Ανάπτυξη*» Πανεπιστημιακές σημειώσεις Πολυτεχνείο Κρήτης, Φθινόπωρο 2004
37. Φαρσάρη Γ., Πραστάκος Π., «*Δείκτες, ένα εργαλείο για την αειφόρο τουριστική ανάπτυξη. Πιλοτική εφαρμογή στον Δήμο Χερσονήσου Κρήτης*», Ίδρυμα τεχνολογίας και Έρευνας, Ηράκλειο 2001
38. Χασίμη Αθ., «*Μελέτη για τον Τουρισμό*», Δ.Ε. Πολυτεχνείο Κρήτης, Χανιά 2005
39. Χατζημιχάλη Ι. Γαλάζιος Κ., «*Τουρισμός και Βιώσιμη Ανάπτυξη*», Μεταπτυχιακή Εργασία, Γενικό τμήμα πολυτεχνείου Κρήτης, 2004

Ξένη Βιβλιογραφία

40. Andriotis K., “*Researching the development gap between the hinterland and the coast- evidence from the island of Crete*”, Hellenic Open University, GREECE, 2004
41. Beders S. «*Η αγοραιοποίηση του Περιβάλλοντος*», Περιοδικό Δημοκρατία και Φύση τόμος 1/Τεύχος 2, Οκτώβριος 1996
42. Bartelmus P, «*Sustainable development – Paradigm or paranoia?*» Wuppertal Papers, May 1999
43. Bauler T. «*On the usability of indicators for sustainable development*», Universite Libre de Bruxelles, May 2000
44. Bricker K., “Sustainable Tourism Curriculum Development”, USA, 2002
45. Coltman M.M., “*Introduction to Travel and Tourism: An International Approach*”, N.Y. Van Nostrand Reinhold, 1989
46. Gareth, S., Williams, A. «*Critical issues in tourism. A geographical perspective*», Blackwell, 2002
47. Goodland R. «*Sustainability: Human, Social, Economic and environmental*», Washigton, DC, 2000
48. Gossling S. «*Global Environmental Consequences of Tourism*» Institute of Cultural Geograpy, 2002
49. Gunn C., “*Tourism Planning*”, Taylor and Francis, New York, 1988
50. Inskeep E., “*National and Regional Tourism Planning*”, Routledge, London, 1994
51. Inskeep E., “*Tourism Planning: An Integrated and Sustainable Development Approach*”, Van Nostrand Reinhold, 1991
52. Holden, A., «*Environment and tourism*”, Routledge, London, 2001
53. Kernel Pernille, “Creating and implementing a model for sustainable development in tourism enterprises”, Denmark, 2005
54. Kerry B. Godfrey, “Sustainable Tourism Development”, Oxford Brookew University, UK, 2005
55. Lanza A., “The economics of Tourism and Sustainable Development”(tourism management, Cheltenham, UK, 2005
56. Lawson F. and Baud- Bovy M., “*Tourism and Recreation Development*”, The Architectural Press, London, 1977

57. Lickorisch L., Bodlender J., Jefferson A. and Jenking C.L., “*Developing Tourism Destinations: Policies and Perspectives*”, Harlow, Longman, 1991
58. Lindbery K., “*Policies fir Maximizing Nature Tourism’s Ecological and Economic Benefits*”, World Resources Institute, Washington DC
59. Miller Graham, “The development of indicatorw for sustainable tourism: resultw of a Delphi survey of tourism researchers”, London, 2000
60. Mason M. «Sustainable Development in Rural Areas: The Case of the Dolomite Basin, Italy» University of Venice, 2000
61. McIntyre G., “*Sustainable Tourism Development: Guide to Local Planners*” W.T.O., Madrid, 1993
62. McKenzie S. «*Social sustainability towards some definitions*», University of South Australia, 2004
63. Mill R. and Morrison A., “*The Tourism System*”, Prentice Hall, N.J.O.E.C.D., Tourism Policy and International Tourism in OECD Countries, διάφορες εκδόσεις
64. Miller Tyler G., “*Βιώνοντας στο Περιβάλλον I*”, εκδόσεις ION, 1996
65. Miller Tyler G., “*Βιώνοντας στο Περιβάλλον II*”, εκδόσεις ION, 1996
66. Paehlke R. «*Sustainability Indicators*» Trent University, Canada, 2002
67. Pearce D., “*Tourist Development*”, Longman, Harlow, England, 1989
68. Smith S.L.J., “*Tourism Analysis: A Handbook*”, Longman, Harlow
69. Sofield T., “Empowerment for Sustainable Tourism Development”, Pergamon, Oxford, 2003
70. Spangenberg J., Bonniot O. «*Sustainability Indicators-A Compass on the Road Towards Sustainability*» Sustainable Societies Program, February 1998
71. Spilanis I., Vayanni H., «*Sustainable Tourism: Utopia or Necessity? The Role of New Forms of Tourism in the Aegean Islands*»University of Aegean, 2003
72. Stynes D. and O’Halloran C., “*Tourism Planning*”, Cooperative Extension Service, Michigan State University, 1987
73. Tietenberg Tom, “*Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων*», Τόμος Α, Gutenberg, Αθήνα, 2002
74. Tietenberg Tom, “*Οικονομική του Περιβάλλοντος και των Φυσικών Πόρων*», Τόμος Β, Gutenberg, Αθήνα, 2002
75. Weiler B. and Hall C.M., “*Special Interest Tourism*”, N.Y. Halsted Press
76. WTTC/WEFA, “*Travel and Tourism’s Economic Impact*”, 1999
77. W.T.O., “*Investments and Financing in the Tourism Industry*”, 1995

78. W.T.O., “*National and Regional Tourism Planning*”, Routledge, London, 1995
79. W.T.O., “*Travel and Tourism Barometer*”, διάφορες εκδόσεις
80. W.T.O., “*Yearbook of Tourism Statistics*”, διάφορες εκδόσεις
81. Yuksel E., “*Servise quality in Cretan accommodations: marketing strategies for the UK holiday market*”, U.K, 1997

Ιστοσελίδες στο Διαδίκτυο:

1. www.aueb.gr/deos/courses/DiethnhsDiastash EE/perivallontikh.doc
2. www.elsevier.com/locate/tourman
3. www.kps.gr
4. www.sciencedirect.com
5. www.scirus.com
6. The dashboard manual: www.esl.jrc.it/envind/dashbrds.htm
7. Joint final report of the sectoral infrastucture project. Sector tourism: www.esl.jrs.it/envind/sip/to/sip to01.htm
8. Europe's environment the third assesment: www.eea.eu.int/environmental/assasment report 2003 10
9. United Nations Development Programme: www.undp.org
10. Περιφέρεια Κρήτης: www.crete-region.gr

A. ΧΑΡΤΕΣ- ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΡΗΤΗΣ

B. ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Ευχαριστούμε για τη συνεργασία!

ΓΕΝΙΚΕΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

.....

1. Γένος – Οικογενειακή κατάσταση:

α. Γυναίκα Άνδρας

β. Άγαμος Έγγαμος

2. Παρακαλώ δηλώστε σε ποια ηλικιακή περίοδο βρίσκεστε:

α. 18-22 β. 23-29 γ. 29-35

δ. 35-45 ε. 45-55 στ. 55-65

ζ. 65-75 η. >75

3. Ταξιδεύετε μέσω πρακτορείου;

α. Ναι β. Όχι

4. Πόσες ημέρες θα διαρκέσουν οι διακοπές σας;

α. 1-5 ημέρες β. 5-10 ημέρες γ. 10-15 ημέρες

δ. >15 ημέρες

5. Με ποιο μέσο ταξιδεύετε συνήθως;

α. Με τρένο β. Με καράβι γ. Με αυτοκίνητο

δ. Με αεροπλάνο

6. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

α. Δημοτικό Σχολείο

β. Γυμνάσιο

γ. Κολέγιο

δ. Πανεπιστήμιο

7. Ποιος είναι ο ετήσιος μισθός σας;

α. 0-9000 EURO

β. 9001-10000 EURO

γ. 10001-12000 EURO

γ. 12001-15000 EURO

δ. 15001-20000 EURO

ε. >20000 EURO

8. Πόσα χρήματα είστε διατεθειμένος να δαπανήσετε στις διακοπές σας;

α. <500 EURO

β. 501-600 EURO

γ. 601-700 EURO

δ. 701-800 EURO

ε. 801-1000 EURO

στ. 1001-1500 EURO

ζ. > 1500 EURO

9. Πώς μάθατε για την Κρήτη ως τουριστικό προορισμό;

α. Από την Τηλεόραση

β. Από το ράδιο

γ. Από τις εφημερίδες

δ. Από τα περιοδικά

ε. Από φίλους

**στ. Από Τουριστικό
Οργανισμό**

ζ. Από τουριστικό πρακτορείο

η. Με άλλο τρόπο

10. Ποιος ήταν ο πιο σημαντικός λόγος, που έπαιξε ρόλο στην τελική σας απόφαση να έρθετε στην Κρήτη για διακοπές;

α. Το κλίμα

β. Οι παραλίες

γ. Η κουλτούρα

δ. Η ιστορία

ε. Το συνάλλαγμα

στ. Η γνώμη των φίλων

ζ. Άλλοι λόγοι.....

11. Παρακαλώ ταξινομείτε τις παρακάτω υπηρεσίες και χώρους που θα επιθυμούσατε να διαθέτει το ξενοδοχείο που θα διαμένατε, ξεκινώντας από τη πιο σημαντική.

ΕΥΚΟΛΙΑ - ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΟ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ
ΠΡΩΙΝΟ				
ΑΙΘΟΥΣΑ TV				
ΤΗΛΕΦΩΝΟ				
ΕΣΤΙΑΤΟΡΙΟ				
BAR-PIANO BAR				
ΠΙΣΙΝΑ				
ΓΗΠΕΔΟ TENIS				
ΓΗΠΕΔΟ ΓΚΟΛΦ				
ΣΑΟΥΝΑ				
ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ				
ΑΝΕΛΚΥΣΤΗΡΕΣ				
SOLARIUM				
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ				
ΑΠΟΔΟΧΗ ΖΩΩΝ				
ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟΣ				

12. Τι θα επιθυμούσατε να διαθέτει το δωμάτιό σας;

ΕΥΚΟΛΙΑ- ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
ΤΗΛΕΦΩΝΟ				
ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ				
ΜΠΑΝΙΟ				
ΖΕΣΤΟ-ΚΡΥΟ ΝΕΡΟ				
ΚΟΥΖΙΝΑ				
ΚΛΙΜΑΤΙΣΜΟ				
MINI BAR				
ΕΥΚΟΛΙΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ				

**13. Εκτιμείστε πόσο σημαντικές είναι για σας οι παρακάτω δραστηριότητες,
ξεκινώντας από τη πιο σημαντική:**

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΧΩΡΟΙ				
ΜΟΥΣΕΙΑ				
ΠΕΡΙΗΓΗΣΕΙΣ				
ΚΡΗΤΙΚΕΣ ΒΡΑΔΙΕΣ				
ΝΥΚΤ. ΔΙΑΣΚΕΔΑΣΗ				
ΑΓΟΡΕΣ				
ΨΥΧΑΓΩΓΙΑ				
ΜΑΘΗΜ. ΤΟΠ. ΓΛΩΣΣΑΣ				
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ				
ΤΑΞΙΔΙΑ ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ				

14. Αν ασχολείστε με αθλητικές δραστηριότητες παρακαλώ εκτιμείστε πόσο σημαντικές είναι οι παρακάτω δραστηριότητες, ξεκινώντας από τη πιο σημαντική:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
ΙΠΠΑΣΙΑ				
TENIS				
ΣΤΙΒΟ				
ΠΟΔΗΛΑΣΙΑ				
ΙΣΤΙΟΠΛΟΪΑ				
ΘΑΛΑΣΣΙΑ ΣΠΟΡ				
ΚΑΤΑΔΥΣΕΙΣ				
ΓΥΜΝΑΣΤΗΡΙΟ				

15. Εκτιμείστε παρακαλώ τα παρακάτω είδη εκδηλώσεων και χώρων ψυχαγωγίας:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
ΟΠΕΡΑ				
ΚΛΑΣΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ				
ΦΕΣΤΙΒΑΛ				
ΤΟΠΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ				
ΤΟΠΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ				
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΤΑΙΝΙΕΣ				
ΘΕΑΤΡΟ				
ΝΥΚΤΕΡΙΝΗ ΖΩΗ				
ΤΟΠΙΚΟΥΣ ΧΟΡΟΥΣ				
ΤΟΠΙΚΕΣ "ΒΡΑΔΙΕΣ"				

16. Εκτιμείστε ανάλογα με το ενδιαφέρον σας τις παρακάτω εναλλακτικές μορφές τουρισμού που θα επιθυμούσατε να προσφέρει μια τουριστική περιοχή:

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ	ΠΟΛΥ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ	ΑΔΙΑΦΟΡΗ	ΜΗ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ
ΑΓΡΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ				
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ				
ΥΠΑΙΘΡΟΥ				
ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΟΣ				
ΘΑΛΑΣΣΙΟΣ				
ΧΕΙΜΕΡΙΝΟΣ				
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΑΣ				
ΚΟΣΜΟΠΟΛΙΤΙΚΟΣ				
ΑΘΛΗΤΙΚΟΣ				
ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΣ				
ΔΑΣΟΤΟΥΡΙΣΜΟΣ				

ΕΥΧΑΡΙΣΤΩ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΤΕ

QUESTIONNAIRE ANONYMOUS

We thank you for your kindness to cooperate!

GENERAL INFORMATION

1. Please indicate your gender and your family status:

a. Male ☐ Female ☐

b. Single ☐ Married ☐

2. Please indicate your age group:

a. 18- 22 ☐ b.23- 29 ☐ c. 29-35 ☐ d.35-45 ☐

e. 45-55 ☐ f.55-65 ☐ g.65-75 ☐ h.>75 ☐

3. Are you traveling with tour operators?

a. Yes ☐ b. No ☐

4. How many days are you going to spend on your holidays?

a. 1-5 days ☐ b. 5-10 days ☐

c. 10-15 days ☐ d. > 15 days ☐

5. What kind of education is you experience?

a. By plane ☐ b. By boat ☐

c. By car ☐ d. By train ☐

6. What kind of education is you experience?

a. Elementary school ☐ b. High school ☐

c. College ☐ d. University ☐

7. What is your annual fee?

a. 0- 9000 EURO ☐ b. 9001- 10000 EURO ☐

c. 10001- 12000 EURO ☐ d. 12001- 15000 EURO ☐

e. 15001- 20000 EURO ☐ f. > 20000 EURO ☐

8. How much money are you going to spend on your holidays?

a. <500 EURO ☐ b. 501- 600 EURO ☐

c. 601- 700 EURO ☐ d. 701- 800 EURO ☐

e. 801- 1000 EURO ☐ f. 1001- 1500 EURO ☐

g. >1500 EURO ☐

9. How do you learn about Crete as a tourist destination?

a. From TV ☐ b. From Radio ☐ c. From Newspapers ☐

d. From Magazines ☐ e. From Tourist ☐ Organization

f. From Tour Operator ☐ g. From friends ☐

h. By another way.....

10. Who was the most important factor for your final decision to come to Crete for your holidays?

a. The climate ☐ b. The beaches c. The culture ☐

d. The history ☐ e. The exchange rate ☐

f. The opinion of a friend ☐

g. An other factor:.....

11. If you are staying in a hotel please evaluate the following facilities you would like to have, starting from the most important

FACILITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
BREAKFAST				
TV ROOM				
TELEPHONE				
RESTAURANT				
BAR- PIANO BAR				
SWIMMING POOL				
TENNIS COURT				
GOLF AREA				
SAUNA				
SUN- SEA BEDS				
LIFT				
SOLARIUM				
FITNESS ROOM				
PETS ACCEPTED				
AIR CONDITIONING				

12. What you would like to have in your room?

FACILITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
TELEPHONE				
TV				
SHOWER				
HOT- COLD WATER				
KITCHENETTE				
AIR CONDITION				
MINI BAR				
CHILDREN EQUIPMENT				

13. Evaluate how important the following activities are, starting from the most Important:

ACTIVITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
ARCHAEOLOGICAL SITES				
MUSEUMS				
EXCURSIONS				
FOLKLORE EVENINGS				
NIGHT LIFE				
SHOPPING				
ENTERTAINMENT				
LOCAL LANGUAGE COURSES				
NATURAL ENVIRONMENT				
ADVENTURE TRIPS				

14. If you like sport activities please evaluate how important the following Activities are, starting from the most Important, else do not answer.

ACTIVITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
HORSE RIDING				
TENNIS				
SPORTS GROUND				
BICYCLE HIRE				
SAILING				
WATER SPORTS				
HIKING				
SWIMMING POOL				

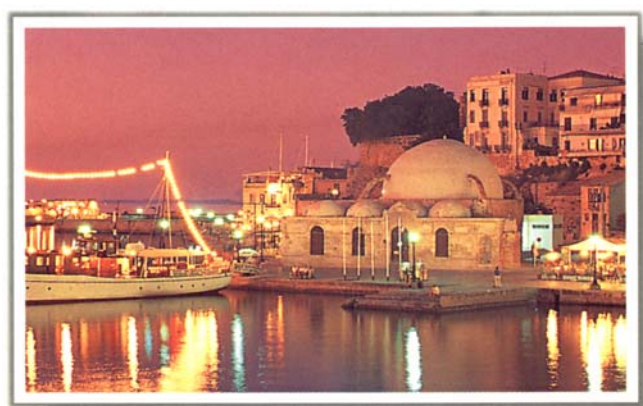
15. Evaluate please the following entertainment activities:

ACTIVITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
OPERA				
CLASSICAL MUSIC				
CONCERT				
LOCAL MUSIC				
LOCAL FILMS				
INTERANTIONAL FILMS				
THEATERS				
NIGHT LIFE				
LOCAL DANCING				
LOCAL "NIGHTS"				

16. If you like different form please evaluate the following forms:

ACTIVITY	VERY IMPORTANT	IMPORTANT	INDIFFERENT	NOT IMPORTANT
AGRO TOURISM				
RURAL TOURISM				
CULTURAL TOURISM				
ECOLOGICAL TOURISM				
SEA- TOURISM				
WINTER TOURISM				
ADVENTURE- TOURISM				
VIP TOURISM				
SPORT TOURISM				
EDUCATIONAL				
FOREST- LIVING				

THANK YOU FOR YOUR PARTICIPATION.

CRETE *Chania*